

MARIFET: AN OTTOMAN-FRENCH LITERARY PERIODICAL
IN THE OTTOMAN PRESS AT THE FIN DE SIÈCLE

SEDA İZMİRLİ KARAMANLI

BOĞAZİÇİ UNIVERSITY

2020

MARİFET: AN OTTOMAN-FRENCH LITERARY PERIODICAL
IN THE OTTOMAN PRESS AT THE FIN DE SIÈCLE

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Seda İzmirli Karamanlı

Boğaziçi University

2020

MARİFET: ASIR SONU OSMANLI BASININDA
OSMANLICA-FRANSIZCA BİR EDEBİYAT DERGİSİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Seda İzmirli Karamanlı

Boğaziçi University

2020

DECLARATION OF ORIGINALITY

I, Seda İzmirli Karamanlı, certify that

- I am the sole author of this thesis and that I have fully acknowledged and documented in my thesis all sources of ideas and words, including digital resources, which have been produced or published by another person or institution;
- this thesis contains no material that has been submitted or accepted for a degree or diploma in any other educational institution;
- this is a true copy of the thesis approved by my advisor and thesis committee at Boğaziçi University, including final revisions required by them.

Signature.....

Date18.06.2020

ABSTRACT

Marifet: An Ottoman-French Literary Periodical in the Ottoman Press at the Fin de Siècle

The primary purpose of this research is to introduce the weekly literary journal *Marifet*, published in French and Ottoman-Turkish between January 9, 1898 and September 8, 1898 and directed by Théodossia Sophroniades, to literary circles. Théodossia Sophroniades, an Ottoman-Greek intellectual woman of Istanbul, was the licensee, directress, and editor in chief of *Marifet*. Théodossia Sophroniades was the first woman to claim and obtain a license for a journal to be published in the Ottoman press. In this thesis, I will investigate why, how, and in what manner the authors of *Marifet*, whose Ottoman and French issues I have translated into Turkish, tried to bring innovation to Ottoman literature at the end of the nineteenth century. I put forth the idea of an Ottoman culture which already had the potential to rise to the level of European civilization in social and cultural terms was the backbone of *Marifet*'s editorial policy. I evaluate *Marifet*, supported and supervised by those in power and the bureaucracy, as a systematic modernization project to show how “the West” should be appropriated at the fin de siècle. I examine women’s issues, particularly in the French part of the Journal, based primarily on the modern image of women in Théodossia Sophroniades’ literary stories, which until now have been overlooked. I demonstrate how many modernity-driven texts a non-Muslim woman in the Ottoman Empire was able to produce using female characters that transcend the culture into which she was born.

(See Appendix A for an extended abstract.)

ÖZET

Marifet: Asır Sonu Osmanlı Basımında

Osmanlıca-Fransızca Bir Edebiyat Dergisi

Bu araştırmanın amacı, 9 Ocak 1898 ile 8 Eylül 1898 tarihleri arasında Fransızca ve Osmanlıca nüshalar halinde yayınlanan ve Théodossia Sophroniades tarafından idare edilen haftalık edebiyat dergisi *Marifet*'i edebî çevrelere tanıtmaktır. *Marifet*'in imtiyaz sahibi, müdiresi ve yazı işleri müdürü; Osmanlı-Rumu entelektüel bir kadın yazar olan Théodossia Sophroniades'tir. Théodossia Sophroniades, Osmanlı basımında neşredebileceği bir dergi için imtiyaz hakkı talep eden ve bu hakkı elde eden ilk kadındır. Bu çalışmada, Osmanlıca ve Fransızca tüm nüshalarını Türkçe'ye tercüme ettiğim *Marifet* dergisinin 19. yüzyıl sonu Osmanlı edebiyatına neden, nasıl ve ne şekilde bir yenilik getirdiğini sorgulayacağım. Sosyal ve kültürel anlamda Avrupa medeniyetleri seviyesine yükselmek amacı doğrultusunda ihtiyaç duyulan potansiyele halihazırda sahip bir Osmanlı kültürü tasavvurunun, derginin yayın politikasının bel kemiğini oluşturduğunu ortaya koyacağım. İktidar ve bürokrasi tarafından desteklenen *Marifet* dergisini, asır sonunda, Batı'nın nasıl temellük edileceğini gösterir sistematik bir modernleşme projesi olarak değerlendireceğim. Derginin bilhassa Fransızca bölümünde cereyan eden kadın konusunu, büyük oranda Théodossia Sophroniades'in şimdiye dek göz ardı edilen edebî hikâyelerindeki modern kadın imgesi üzerinden açıklayacağım. Müslüman olmayan Osmanlı bir kadının, doğduğu kültürün ötesine hitap eden edebî kadın karakter çizimleriyle ne kadar modernite odaklı metinler üretebildiğini göstereceğim.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın şekillenmesindeki büyük desteği ve yol açıcı önerileri için sevgili hocam ve tez danışmanım Halim Kara'ya teşekkürlerimi sunarım.

217K101 numaralı “Son Dönem Osmanlı İstanbul’unda Kadın Yazarların Edebi Çevresi (1869-1923)” başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında yazılan tezime yönelik katkılarından ötürü TÜBİTAK’a teşekkür ederim.

Mayıs 2018 ile Nisan 2020 tarihleri arasında görev aldığım bu projenin yürütücüsü sevgili hocam Fatih Altuğ'a beni *Marifet* dergisinden haberdar kılarak bu dergi üzerine çalışmam konusunda yol gösterdiği için teşekkürü bir borç bilirim. Gerek proje çalışmalarım sırasında gerekse tez çalışmam boyunca yanımda olan desteği ve değerli katkıları için kendisine minnettarım.

Derginin Osmanlıca bölümünde yer alan Arapça ve Farsça cümlelerin okunmasındaki nazik yardımları için Betül Sürücü'ye teşekkürler.

Çalışmam içerisinde yer verdiğim arşiv belgelerinin bulunmasında ve tercüme edilmesindeki yardımlarından ötürü Umut Soysal'a teşekkürler.

Eğitim hayatımın her aşamasında arkamda olan sevgili annem, babam ve ablama üzerimdeki tüm emekleri için sonsuz teşekkürler.

Son olarak, tüm fedakarlığıyla başarılarıma ortak olan, eğitim hayatımı benden çok önemseyen en büyük destekçim, yol arkadaşım, sevgili eşime yürekten teşekkürlerimi iletiyorum.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2: <i>MARİFET</i> DERGİSİ, EDEBİ İÇERİĞİ VE ÇİFT DİLLİ YAPISI.....	9
2.1 Théodossia Sophroniades'in <i>Marifet</i> dergisinde yer alan yazıları ve yayıncılıkla ilgili görüşleri.....	18
2.2 Dil tartışmalarına değinilen metinler.....	23
2.3 <i>Marifet</i> dergisinde konu edilen “Dekadanlar” tartışması.....	31
2.4 <i>Marifet</i> dergisinin Osmanlıca-Fransızca çift dilli yapısının ortam hazırladığı çeviri faaliyetleri.....	37
2.5 Derginin çift dilli yapısının ortam hazırladığı farklı taktik ve stratejiler.....	50
BÖLÜM 3: <i>MARİFET</i> DERGİSİNİN MODERN KADIN TASAVVURU.....	60
3.1 Osmanlıca bölümünde kadın konusu.....	62
3.2 Fransızca bölümünde kadın konusu.....	65
3.3 Kadın konusuna değinen diğer metinler.....	96
BÖLÜM 4: SONUÇ.....	108
EK A: UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT).....	114
EK B: ARŞİV BELGELERİ.....	118
EK C: <i>MARİFET</i> DERGİSİNDEN ÖRNEK METİNLER.....	125
EK D: <i>MARİFET</i> DERGİSİNİN İLK SAYILARININ GÖRSELLERİ.....	144
KAYNAKÇA.....	146

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu çalışma, 9 Ocak 1898 ve 8 Eylül 1898 tarihleri arasında yayınlanan ve yüzyıl sonu Osmanlı Devleti'nde neşrolunan haftalık edebiyat dergisi *Marifet*'i incelemeyi amaçlamaktadır.¹ *Marifet* dergisi devri için ilginç bir örnektir. Çünkü imtiyaz sahibi, müdiresi ve yazı işleri müdürü Osmanlı Rumu bir kadın yazardır. Théodossia Dieudonnée Sophroniades adındaki bu kadın yazar, II. Abdülhamid devri Duyûn-ı Umumiye katiplerinden ve Harem- i Hümâyûn tercümanlarından biridir. (aktaran Soydaş, 2018, s. 195) İyi eğitim almış entelektüel bir yazar olan Sophroniades, Osmanlı basınında neşredeceği bir dergi için imtiyaz hakkına sahip olmayı talep eden ve bu hakkı elde edebilen ilk kadındır.

Tanzimat Dairesi ve Matbuat-ı Dahiliye Müdüriyeti'ne ait arşiv belgelerinde Théodossia Sophroniades'in imtiyaz hakkını elde ediş sürecine dair bilgiler yer alır.² "Teba-i Devlet-i Aliyye'den ve Rum Milleti'nden Teodosya" namıyla 1 Teşrin-i Sani 1312 (13 Kasım 1896) tarihinde kaleme alınan belgede belirtildiği üzere, Sophroniades'in "âsâr-ı kemterânem" olarak zikrettiği ve isimlerini belirtmediği eserlerinin ilk olarak II. Abdülhamid'ten Şefkat Nişanı³ aldığı görülmektedir. Kendisine ikinci olarak tanınan hak ise *Marifet* dergisinin imtiyaz sahipliği olmuştur. 22 Recep 1321 ve 1 Teşrin-i Evvel 1319 (14 Ekim 1903) tarihli Matbuat-ı Dahiliye Müdüriyeti belgesine göre, Matbuat Nizamnamesi'nde Osmanlı tebaasına mensup ve Rum milletinden bir kadının imtiyaz hakkı elde edip edemeyeceğiyle ilgili bir ibare

¹ Bu tez, TÜBİTAK tarafından desteklenen 217K101 numaralı "Son Dönem Osmanlı İstanbul'unda Kadın Yazarların Edebi Çevresi (1869-1923)" projesi kapsamında yazılmıştır.

² Bu arşiv belgelerinin orijinallerine çalışmanın EK B başlığı altında yer verilmiştir.

³ II. Abdülhamid döneminde, "Şefkat Nişanı" adıyla yalnızca kadınlara verilen nişan, Osmanlı kadınının toplumsal koşullar karşısında takındığı tavrın ödüllendirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. "Şefkat Nişanı" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Turan, (2017, s. 506).

olmadığı fakat “Vizantis Gazetesi’nin imtiyaz sahibinin vefatı üzerine Eleni isimli bir kadına vârise olarak 3 Kanun-ı Sani 1309 (15 Ocak 1894) tarihinde mazbata verildiği belirtilir. Bu kararın doğrudan bir gazetenin imtiyaz hakkını talep eden Sophroniades ve/veya emsalleri için de uygulanma usulleri konusunda II.

Abdülhamid’in emrinin arz edildiği anlaşılmaktadır. Nihayetinde Sophroniades’e verilecek olan ruhsatta bir mahzur görülmediği, 8 Şaban 1314 ve 31 Kanun-ı Evvel 1312 (12 Ocak 1897) tarihlerinde, Tanzimat Dairesi Reisi Ahmed İzzeddîn tarafından kaleme alınmıştır.

Derginin 8 Eylül 1898 tarihli son sayısından beş yıl sonra, Sophroniades’in 13 Eylül 1319 (26 Eylül 1903) yılında hastalığı nedeniyle bir süredir yayınlanmasına ara verdiği *Marifet* dergisinin yeniden yayınlanması için ruhsat talebinde bulunduğu görülmektedir. Ancak 22 Recep 1321 ve 1 Teşrin-i Evvel 1319 (14 Ekim 1903) senesinde, Matbuat-ı Dahiliye Müdüriyeti’nden “Mustafa” imzalı bir belgede üç aydan fazla bir sürede neşredilmeyen bir yayının yok hükmünde olacağı belirtilmektedir.

Théodossia Sophroniades hakkında, 3 Temmuz 1311 (15 Temmuz 1895) tarihli altı numaralı *Malumat* gazetesinin Fransızca ekinde, ismi belirsiz bir yazar tarafından kaleme alınan makale bilgilendiricidir. Bu makaleye göre İstanbul doğumlu Matmazel Dieudonnée Sophroniades, Stavraki Efendi Kiryakidis’in yeğeni ve Divan-ı Hümayun’un devlet görevlisidir. Seçkin hocalardan eğitim almış ve nihayetinde Lecomte Prétextat’ın⁴ öğrencisi olmuştur. İlk defa *Revue Illustrée*’de

⁴ Lecomte Prétextat 1890’lerde İstanbul Pera’da yaşamış bir mozaik sanatçısı, ressam ve aynı zamandan döneminin sanat eleştirmenidir. Kariye mozaiklerinin kopyalarının çıkarılması ve Şişli’deki Metamorfozis Kilisesi’nin cephe mozaiklerinin yapımı gibi görevlerde bulunmuştur. *Levant Herald* ve *Stamboul* gazetelerinde redaktör ve muhabir olarak çalışmıştır. Prétextat’ın Pera’ya neden gelip İstanbul’da 35 sene geçirdiği bilinmemektedir. Burada yaşadığı dönem boyunca Pera merkezli sanat etkinliklerinin önemli bir tanığı olarak görülmelidir. Paris’e gitmek üzere eşi Anastasie ve o zamanlar altı yaşında olan Mario’nun babası, kendisinin damadı Lyssandros Prassinis ile birlikte şehri terk etmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Bu yer değişikliğinin 1922’de Türkiye Yunanlıları ile Balkan

olmak üzere birçok eseri Paris’te yayınlanmış ve aynı zamanda bu gazete ile ortaklaşa çalışmıştır. Birçok eseri Türkçeye çevrilmiştir. Oldukça iyi seviyede Türkçe bilen Matmazel Dieudonné’nin *Stamboul* ve *Malumat* Gazeteleriyle de ortak çalıştığı belirtilmektedir. “Gazetecilikle uğraşan ve eserlerini Fransızca olarak yayımlatan ilk Doğulu kadın” (s. 39) şeklinde nitelendirilmektedir. İsmi belirtilmemekle birlikte son kitaplarından birinin satışından elde ettiği geliri yoksulların sığınma evine bağışladığı duyurulmaktadır. Bu şekilde şehrin valisine ilk defa olarak böyle bir ödeme gerçekleşmiştir.

Malumat gazetesinin Fransızca ekinde yer alan bu makalenin 15 Temmuz 1895 tarihinde yazıldığı düşünüldüğünde, bu tarihten önce Sophroniades’e ait bir kitabın bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda, yine tarihi belirtilmemekle birlikte *Marifet* dergisinin Osmanlıca nüshalarının 7 Nisan 1898 tarihli dördüncü sayısındaki “Tercüme Numunesi” başlığı altında, Fransızcadan tercüme edilen “Rüya” isimli eserinden bir parça neşredilmeden evvel, *Perotizm – Beyoğlu Alemleri* başlıklı bir kitabının bulunduğu ve “Rüya” isimli bu eserin ilgili kitaptan alındığı belirtilmektedir. Yine Osmanlıca bölümün 16 Temmuz 1898 tarihli 13. sayısında belirtildiği üzere, Üsküdar şerî mahkemesinin izinnamesi uyarınca, *Marifet* dergisinin Osmanlıca bölümünün baş muharriri Ali Muzaffer Bey⁵ ile evlenmiş ve Gülizar Hanım adını da ilave olarak almıştır. Fakat Gülizar Hanım adını aldıktan sonra, *Marifet*’teki yazılarında bu ismi kullanmamıştır.

Müslümanları arasında cereyan eden demografik alışverişi takiben gerçekleştiği düşünülmektedir. (Lecomte Prétextat hakkında daha fazla bilgi için bkz: (Sinanlar, 2009, s. 60).

⁵ Ali Muzaffer, Rusçuklu Hacı Ali Paşa’nın torunudur. İzmir Vilayet mektupçusu Hayri Bey’in yeğenidir. Yazarlık hayatına *Hizmet* ve *Ahenk* gazetelerinde başlamıştır. *Marifet*’in Osmanlıca bölümünün ve *Hazine-i Fünun*’un başyazarıdır. *Tercüman-ı Hakikat*, *Resimli Gazete*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Saadet* ve *Mektep*’te de yazılar yazmıştır. (Ali Muzaffer ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: (Kul, 1998, s. 1).

Mesul müdürü Aristovulos Christidis, Osmanlıca bölümünün baş muharriri Ali Muzaffer, Fransızca bölümün baş muharriresi Théodossia Sophroniades olan *Marifet* dergisi, 18 sayı Osmanlıca ve 18 sayı Fransızca olmak üzere toplam 36 nüsha olarak yayınlanmıştır. *Marifet* dergisine özgü olan bir diğer husus ise şudur: Yenileşme devri Osmanlı edebiyatında Fransızca yayınlanan ya da Fransızca Türkçe metinlerle donatılmış dergiler mevcuttur. *Marifet* ise Fransızca ve Türkçe ayrı ayrı yayınlanan nüshalarıyla farklılık arz etmektedir. (Soydaş, 2018, s. 195) Ayrı nüshalar halinde yayınlanmasının yanı sıra, nüshalar arasında ikâmecî bir çeviri ilişkisi bulunmamaktadır. Batı klasiklerinden Osmanlıcaya ve Osmanlıcadan Fransızcaya yapılan tercüme pratikleri, nüshalar arasındaki bağlantının temelini oluşturur. Osmanlıca ve Fransızca nüshalar, aynı derginin aynı gün yayınlanan, aynı numaralarla isimlendirilen ve birbirine atıfta bulunan iki dilli eki şeklinde zühür etmektedir.⁶

Marifet dergisinde, Osmanlıca bilen okur kitlesi duyurulmak istenen hususlar ile Fransızca bilen okur kitlesine duyurulmak istenen noktalar koşutluk arz etmemektedir. Osmanlı kültürünün, sanatının, siyasetinin meşruiyeti üzerine yazılan metinler yalnızca Fransızca bölümde yer alır. Nitekim, Théodossia Sophroniades, 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Fransızca nüshada yayınlanan “Arabesk Kaligrafi” başlıklı metninde, derginin Fransızca bölümünün muhatap kitlesinin Müslüman Osmanlılar olmadığını açık etmektedir. Bu durum, derginin Fransızca bölümünde, Batılı okur kitlesinin muhatap alındığını gösterir. Derginin çift dilli yapısının ortam hazırladığı Osmanlıca ve Fransızca nüshalar arasındaki söylem değişiklikleri ve farklı yazın stratejileri, Batı medeniyetleri seviyesine yükselmek amacı doğrultusunda ihtiyaç

⁶ Örneğin, 17 Mart 1898 tarihinde yayınlanan Osmanlıca ve Fransızca nüshaların her ikisi de birinci numara ile isimlendirilmektedir.

duyulan potansiyele doğası gereği sahip bir Osmanlı kültürü fikrinin, iç politikada olduğu kadar dış politikada da yayılmasına hizmet eder.

Bu çerçevede, dört ana bölüme ayırdığım tez çalışmamda şu hususlara değineceğim: İlk olarak, 19. yüzyılın sonuna ait edebî ve fennî bir dergi olan *Marifet* dergisinin, yeni ve yerel bir dil geleneği oluşumuna, Türk dilinin işlenip geliştirilmesine ön ayak olma gayretini gözler önüne sereceğim. Dönemin önde gelen kültürel figürlerinden Ahmet Midhat Efendi ve Necip Asım başta olmak üzere dergi yazarlarının, yayın politikalarını ve tercüme esaslarını, yerleşik kültürel ve edebî konvansiyonları ihlal etmeksizin Türkçenin esaslarından taviz vermeden, en az Avrupalı örnekleri kadar özgün ve başarılı eserler kaleme alma hedefi doğrultusunda belirlediklerini göstereceğim. Yayın politikalarını, “Modern bir Osmanlı edebiyatı nasıl kurulur?” sorusu üzerine inşa ettiğini öne sürdüğüm *Marifet* dergisi yazarlarının dil tartışmalarını ve tercüme prensiplerini, Osmanlı edebiyatının ve dilinin meşruiyetini benimsetmeye yönelik kültürel bir planlamanın “temsili” olarak değerlendireceğim.

Bu çalışmada ikinci olarak, *Marifet*'in, Batı klasiklerinden Osmanlı edebiyatına yapılan tercüme faaliyetlerinin temsili bir uygulama sahası olduğunu ortaya koyacağım. Bu yolla, *Marifet* dergisi yazarlarının 19. yüzyıl sonu Osmanlı edebiyatına neden, nasıl ve ne şekilde bir yenilik getirme düşüncesinde olduğunu sorgulayacağım. *Marifet* dergisinin, Fransızca ve Osmanlıca nüshalarda, “Concours de Traduction”-“Tercüme Müsabakası” ve “Modèle de Traduction”-“Tercüme Numunesi” başlıkları altında Batı klasiklerinden Osmanlıcaya düzenlenen tercüme faaliyetlerinden söz açacağım. Derginin çift dilli yapısının olanak verdiği bu başlıklar altında, asır sonundaki *Marifet* dergisi yazarlarının ve okurlarının, Batı kültürüne ait klasik eserleri tercüme yoluyla Osmanlı edebiyatına kazandırarak;

Osmanlıların dil, kültür ve edebiyatını, Batı medeniyetleri seviyesine çıkarma idealinin yöntem ve mahiyetini işleyeceğim. İktidar ve bürokrasi tarafından denetlenen ve desteklenen *Marifet* dergisinin çift dilli yapısını; modernitenin nasıl temellük edileceğini Osmanlılara gösterir bilinçli, sistematik ve stratejik bir modernleşme projesi olarak inceleyeceğim.

Bunun yanında, Osmanlı kadınlarının yüzyıl sonunda cereyan eden modernleşme ve özgürleşme hareketlerinin gayrimüslim bir Osmanlı kadın kimliğiyle Théodossia Sophroniades tarafından nasıl temellük edildiğini ortaya koymak için, Dieudonnée ismiyle yazdığı ve tümü Fransızca bölümde yayınlanan edebî hikâyelerini yakın okumaya açacağım. Bu hikâyelerde, Sophroniades'in gerek gerçek hayattan alınan gerekse kurmaca olan kadın karakterlerinin tümü; toplumsal cinsiyet eşitsizliğine boyun eğmeyip başkaldıran “güçlü” kadınlardır.

Sophroniades'in bu hikâyeleri, Osmanlı toplumu tarafından belirlenegelmiş kadın kimliğini altüst etmeye yönelik bir tutum olarak değerlendirilmelidir. Örneğin, Sophronides'in *Marifet*'in 9 Ocak 1898 tarihli Fransızca nüshasında yer alan “Ölümcül Serap” başlıklı hikâyesi, Osmanlı toplumunda kadının bekaretine atfedilen değerini boşaltmaktadır ki bu dikkate değerdir. Söz konusu hikâyelerin Sophroniades tarafından kaleme alınması, gayrimüslim bir kadın yazarın Osmanlı kadın hareketi içindeki göz ardı edilmiş rolünü ortaya koyması açısından modern edebiyat çalışmalarına yeni bir yaklaşım getirir niteliktedir.

Sophroniades'in Pera ve Adalar'dan Uzakdoğu'ya kadar uzanan evrenindeki tüm bu kadın karakterler, gayrimüslim isimlendirmeler alır. Sophroniades, bekarete atfedilen anlamın altını boşalttığı, evlilik dışı ilişkileri konu aldığı veyahut kadın karakterlerinin kocalarını özgür iradeleriyle aldatabildiği bu hikâyelerinde, Müslüman kadın karakterlere yer vermekten imtina eder. Sünni İslam anlayışı

çerçevesinde, müslüman kadınlar üzerinden gerçekleşecek muhtemel bir zina propagandasına yönelecek tepkileri bu yolla bertaraf eder. II. Abdülhamid dönemi sansür politikalarının, statüko ve bürokrasinin kontrolü altında, Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatıyla basılan bir dergide yayınlanan hikâyeler olmaları, Sophroniades'in böyle bir strateji geliştirmiş olmasını anlamlandırır.

Marifet dergisi üzerine yaptığım literatür taramasında gördüğüm üzere; Hakan Soydaş'ın "Mutavassıtın Devrinde Türkçe-Fransızca Bir Edebiyat Dergisi *Ma'rifet* ve Türk Edebiyatına Kazandırdıkları" isimli makalesi, derginin tanıtımına yönelik ve fihristten oluşan bir çalışmadır. *Marifet*'te yer alan metinlerin biçimsel ve içeriksel analizlerine girilmemekte, söz konusu metinlerin Türk kültür ortamındaki önemine değinilmemektedir. Derginin ilk nüshasını 17 Mart 1898 tarihli nüsha olarak işleyen makale, Ocak ve Şubat aylarında yayınlanan nüshaları göz ardı eder.⁷ Derginin ilk sayısı 9 Ocak 1898 tarihine aittir. Vasiliki Pasparaki'nin Girit Üniversitesi'ndeki "Η Theodossia και το Λογοτεχνικό Περιοδικό 'Μαριφет': Κοσμοθεάσεις και Γυναικείες Αναπαραστάσεις" (*Theodossia ve Edebiyat Dergisi Marifet: Dünya Görüşleri ve Kadın Temsilleri*) başlıklı yayınlanmamış dönem ödevi çalışması, Yunanca olarak kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, *Marifet* dergisinin Ocak ve Şubat sayıları ile derginin Osmanlıca bölümüne yer verilmemektedir. Sophroniades'in Fransızca bölümde yer alan hikâyelerinin yalnızca özeti sunulmaktadır. Ekrem Aksoy'un "La Littérature d'Expression Française En Turquie" (*Türkiye'de Fransızca İfade Edebiyatı*) isimli çalışması ise Fransızca yazılmış ve *Marifet*'e bir örnek olarak sadece atıfta bulunan bir makaledir. Elizabeth Özdalga ise, *Late Ottoman Society: The Intellectual Legacy* başlıklı çalışmasında, 19. yüzyılın

⁷ Bu durumun sebebi, *Marifet*'in Milli Kütüphane'de yer alan nüshalarının Mart sayısı ile başlıyor olması olabilir. Derginin ilk iki nüshasının Ocak ve Şubat aylarına ait olduğunu, tez çalışmam üzerine yaptığım araştırmalar sırasında, Salt Araştırma'nın elektronik veritabanında tespit ettim.

sonunda, ilk feminist kadın yazarlardan biri olarak takdir gören Yunan bir kadın, Théodossia Sophroniades (Teodosya), tarafından yayınlanan *Marifet* dergisinin, zamanının en ilginç projelerinden biri olduğunu; döneminin en üretken yazarlarından biri olan Ali Muzaffer ile iş birliği içinde “Türkçe-Fransızca haftalık tek dergi” olarak yayımlandığını dile getirmektedir. Dimitris Tziovas tarafından derlenen *Greece and the Balkans* başlıklı çalışmanın “The Greek Connection in Nineteenth-Century Ottoman Intellectual History” bölümünde ise *Marifet* dergisine sadece “Théodossia Sophroniades ve Ali Muzaffer tarafından Osmanlıca ve Fransızca olarak çıkarılan bir dergi” şeklinde dipnot verilmektedir.

Bu çalışma için kaynaklarına Milli Kütüphane ve Salt Araştırma'nın elektronik veritabanı aracılığıyla eriştiğim *Marifet* dergisinin Osmanlıca ve Fransızca tüm nüshalarını Türkçeye tercüme ettim.⁸ Bu sayede metinlerin birincil kaynaklarından ilk elden edindiğim verileri edebî ve kültürel açıdan yorumlamak ve derginin yazıldığı dönemin tarihsel ve sosyo-kültürel arkaplanı çerçevesinde değerlendirmek suretiyle araştırmanın temelini oluşturdum. Dolayısıyla bu araştırmayla birlikte, *Marifet* dergisi söz konusu olduğunda literatürde halihazırda var olduğunu saptadığım bir boşluğu doldurmayı ve edebiyat araştırmaları sahasına katkı sağlamayı hedefliyorum.

⁸ *Marifet* dergisinin birincil metinlerinden örnekler, çalışmamın EK C başlığı altında yer almaktadır.

BÖLÜM 2

MARİFET DERGİSİ, EDEBİ İÇERİĞİ VE ÇİFT DİLLİ YAPISI

Marifet dergisi, 9 Ocak 1898 ve 8 Eylül 1898 yılları arasında İstanbul'un Galata semtindeki Kavafyan Han'da, Matbuat-ı Aristovulos ve Şürekası'nda neşredilen edebî ve fennî bir dergidir. Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatıyla basılmaktadır. Osmanlıca ve Fransızca olarak ayrı nüshalar halinde neşredilmiştir. 18 sayı Osmanlıca ve 18 sayı Fransızca olarak toplam 36 nüshadır. *Marifet* dergisi, Osmanlıca nüshaların kapaklarında "Türkçe ve Fransızca olarak haftada bir defa neşrolunur fennî ve edebî risaledir.", Fransızca nüshaların kapaklarında ise "Türkçe-Fransızca haftalık tek dergi" ibareleriyle okuyucuya sunulur.

İlk sayısı Fransızca olarak 9 Ocak 1898 yılında altı sayfa olarak neşrolunmuştur. İlk Osmanlıca sayısı ise 21 Ocak 1898 yılında yayınlanmıştır.⁹ İkinci sayılar hem Fransızca hem Osmanlıca sayılar için 20 Şubat 1898 tarihindedir. Dolayısıyla derginin 1898 yılının Ocak ve Şubat aylarındaki ilk iki sayısında aylık bir dergi olarak yayımlandığı görülür. Dersaadet için seneliği yarım Osmanlı altınıdır. Yabancı memleketlere göndermek üzere bir seneliği üç mecediyedir. Nüshası ise iki kuruştur.

Osmanlıca ve Fransızca nüshalar yeni bir formatta 17 Mart 1898 tarihinde yeniden yayınlanmaya başlar. 17 Mart'tan sonraki Osmanlıca bölümün bir nüshasına bir kuruş olarak paha biçilmekle birlikte Dersaadet için yıllık aboneliği 50 kuruş, altı aylık aboneliği 25 kuruştur. Vilâyât için seneliği 55 ve altı aylığı 30, yabancı memleketlere gönderilmek için ise seneliği 80 kuruş olarak belirlenmiştir. Fransızca

⁹ Şekil D1 ve Şekil D2 (EK D), derginin ilk nüshalarına ait görsellere yer vermektedir.

bölüm için bir nüsha bir kuruş, abonelik senelik 50 kuruş, vilâyât için 55 kuruş, yabancılara ise dört mecdiyedir.

Bu yeni formatta yayınlanan ilk iki dergi de birinci numara ile başlatılmaktadır.¹⁰ Osmanlıca nüshaların sayfa sayısı ilk iki sayıda iki iken 17 Mart 1898'den itibaren son sayıya kadar dokuz veya 10 sayfa arasında düzenlenerek sayfa sayısı yükseltilmiştir. Yazı heyeti üye sayısı da artırılmıştır.¹¹ Fransızca nüshaların sayfa sayısı ise ilk iki sayıda (Ocak ve Şubat) altıdır. Fransızca nüshaların sayfa sayıları, 17 Mart tarihli nüshalardan itibaren son sayıya kadar altı ve yedi arasında değişkenlik göstererek büyük bir fark gözetmemiştir.¹² Yazar sayılarında ise ilk iki sayıya göre artma ve çeşitlenme olmuştur.¹³

Fransızca nüshalardaki kadın yazarlar, Osmanlıca bölüme göre sayıca fazladır. Osmanlıca bölümdeki kadın yazarlar Théodossia Sophroniades ve Nigâr bint-i Osman ile sınırlıdır.¹⁴ Hem Osmanlıca hem de Fransızca bölümde yazan ortak

¹⁰ *Marifet*'in 9 Ocak 1898 ve 17 Mart 1898 nüshalarının ikisi de birinci Fransızca, 21 Ocak 1898 ve 17 Mart 1898 nüshalarının ikisi de birinci Osmanlıca sayılar olarak adlandırılmaktadır. Nitekim 20 Şubat 1898 ve 24 Mart 1898 tarihli sayıların ikisi de ikinci Fransızca ve ikinci Osmanlıca sayılar olarak adlandırılmıştır. Bu durumun sebebi, *Marifet*'in 1898 yılının mart ayında yeni bir formda yeniden birinci sayı ile yayınlanmaya başlamasıdır. Bu karışıklığın önüne geçmek için çalışma boyunca tüm nüshalar yayın tarihleri ile birlikte verilmektedir.

¹¹ Risalemize muavenet-i kalemiyede bulunacak zevat-ı kiram: Ahmet Midhat Efendi, Ali Beyefendi, Cavid Beyefendi, Mahmud Esad Efendi, Reşad Beyefendi, Hayri Beyefendi, Veled Bahai Efendi, İsmail Sefa Bey, Nigâr Hanımefendi, Uşakizade Halid Ziya Bey, Ahmed Reşad Bey, Müstecabizade İsmet Bey, Andelib Faik Esad Bey, Hacı Adil Bey, İhsan Ferid Bey, Fahri Bey, Şekib Bey, Halid Eyüp Bey, Necib Asım Bey, Ziver Bey." ifadeleriyle yazar sayısının da artırıldığı görülmektedir.

¹² Sadece 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Osmanlıca ve Fransızca sayılarda, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü şerefine konu edilen tebrik ve kutlama yazılarından ötürü Osmanlıca bölümün sayfa sayısı 16'ya, Fransızca bölümünkü ise sekize çıkarılmıştır.

¹³ *Marifet* dergisinin 9 Ocak 1898 tarihli ilk ve 20 Şubat 1898 tarihli ikinci Fransızca nüshaların yazarları şunlardır: Théodossia, Le Maarifet, Dieudonné, Célesta, Une Keratja, Henri de Fleurigny, Une jeune fille civilisée, Pomponette, L'Echo Bible, Faisy, D. K. Kyritsi, Terpsichore, C. Pariat ve Marie Gentil. Henri de Fleurigny, L'Echo Bible, Terpsichore ve C. Pariat *Marifet*'in ilk iki sayısından sonraki Fransızca nüshalarında yer almaz. 17 Mart 1898'den itibaren yayınlanan nüshalardaki yazarlar: La Direction, Dieudonné, P. Alek, Hubert, D.K. Kyritsi, V. Sardou, Véritas, Pomponette, Faisy, Théodossia, Aurélien Scholl, René Doumie, Une Keratja, Marie Gentil, D., Célesta, Charles d'Agostino, O. Kyriakides, T., Ahmet Midhat, M., E.x.D.F.D.M., Marius, Jean Madeline, Mlle Tige-Brisée, Ferdinand de Béhagle, Docteur Combe, La Foudre, B., Une Amie de la Turquie, Nedjib Accem, P. Baudin, X., Une Exentrique'tir.

¹⁴ Osmanlıca bölümündeki kadın yazarlar Théodossia ve Nigâr Bint-i Osman ile sınırlıdır. Erkek yazarlar ise M. Hayri, Havid, Nuri Efendi, Ahmed Reşad, Faik Reşad, Halid Ziya, Mahmud Esad, Fahri, Ali Muzaffer, Müstecâbizâde İsmet, Nigârzâde Sâlih Feridün, Faik Bey, Yenişehirizâde Halid Eyüb, M. Nuri, Ahmet Midhat Efendi, İbnürrüş Ali Nihad, Halil Edib, Mustafa Celal, Üsküdarlı Sâfi,

yazarlar Théodossia Sophroniades, Ali Muzaffer, Necip Asım ve Ahmet Midhat Efendi'dir. Bu dört yazar dışında iki bölümün yazarları birbirinden farklıdır.

Ocak ayından Eylül ayına kadar yayınlanan tüm dergiler göz önünde bulundurulduğunda, 17 Mart'tan itibaren derginin haftalık olarak yayınlanmaya başladığı görülür. Bu tarihten sonra son sayı olan 16. sayıya dek Osmanlıca ve Fransızca nüshalar aynı gün neşredilmişlerdir. Sadece 16. son sayıda Osmanlıca nüsha 8 Eylül 1898 tarihinde, 6 Eylül 1898 tarihli Fransızca bölümden iki gün geç neşredilmiştir. Osmanlıca nüshalar Rumi ve Hicri takvimlerin ikisiyle birden tarihlenirken, Fransızca sayılar Miladi takvime göre düzenlenmiştir.

Farklı nüshalar halinde basılan Osmanlıca ve Fransızca bölümlerin her ikisinde de "bu nüshamızda" söylemi devam ettirilmektedir. Derginin çift dilli yapısına rağmen aynı derginin iki farklı nüshası duygusu, dergide yer verilen ifadelerle hissedilebilmektedir.¹⁵ Diğer bir deyişle, farklı iki dergiymiş gibi oluşturulmadıkları görülebilmektedir. Derginin yayın aralığı bir hafta olmakla birlikte, altıncı sayıdan sonra dalgalanmalar meydana gelmiştir: Altıncı ve yedinci sayılar arası 11, dokuzuncu ve 10. sayılar arası 14, 12. ve 13. sayılar arası 30, 14. ve 15. sayılar arası 27, 15. ve 16. sayılar arası ise 17 gün sürmüştür.

Yayın hayatına 9 Ocak 1898'de başlayan *Marifet*'in 17 Mart 1898 tarihinden itibaren "bir" numaralı Osmanlıca ve Fransızca nüshalarla yeniden yayın hayatına başladığından bahsettim. Fransızca bölümde dil ve edebiyat konularına değinen

M. Enver, İzmirli Tokadizâde M. Şekib, Ahmed Rıza, Asaf, Mehmed Ali, Aziz Beyefendi, Mehmed Fuad, Selâhaddin, Menemenlizâde Tâhir, Mustafa Reşid, Sadreddin, Şehrî, Velid Behayî, Abbâs Hâver, Hakkı, Enver, Ahmed Kemal, İhsân Ferîd, Kadızâde Asım, Tahsin, Hayri, Doktor Muzaffer, Muhyiddin, Yusuf, Mustafa Asım, Rifat, Mustafa Hamdi, Mehmed Remzi, Apostolaki Fotyadi, Rıfkı, El Fakir, Sirozlu Hasan Tahsin, Ferâizcizâde Osman Faiz, Necib Asım, Rodoslu Ahmed Kemal, Ali Nusret, Andelib, Abdulhalim Memduh'tur.

¹⁵ Örneğin, "Bugün Türkçe bölümünde, Alfred de Musset'nin bu seçilmiş şiirinin, ünlü Müslüman şair Nigâr Hanım'ın kaleminden sadık bir çevirisini sunuyoruz." ibaresi 17 Mart 1898'de neşredilen ilk Fransızca nüshada, aynı tarihli birinci Osmanlıca sayı için söylenmektedir.

yazarlar ve yazıları şunlardır: Henri de Fleurigny¹⁶, Alfred de Musset, Aurelien Scholl, Ferdinand de Béhagle ve Lamartine gibi Fransız edebiyatçıların şiirleri yer almaktadır. Balzac¹⁷, Pierre Baudin¹⁸, Victorien Sardou¹⁹, René Doumie²⁰, D.K. Kyritsi²¹, Jean Madeline²² gibi yazarların ise mektup, günlük, anı, gezi yazısı, makale ve hikâye türlerinde yazılarına yer verilmektedir. Théodossia Sophroniades, Fransızca sayılarının dördüncü (7 Nisan 1898) ve 12. (16 Haziran 1898) sayıları arasında Ahmet Midhat Efendi'nin biyografilerine yer verir. Théodossia Sophroniades, *Marifet* dergisindeki edebî üretimini, kadın konulu edebî hikâyeleri üzerinden, başyazarı olduğu Fransızca bölümde gerçekleştirmektedir.²³ Osmanlıca bölüme katkısı oldukça sınırlıdır.²⁴

¹⁶ 1849-1916 yılları arasında yaşamış Fransız şair ve yazardır.

¹⁷ Balzac'ın George Sand'e yönelik yazdığı mektup, derginin 12 Mayıs 1898 tarihli sekizinci Fransızca sayısında yer almaktadır. Çalışmamın, “*Marifet* Dergisinin Modern Kadın Tasavvuru” başlıklı üçüncü bölümünde incelenecektir.

¹⁸ 1863-1917 yılları arasında yaşamış radikal sosyalist görüşlü bir siyasetçidir. Bursa'nın, Trabzon'un ve İzmir'in tanıtımına yönelik gezi yazıları, sırasıyla 10. (2 Haziran 1898), 12. (16 Haziran 1898) ve 15. (19 Ağustos 1898) Fransızca sayılarda yer almaktadır. 16 Temmuz 1898 tarihli 13. Fransızca sayıda “Talih”; 15. (19 Ağustos 1898) ve 16. (6 Eylül 1898) Fransızca sayılarda ise Kadınların Savunusu isimli bir denemeleri bulunmaktadır.

¹⁹ 1831-1917 yılları arasında yaşamış oyun yazarıdır. 17 Mart 1898 tarihli birinci ve 14 Nisan 1898 tarihli beşinci Fransızca sayılarda, kraliyet ailesi tarafından kendisine bahşedilen lejyon nişanlarını alış serüvenlerini *Marifet* okurlarına sunmaktadır.

²⁰ Fransızca nüshaların 24 Mart 1898 tarihli ikinci sayısında, “Kadın Yazarlar” başlıklı bir denemesi yer almaktadır.

²¹ 20 Şubat 1898 tarihli ikinci Fransızca nüshada, *Marifet* dergisinin mesul müdürü Aristovulos Christidis'e hitaben, derginin yayın hayatına başlamasına ve mahiyetine yönelik yazdığı tebrik mektubu ile “Hastalığın Avantajları” isimli denemesi yer almaktadır. 17 Mart 1898 tarihli birinci ve 7 Nisan 1898 tarihli dördüncü Fransızca nüshalarda, “Günlüğümün Sayfaları” başlığı altında, günlük yazıları bulunmaktadır. Yazılarını Pera'dan kaleme aldığını belirtmektedir.

²² Jean Madeline'in, Fransızca nüshaların 10. sayısında, “Daima” isimli bir hikâyesi bulunmaktadır.

²³ Sophroniades'in kadın konulu edebî hikâyeleri, “*Marifet* Dergisinin Modern Kadın Tasavvuru” başlıklı üçüncü bölümde incelenecektir.

²⁴ Théodossia Sophroniades'in Osmanlıca nüshalarda yayımlanan yazıları şöyle sıralanabilir: Birinci (21 Ocak 1898) Osmanlıca sayıda, “*Marifet*” isimli bir şiire ve “*Hikâye-i Müntahabe – Büyük Hemşire*” isimli edebî hikâyeye yer verilmiştir. İkinci Osmanlıca sayıda (20 Şubat 1898), yine “*Teodosya*” unvanıyla yazdığı, “*Hikâye-i Müntahabe – Büyük Hemşire*” metninin devamı yer alır. İlk iki Osmanlıca sayıdaki bilinen tek yazar Théodossia Sophroniades'tir. Yayın tarihi 17 Mart 1898 olan ilk Osmanlıca sayıda, “*Hüs-n-i İbtida*” başlıklı giriş yazısı ve 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Osmanlıca sayıda eşi Ali Muzaffer ile birlikte II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümünü kutlamak için yazdığı tebrik yazısı mevcuttur. Bu metinlerin haricinde Sophroniades'in Osmanlıca bölümünde başka bir yazısı bulunmamaktadır.

Bahsi geçen şiir ve düzyazı örneklerine ek olarak; Alfred de Musset'nin “Hatırla”²⁵ şiirinin yanı sıra Alexandre Dumas Fils'in *Kamelyalı Kadın*, Hector Malot'nun *Micheline*, Victor Hugo'nun *Notre Dame'ın Kamburu*, Oliver Gold Smith'in *Wakefield Papazı*, Jean-Jacques Barthélemy'nin *Genç Anacharsis'in Yunanistan'a Seyahati*, Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* ve Théodossia Sophroniades'in *Perotizm-Beyoğlu Alemi* romanından bölümlere Fransızca bölümde yer verilmektedir.²⁶ Alphonse Daudet'nin *Sapho* romanının ilk bölümü, derginin Fransızca bölümünün 24 Mart 1898 tarihli iki numaralı sayısından 23 Temmuz 1898 tarihli 14. Sayısına kadar 13 sayı boyunca tefrika edilmiştir.

Marifet dergisinin Fransızca bölümünde, kimliği bilinmeyen yazarların rumuzları ile yazdığı yazılar da yer almaktadır. Bunlar; C. Pariat, P. Alek, Hubert, M., E. x. D. F. D. M. ve Marius isimli yazarlara ait şiirlerdir. Düzyazılar ise; Mlle Tige-Brisée²⁷, Une Kératja²⁸, Une Excentrique²⁹, T.³⁰, Véritas / Une Jeune Fille

²⁵ Alfred de Musset'nin “Hatırla” anlamına gelen “Rappelle-Moi” isimli şiiri, 17 Mart 1898 tarihli birinci Osmanlıca sayıdaki “Tercüme Numunesi” başlığı altında, Şair Nigâr Hanım tarafından “Tahattur Et” başlığıyla edebî bir fıkra şeklinde tercüme edilmiştir.

²⁶ Nitekim bu şiir ve roman bölümlerinin Osmanlıca'ya tercümeleleri, Osmanlıca nüshalarda yer almaktadır.

²⁷ “Kırık sap” anlamındaki “tige-brisée” tamlamasından türetilen “Mlle Tige-Brisée” unvanlı kadın yazardır. *Marifet*'in 10. Fransızca nüshasında (2 Haziran 1898), Yunan romanı *Terpendre ve Dorothee*'yi Fransızca'ya tercüme etmiştir.

²⁸ “Kératja” tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte başındaki “une” sıfatından yazarın cinsiyetinin kadın olduğu anlaşılmaktadır. Une Kératja'nın “Pera Yankıları” isimli dört metni; 9 Ocak 1898 tarihli birinci, 24 Mart 1898 tarihli ikinci, 14 Nisan 1898 tarihli beşinci ve 2 Haziran 1898 tarihli 10. Fransızca sayılarda yayınlanmıştır.

²⁹ “Ayrıksı Bir Kadın” anlamındaki “Une Excentrique” unvanlı yazarın, 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Fransızca nüshada, “Büyükada'da” başlıklı satirik bir öyküsü yer almaktadır.

³⁰ *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünde, T. isimli yazara ait üç adet makale bulunmaktadır. Bunlar, “Bilimsel Sohbet: Doğa & Yaşam” başlığı altında yayınlanan “Nöron Hipotezi” isimli makalelerdir.

Civilisée³¹, La Foudre /Célesta³², Une Ami de la Turquie³³, B.³⁴, Pomponette³⁵, Faisy³⁶, Terpsichore³⁷, X. ve L’Echo Bible unvanlı yazarlara aittir.

L’Echo Bible unvanlı bu yazar, 9 Ocak 1898 tarihli birinci Fransızca nüshada, Fransız edebiyatçıların eserlerini okurlara tanıtmaktadır. İlk olarak, Felix Steyne’nin *Les Amours d’un Petit Homme* (Küçük Bir Adamın Sevdaları) başlıklı romanında, Steyne’in eski Fransız neşesini sevenlerin okumak isteyeceği modern bir Paul de Kock gibi, Paul de Kock’un çalışmalarının bir devamını ortaya koyduğunu belirtmektedir.

Victor Joze³⁸’nin *Le Demi-Monde des Jeunes Filles* (*Genç Kızların Kibar Fahişe Çevresi*) isimli eserini değerlendirmektedir. *La Ménagerie Sociale*’in (*Toplumsal Hayvanat Bahçesi*) acımasız yazarının, “asır sonundaki kadın

³¹ *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünün ilk sayısından son sayısına dek sürdürülen kadın konulu “Gerçekler ve Özdeyişler” başlıklı bölüm, Véritas ve “medeni bir genç kız” anlamındaki “une jeune fille civilisée” unvanlı kadın yazara aittir. Bu özdeyişlerin aynı yazar tarafından, 17 Mart 1898 tarihinde yeni bir formatta yayımlandığından söz açtığım ilk Fransızca nüshadan önceki sayılarda “une jeune fille civilisée”, 17 Mart 1898’ten sonraki sayılarda ise “Véritas” rumuzuyla yazıldığı görülmektedir. Bu özdeyişlere örnek teşkil edebilecek ibareler şu şekilde sıralanabilir: “Düşmanı genç, güzel ve zeki bir kadın olan adam çok acınasıdır.”, “Modern kadın, evliliğini hayatının amacı olarak görmez, ancak özgürlüğünün tadına varabilmek için razı olması gereken bir zorunluluk olarak görür...”, “Kadın sadece sevdiği kişinin haklarını tanır.”, “Kadımlarla asla oyun oynamayın çünkü geri dönülmez bir şekilde aldatılırsınız...”, “Kadın güçlü bir varlıktır.”, “Kadın gerçekten sadece sevdiği kişiye boyun eğer.”, “Çin Özdeyişi: Kadın ya bir melektir ya da bir şeytan; bu sevdiği adama ve onun davranış biçimine bağlıdır.”

³² “Yıldırım” anlamındaki “La Foudre” ve bir müzik aletine referans eden “Célesta” rumuzlarıyla cinsiyeti kadın olduğu bilinen bu yazar, *Marifet*’in çok sayıdaki Fransızca nüshalarında “Nükteli Sohbet” başlığı altındaki fıkralara yer vermektedir.

³³ Cinsiyetinin kadın olduğu bilinen “Türkiye’den Bir Ahbap” anlamındaki “Une Ami de la Turquie” rumuzlu yazarın, *Marifet*’in 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Fransızca nüshasında, “Türkiye’nin Zenginlikleri” başlıklı gezi yazısı bulunmaktadır. Bursa, Trabzon ve İzmir’e yönelik, benzer dil ve üslupta yazılmış yazıların Pierre Baudin’e ait olduğu bilinmektedir.

³⁴ 9 Haziran 1898 tarihli 11. Fransızca sayıdaki Çeviri Modeli başlığı altında yer alan “Liyakat ve Entrika” başlıklı metnin kimliği belirsiz yazardır. İlgili Fransızca metnin, yine 9 Haziran 1898 tarihli Osmanlıca bölümündeki çevirisi “İstihkak ile Kurnazlık” başlığı ile Sadreddin isimli yazara aittir.

³⁵ Cinsiyetinin kadın olduğu bilinen ve “Süs” anlamına gelebilecek “Pomponette” unvanlı yazar, *Marifet*’in çok sayıdaki nüshalarından “Zarafet” başlıklı yazılar kaleme almaktadır.

³⁶ *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünün çok çeşitli sayılarında “Küçük Posta” başlığı altında okurlardan gelen sorulara yanıt niteliğinde yazılar kaleme almaktadır.

³⁷ Terpsichore, Yunan mitolojisinde adı geçen dans tanrıçasıdır. Kimliği belirsiz yazarın cinsiyeti bir kadın yazarı işaret etmektedir. *Marifet*’in Fransızca nüshalarının 20 Şubat 1898 tarihli ikinci sayısında, “Bir Hayır İşi” başlıklı yazısında, Galata’da düzenlenecek bir baloda elde edilecek gelirin, kenar semtlerdeki karışık okulların iyileştirilmesine vakfedileceğini duyurmaktadır.

³⁸ 1861-1933 yılları arasında yaşamış Fransız yazar ve gazetecidir.

toplumumuzun³⁹ yolsuzluğunu şiddetle irdele[diğini]” (s. 6) dile getirmektedir. Aynı zamanda, Joze'nin, Avrupalı kadın yazarları aşağılamaya yönelik geliştirilen (Çakır, 2016, s. 69) “mavi çorap” (*bas-bleu*) söylemine ve bu söylemi üretenlere meydan okuduğunun altını çizer. Kendisi de söz konusu *bas-bleu* düşüncesini “iğrenç” sıfatıyla nitelendirir. Aynı yazarın, *Paris-Gomorrhe (Paris-Gomore)* isimli eserinden ise, “gündelik Paris hayatımız hakkındaki küçük hikâyeler halinde, eski bir çalışma” (s. 6) şeklinde bahsetmektedir.

Eserlerine değinilen ikinci yazar Paul Rouget'dir. Onun *L'Immolée (Kurban)* isimli eserinden şu şekilde bahsetmektedir: Bir ömür boyu, bir aşka nasıl sadık kalacağını bilen, hatta mutsuz olan kalplerin çok nadir olduğunu düşünür. Rouget'nin bu durumu mistik bir hava içerisinde, dokunaklı bir hikâye ve karakterler ile sunduğunu dile getirmektedir.

Louis Richard'ın *Fin de Jeunesse (Gençliğin Sonu)* eserinin son cümlelerinin “Lanet olsun! Nihayet, bu intihar tüm diğerlerinden daha iyi olacak.” (s. 6) cümlesiyle bittiğini söyleyerek söze başlar. Bu cümlenin, romanın kahramanının evlenme arifesindeki arkadaşına romanın sonunda söylediği cümle olduğunu açıklar. L'Echo Bible rumuzlu yazar, yapraklarını döktükten sonra yeniden canlanabilmek için evliliğin kollarına sığınan moda mahsülü bir erkek karakterin hikâyesinin anlatıldığını ironik bir dille ifade etmektedir.

Daniel Riche⁴⁰'in *Fecondé (Doğurgan)* isimli eserinden, kadın kahramanın hem bir sevecenlik hem de bir ıstırap figürü olduğu bir aşk hikâyesi olarak söz açar. Kadının, dikkate alınması ve mutlu olması için daha fazla çocuğa sahip olmasının gerekli olmadığını altını çizer. L'Echo Bible unvanlı yazara göre *Fecondé*, ne yazık

³⁹ Bu ifade, L'Echo Bile unvanlı yazarın cinsiyetinin kadın olduğuna dair emarelere işaret etmektedir.

⁴⁰ 1864-1936 yılları arasında yaşamış Fransız senaristtir.

ki çok yaygın olan bu acı felsefeden kurtulmak için bir isyanı okuyucuya sunmaktadır.

B. Bringer'in *La Chemise de Mme Crapoulet (Madam Crapoulet'nin Gömleği)* isimli çalışmasını, hipokondriyaklar için tavsiye edilen ve çok müstehcen çizimlerle süslenmiş bir çizgi roman şeklinde değerlendirir.

Son olarak, Victorien du Saussay'in *Jouir... Mourir... (Tadını Çıkar... Öl...)* isimli eserinde ise genç feminist bir yazarın meraklı bir nevroz vakasını incelediğini yazmaktadır.

Fransızca nüshalarda bahsi geçen edebî metinler kadar, Osmanlıca nüshalarda da dil ve edebiyat konularına değinilen yazılar yer almaktadır. 17 Mart 1898'den sonraki ilk dokuz sayısında "Kısm-ı Edebî", dokuzuncu sayıdan 16. son sayıya kadar ise "Edebiyat" ana başlığı altında okura sunulan toplam 12 adet gazel, 17 adet kıta, dört şarkı, yedi manzume, bir tazmin, iki nazım, iki kaside, altı tezkire, bir tahmid örneği kaleme alınmaktadır. Bahsi geçen tüm manzum eserlerin sahipleri şu şekilde sıralanabilir: Şair Nigâr Hanım, Ahmed Reşad, Faik Reşad, Manastırlı Faik Bey, Yenişehirizade Halid Eyüp, M. Nuri, Ali Muzaffer, M. Hayri, M. Enver, İzmirli Tokadizade M. Şekib, Ahmed Rıza, Müstecabizade İsmet, Asaf, Mahmud Ali, Menemenlizade Tahir, Mustafa Reşid, Ahmed Kemal, Mehmed Bilal, Yusuf, Rıfat, Mustafa Hamdi, Rıfkı, El-Fakir Çaker-i âl-i Muhammed ibn-i Mevlana Veli, Sirozlu Hasan Tahsin, Apostolaki Fotyadi.

Marifet'in Osmanlıca bölümünde, manzum eserlerin yanında edebiyatla ilgili mensur eserlere de yer verilmektedir. Birinci Osmanlıca nüshada (17 Mart 1898) M. Hayri isimli yazar tarafından kaleme alınan "Muharrirlik Nedir?" ve Nigârzade Salih Feridun'un "Valideme" başlıklı edebî fikrası⁴¹; üçüncü sayıda (31 Mart 1898) Ali

⁴¹ "Edebî fikra" türünü, zaman zaman beyitlere yer veren, lirik cümlelerden oluşan ve bireysel konuları ele alan düz yazı türleri için kullanacağım.

Muzaffer'in "Büyüksün Rabbim Büyük!" isimli edebî fıkrası; yedinci sayıda (2 Mayıs 1898) Abbas Haver'e ait "Ferdâ-yı Şebabda Bir Tevakkuf" isimli edebî fıkrâ; dokuzuncu (19 Mayıs 1898), 10. (2 Haziran 1898), 11. (9 Haziran 1898) sayılarda Ali Muzaffer tarafından hazırlanan "Durub-ı Emsal-i Osmaniyye" başlıklı atasözleri⁴²; dokuzuncu sayıda (19 Mayıs 1898), Hayri isimli yazar tarafından kaleme alınan "Hayırlı Peder" başlıklı edebî fıkrâ türünde bir eser; 11. (9 Haziran 1898) ve 12. (16 Haziran 1898) sayılarda, Mehmed Remzi'nin kaleme aldığı "Bekçi Kız" hikâyesi; 13. (16 Temmuz 1898) ve 14. (23 Temmuz 1898) sayılarda Mehmed Remzi tarafından tercüme edilen Guy de Maussapassant'ın biyografisi; 15. sayıda (19 Ağustos 1898) Rodoslu Ahmed Kemal'in kaleme aldığı "Düşünmeyi Severim" başlıklı edebî fıkrâ ve Mehmet Remzi'nin tercüme ettiği Chateaubriand'ın biyografisi; 16. sayıda (8 Eylül 1898) *Muktebes* gazetesinin tarihi belirtilmeyen 30 numaralı nüshasında yer alan ve Abdülhalim Memduh tarafından aktarılan "Kara Kurbağa"⁴³ başlıklı gazete fıkrasına yer verilmektedir. Bunların yanında, *Marifet* dergisinin Osmanlıca sayılarının ilk altı sayısında, Ahmet Midhat Efendi'nin biyografileri, Ali Muzaffer tarafından kaleme alınmaktadır.⁴⁴

Marifet dergisinin Osmanlıca bölümünde yer alan edebiyatla ilgili bahsi geçen yazılara ek olarak, doğrudan dilin terakkisine yönelik yazılar

⁴² Aynı tarihli 10. ve 11. Fransızca nüshalarda, "Durub-ı Emsal-i Osmaniyye" başlığı altında yayınlanan atasözlerinin tercümelerine yer verilmektedir.

⁴³ *Les Annales Politiques et Littéraires* isimli yayının 9 Mayıs 1898 tarihli nüshasından tercüme edildiği belirtilmektedir.

⁴⁴ *Marifet* dergisinin edebî ve fennî bir dergi olduğundan bahsettim. Bu hususta, Osmanlı edebiyatıyla ilgili olmayan fennî, askerî, toplumsal ve tarihsel metinlerin içeriklerine değinmeden başlıklarını şu şekilde sıralamak yerinde olur: Halid Ziya, "Terâkkiyat-ı Beşerîyye"; M. Hayri, "Asker ve Askerlik Nedir?"; Yenişehirizâde Halid Eyüb, "İslâmiyyet"; Yenişehirizâde Eyüb, "Zekâyı Beşer; lim ve Fen, Kremayerler"; "İslâmiyyet ve Fünûn", Takdîr-i Âsâr; F. Reşad, "Tabiat"; Menemenlizâde Tâhir, "On Dördüncü Asır"; Ali Muzaffer, "İlm-i Heyet Mebahisi"; Mahmud Esad, "Terakkîyât-ı Hâzıraya Bir Nazar"; İhsân Ferîd, "Tahavvül-i Mevâsim"; Doktor Muzaffer, "Fenn-i Tabâbete Dair Mülâhazât-ı Târîhiyye"; Mustafa Asım, "Şuun-ı Fenniyye ve Medeniyye"; Ali Muzaffer, "Mebâdî-i Fenn-i Menâfi'ül Azâ Yahûd Sen Seni Bil"; Apostolaki Fotyadi, "Lukianos'un Terâcim-i Hâli"; Ali Muzaffer, "Tahsîl-i Fenn"; Ali Muzaffer, "İstlâhât-ı Resmîyye ve Fenniyye ve Ticârîyye" ve Mustafa Asım, "Vapurlarda Posta Güvercinleri".

neşrolunmaktadır. Doğrudan “Türkçe” ibaresinin kullanıldığı bu yazılarda Türkçeye, Türkçenin dil bilgisine ve tercümeyle yönelik hususlara değinilmektedir. Bu yazılar, Osmanlıca bölümün 19 Ağustos 1898 tarihli 15. sayısında Necip Asım tarafından yazılan “Türkçemiz”, Osmanlıca nüshaların 31 Mart 1898 tarihli üçüncü sayısında F. Reşad tarafından yazılan “Bir Musahabe-yi Lisaniye”, Ahmet Midhat Efendi tarafından Osmanlıca bölümün 16 Haziran 1898 tarihli 12. sayısında yayınlanan “Bir Mesele-i Tercüme”, Fransızca bölümün 24 Mart 1898 tarihli ikinci sayısında Théodossia Sophroniades tarafından kaleme alınan “Doğu’da Türk Dili” başlıklı yazılardır.⁴⁵

Marifet’in imtiyaz sahibi, müdiresi ve Fransızca bölümünün başyazarı olan Théodossia Sophroniades’in “Doğu’da Türk Dili” başlıklı söz konusu yazısına ek olarak, *Marifet*’te kaleme aldığı diğer yazılara bu aşamada yer vermek yerinde olur.

2.1 Théodossia Sophroniades’in *Marifet* dergisinde yer alan yazıları ve yayıncılıkla ilgili görüşleri

Théodossia Sophroniades, Fransızca bölümde “Théodossia” adıyla 17 ve “müdire” adıyla sekiz adet yazı kaleme aldığı gibi yine aynı bölümde “Dieudonnée” adıyla da 18 adet yazısı bulunmaktadır. Osmanlıca bölümde ise “Teodosya” adıyla yazdığı iki yazısı bulunmaktadır. Bunlar, 17 Mart 1898 tarihli ilk sayıda yer alan “Hüs-n-i İbtida” ve 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Sayıda Ali Muzaffer ile ortaklaşa yazdıkları ve II. Abdülhamid’in tahta çıkışını kutlayan bir tebrik yazısıdır. Şahsına ait olduğu kesin olarak bilinen 45 adet yazısı mevcuttur. *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünde, Osmanlılık mefhumu, Türk dili, Osmanlı kültürü, sanatı ve efsaneleri üzerine çok sayıda metni bulunmaktadır. Fransızca bölümün başyazarı, aynı zamanda derginin

⁴⁵ Söz konusu metinler, çalışmanın “2.2 Dil tartışmalarına değinilen metinler” başlığı altında incelenecektir.

müdiresi ve imtiyaz sahibi olarak Sophroniades, bu anlamda Fransızca bölümün en aktif yazarıdır. Bu yazıların en hacimlisi, Fransızca nüshalarda Sophroniades tarafından kaleme alınan Ahmet Midhat Efendi'nin dokuz sayı süren biyografileridir. Diğer yazılar ise “Doğu’da Türk Dili”, “Doğu’da Resim”, Arabesk Kaligrafî”, “Sürelî Yayınlar”, “İran Mitolojisi: Feridun’un Tahta Çıkışı”, “II. Abdülhamid’in Tahta Çıkışı” gibi Osmanlı diline, kültürüne, sanatına ve siyasetine yöneliktir. Aynı zamanda, Sophroniades’in “güzel” ve “tehlikeli” kadının “gücünü” tüm çıplaklığıyla gösterdiği “Ölümcül Serap”, “Lhao’nun Düğünü”, dört sayı süren “Ilba”, “Sarah”, “Kadının Gücü” isimli hikâye veya hikâye dizileri bulunmaktadır.⁴⁶

Yayın tarihi 17 Mart 1898 olan birinci Fransızca sayıdaki “Okurlarımıza” başlıklı yazısında Sophroniades, *Marifet* isimli dergisinin mahiyetine yönelik şu hususların altını çizmektedir: Sophroniades, entelektüel birlik düşüncesi çerçevesinde, nesirde ve nazımda, Türkiye’nin (*la Turquie*) en yetkili kalemlerinin bir araya geldiğini belirtir. Bu edebî dehalara Osmanlı hak ettiği değeri vermediği için onları takdir etme ihtimamı okurlara kalmıştır. Dergide geç dönem natüralizmin ustası addedilen Alphonse Daudet’nin “hissedilen ve anlaşılan gerçek bir hayatın dramı” ve “bu büyük yazarın tüm eserlerinin özünü ve cazibesini oluşturan nadir ve eşsiz bir eser” olarak nitelenen *Sapho*’nun tefrika edileceğini duyurmaktadır. Sophroniades bu yazısında *Marifet*’in sadece Fransa’dan değil, aynı zamanda harikulade “Doğu”dan da edebî ürünler vermek vaadiyle yayın hayatına başladığını,

⁴⁶ “Ölümcül Serap” hikâyesinde kadının bekaretine toplum tarafından atfedilen değerın altını boşaltan Cryssa, “Lhao’nun Düğünü”nde görücü usulüyle evlendirildiği kişiyi reddeden, geleneğin dikte ettiği konvansiyonlara başkaldırarak intihar eden Lhao, “Ilba”da evliyken aşık olduğu bir başka erkeği elde edebilmek uğruna müstakbel gelini öldüren ve cazibesıyla sevdiği erkeği zorla ele geçiren Ilba, “Sarah”ta zengin bir erkeği cazibesıyla ele geçiren ve yine rakibinin canına kast eden Sarah, “Kadının Gücü”nde ise yine kadınsı çekiciliğini kullanarak ünü dünyaya yayılan bir profesörü çocuk gibi yerlerde emekleten hizmetçi Nejdî karakterleri konu edilir. Théodossia Sophroniades’in tüm hikâyeleri bu çalışmanın altıncı bölümünde yer alan “*Marifet* Dergisinin Modern Kadın Tasavvuru” başlıklı üçüncü bölümünde incelenecektir.

okuyucularını “Doğu”nun entelektüel hareketlerinden haberdar etmeye istekli olduğunu duyurmaktadır.⁴⁷

3 Temmuz 1311 (15 Temmuz 1895) tarihinde, altı numaralı *Malumat* gazetesinin Fransızca eki, Sophroniades’in bir müdire, başyazar ve imtiyaz sahibi olarak 19. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti’inde yayınlanan bir dergiden neler beklediğini daha somut şekilde görmek adına, yayıncılıkla ilgili görüşleri hakkında bilgi verir. Bu yazıda, Sophroniades’in *Malumat* gazetesiyile ilgili görüşlerine ve bu gazeteyle iş birliği içinde olmak istediğini belirten mektubuna yer verilir.

Sophroniades, harika Türk İmparatorluğunu yöneten asil ve büyük hükümdara adanmış bu gazeteyle iş birliği yaparak yüce kurtarıcı saygıdeğer Abdülhamid Han’a duyduğu hayranlık duygusunu ifade etmeyi bir borç bildiğini belirtir. Bu güzel Oryantal bölgelerde ne harikalar bulunduğunu ve bunları kalem ve çizim ile herkese duyurmanın ne kadar faydalı olduğunu bildirir. Sevilen o büyük hükümdarın, koruyucu babanın himayesinde mutlulukla yürüyen bir halk tasviri yapar. II. Abdülhamid Han’ın büyük ilerlemelerini ve çalışmalarını vurgulamanın yanı sıra onun ne kadar iyi ve hayırsever olduğunu da dile getirir. II. Abdülhamid’in başarılarını okurlara tanıtmayı elzem göre Sophroniades, bunu “*MALUMAT*’ın işi” olarak tanımlar. *Malumat*’ın asıl amacının, sadece içinde yaşayanlara değil, bilhassa onu ziyaret edenlere göre de güzel Türkiye’nin ihtişamını tanıtmak olduğunu söyler. Nitekim *Malumat*’ın söz konusu eki Fransızca olarak düzenlenmekte ve Fransızca bilen Batılı okur kitlesine de hitap edebilmektedir. Sophroniades, *Malumat*’ın görevinden sapmayacağına inanır. Müdürünün bilgisini ve fedakarlığını da bunun

⁴⁷ “Halkı eğitmenin ve memnun etmenin yüksek inancıyla” hazırlanan program başlıklarını şu şekilde sıralamaktadır: Haftalık Söyleşi / Yazarların Biyografisi / Tarihin Satırları / Hikâyeler / Şiirler / İnceleme ve Analizler / Tiyatro Eleştirisi / Gerçekler ve Özdeyişler / Pera Yankıları / Hatıralar ve İzlenimler / Hayal Gücü / Yabancı Edebiyat / Kitaplar ve Dergiler / Sosyete Sütunu: Zarafet / Grafolojik Bülten / Roman.

somut bir göstergesi addeder. Bu hayırlı işte gücünün yettiğince *Malumat* gazetesiyle iş birliği yapmaktan mutluluk ve gurur duyacağını altını çizer. Tanrı'nın bu asil görevde yanlarında olmalarını dileyerek mektubuna son verir. Théodossia Sophroniades, Osmanlı devletindeki harikaların müsebbibi addettiği II. Abdülhamid'in başardığı büyük işlerin duyuruculuğunu yaptığı için *Malumat* gazetesinin yayın politikasını takdir ettiğini bu yolla açık eder. *Malumat* gazetesiyle iş birliği yapmak isteğinin altında yatan sebebin bu olduğunu imler.

Malumat gazetesinin "Doğu"nun harikalarını gözler önüne seren yayın politikası üzerine fikirlerinden söz açan Sophroniades, *Marifet* dergisinin yazın stratejileriyle *Malumat*'ın ne kadar benzediğini de açık eder. Nitekim Fransızca nüshaların 16 Temmuz 1898 tarihli 13. sayısının "Kitaplar ve Dergiler" başlığı altında, Sophroniades tarafından kaleme alınan "Sürelî Yayınlar" metni, onun yayıncılık ilkeleri ve bir yayından beklentileri hakkında bilgi verir. Bu yazıda, tatilden döndüğü zamanlarda, kız ve erkek çocuklarına iyi metinler sunmak isteyen annelere hitap eder. Sophroniades bu annelere Viyana'da yayınlanan *L'écho de France* ve Paris'te yayınlanan *Panorama des Siècles* dergilerini önerir. Birincisinin mütevazı bir fiyata sahip çok ilginç bir gazete olduğunu belirtir. İkincisinin ise, ilkinden çok farklı bir karaktere sahip; metin dışı renkli levhalarla ve çok sayıda küçük resimler ve çizimlerle bezenmiş olduğunu duyurur. İtibarı her geçen gün artan bu iki süreli yayının, iyi kaleme alınmış ve ahlâkî olanı okumak arzusundaki gençleri ve hatta yaşça büyük insanları da ilgilendirecek nitelikte olduğuna vurgu yapar.

İlginç olanı, Sophroniades'in "Kocalarının ve çocuklarının nasıl yaşadıklarını önemsemeden hayatlarını sürdürenler, bu iki yayına yap[ılan] iddialara güleceklerdir." ifadesidir. Ona göre, "Biraz da kültürden ötürü ev işlerinin yükümlülüklerini allayıp pullamak isteyenler, çocuklarına bu yeni dergileri okutmayı

başaramayacaklar[dır].” Bu süreli yayınların her ikisinin de çocuğun ve hatta yetişkinlerin görmeyi umduğu yaşanmış çalışmaları içerdiğini belirtir. Sophroniades’e göre *L’écho de France* ve *Panorama des Siècles*, kıyafetlerden ve şifonlardan bahsetmeyip dürüst ve sağduyulu kadınlar için yazılmıştır. Bilgilendirici bölümler serisi bulunmaktadır. Bu dergilerde türün en büyük engeli olan “kuru laf kalabalığı”na asla girmeyen hikâyeler ile ilginç rastlantıların mevcut olduğunu söyler. Her iki süreli yayının da “büyük imparatorluğunda pek çok okulun kurucusu” olarak anılan II. Abdülhamid’in himayesinde, pratik yarar ve mütevazı bilme yoluyla, sadece sağlıklı ve ahlâkî eğitimin faydalarından yararlanmayı talep eden bir kuşak yetiştirmek için tasarlandığını iddia etmektedir.

Sophroniades’in *L’écho de France* ve *Panorama des Siècles* dergilerini okurların nazarında tavsiye etmesinin nedeni; “iyi kaleme alınmış”, “ahlâkî” ve “sağlıklı” bilgiye yer veren, yaşanmış hikâyeleri içeren ve kuru laf kalabalığına mahal vermeyen nitelikleridir. Kıyafetlerden ve şifonlardan bahsetmeyip dürüst ve sağduyulu kadınlara hitap etmeleri ayrıntısı ise dikkate değerdir. Osmanlı kadın dergiciliğinin 1895 ve 1900 yılları arasında ticarileşme derecesine varıncaya dek revaçta olduğu bir dönemde, söz konusu dergilerin büyük ölçüde yer verdikleri “moda” mefhumunu, kadının “hüsn ü ân”ına, kıyafetinin letafetine atfedilen önemi olumsuz eleştirmektedir. “Moda” mevzusunda olduğu gibi, kadının “ev içi”ndeki rolleri üzerine yazılar kaleme alan dergilerden “kültürden ötürü ev işlerinin yükümlülüklerini allayıp pullamak isteyenler” şeklinde ötekileştirici bir üslupla söz açmaktadır.

Gerek yukarıda *Malumat* dergisiyle neden iş birliği yapmak istediğini belirttiği ifadeleri, gerekse tavsiyede bulunduğu *L’écho de France* ve *Panorama des Siècles* dergilerinin nitelikleri, *Marifet* dergisinin yayın politikasıyla örtüşür.

Marifet'in; kadının, toplumun ve devletin terakkisine olduğu kadar dilin de geliştirilmesine yönelik yayın politikasını destekler. Sophroniades, *Marifet*'in meşruiyetini okurlara bu yolla benimsetmektedir.

Marifet'in dilin terakkisine yönelik söz konusu misyonu, bütünüyle Osmanlıca bölümde yer alan yerel dil politikası üzerinden yürütülür. *Marifet*'te cereyan eden söz konusu yerel dil tartışmalarına değinilen birincil metinler üzerinden ilerlemek bu aşamada yerinde olur.

2.2 Dil tartışmalarına değinilen metinler

Marifet dergisi, edebiyatla ilgili yazılar yanında doğrudan dil hatta Türk dili hakkında makalelere de yer verir. Bu yazıların önemli bir kısmı, dil tartışmalarına yer veren yazıların en etraflısı dönemin ileri gelen tarihçilerinden Necip Asım'a aittir. *Marifet* dergisinde Necip Asım gibi erken dönem Türkçü bir yazarın Türk dilinin gelişimine yönelik yazısının bulunması anlamlıdır. Osmanlıca bölümün 19 Ağustos 1898 tarihli 15. sayısında Necip Asım tarafından 10 Ağustos 1314'te Üsküdar semtinde kaleme alındığı belirtilen “Türkçemiz” başlıklı yazı onun Türkçülük düşünceleri ve Türk dilinin gelişimine yönelik görüşleri hakkında bilgi verir. Bir yandan Ali Muzaffer'in Halil Edip Bey'e yazdığı “Bir Musahabe” başlığı altındaki yazıda, edebî görüşlerinde Osmanlılıkla müftehir olduğunun altını çizmesi, öte yandan Necip Asım'ın Türk milliyetçiliği modeline uygun bir dil anlayışı öne sürmesi asır sonunun sosyo-kültürel ve edebî karmaşıklığının doğal bir sonucu addedilebilir.

Necip Asım'ın kullandıkları dili doğrudan “Türkçe” olarak tanımlaması önemlidir. Osmanlıcada bilgisi çok bir arkadaşı ile konuşmaları sırasında sözün Türkçenin düzeltilmesinden ve genişlemesinden açıldığından bahsederek sözlerine

giriş yapar. Bu konuşmada kendisi, Türkçenin gelişimi adına dili genişletmek için Türkçeye yeni sözcüklerin alınmamasının iyi olacağını düşünür. Arkadaşı ise ölmüş dillerin canlandırılmayacağı görüşünde ısrarcıdır. Arkadaşının bu sözü üzerine anlaşılmadığını düşündüğü görüşlerini etraflıca açıklamak ister ve bu yazıyı bu sebeple yazdığını belirtir.

İlk olarak niyetinin Türkçeyi düzeltmek ve büyütmek olduğunu söyler. Amacı bütün Türklerin azıcık anlayabilecekleri en eski Türkçeyi diriltmek değildir. Nitekim yıllar geçtikçe gördüklerimizin, bildiklerimizin değişmesi, düzelmesi, güzelleşmesi sebebiyle bunun mümkün de olmadığını belirtir. Yeninin sevildiğini ama eskinin de atılamayacağını; onların içinde değerlilerinin, saklanılacakların çok olduğunu dile getirir. Ölenin öldüğüne, bir daha dirilemeyeceğine; niyetinin eski bir dili diriltmek değil, dili geliştirmek olduğuna vurgu yapar.

Necip Asım'a göre, Avrupa eski Rumca ve Latince'nin sözcüklerini almakta, kendi ağızlarına, söyleyişlerine uydurmakta, o dillerin aksanını kapmakta, dillerini bu sayede ilerletebilmektedirler. Türkçenin düzelmesi ve büyümesi için de yapılması gereken budur. En önce daha okuması yazması olmayanların, akla kararı seçemeyenlerin bildikleri “ak”, “kara”, “arık” gibi sözlerin; sonra yine Anadolu'da kalmış “arınmak”, “bezemek”, “koklamak” gibi kelimelerin alınması taraftarıdır. Bugün Anadolu'nun unuttuğu, bilmediği “kurultay, taosmak” gibi eski yeni başka Türk sözcüklerine baş “urulmalıdır”. Necip Asım'ın çağdaş medeniyetler seviyesine çıkmak yolunda okur-yazar olmayanların anlayabileceği bir dil tasavvuruyla işe başlaması, dilin ve kültürün medenileşmesi idealinde kendilerini, yolun ne denli başında telakki ettiğini imler. Bu sebeple, yapılacak kültürel devrim de o denli kökten ve ilerlemeci olacaktır.

Necip Asım, Türk tarihinde çok kez geçen “kurultay”ın kurmak, kurulmaktan geldiğini ve “kongre” yerine seve seve kullanılabileceğini önerir. “Taosmak” kelimesinin de pek unutulmuş olmadığından söz açar. Koyunların boynuz vuruşuna “tosmak” dendiğinin ve bu kelimedenden türetildiğinin altını çizer. Nasıl ki Çağataylarda “kadeh tokuşturmaya” “taosmak” (تاوسماق) deniliyorsa, Türkçede bu kelimenin “taosmak” (طاوسمق) kılığına sokulup kullanılabilceğini söyler. Biraz da alaycı bir şekilde, bu sözü Fransızcayı sevenlerin bile isteyebileceğini çünkü Frenklerin “toast”larına benzediğini belirtir. İşte bu şekilde diri kalmış, ele geçen, göze ilişen kelimeler içinden işe yarayanların alınması; yazılışının, söylenişinin Türkçeye uydurulmasını tavsiye eder.

Akabinde Şemsettin Sami’nin dil ile ilgili görüşlerinden söz açar: Şemsettin Sami de Necip Asım ile aynı minvalde, Çağatayca denilen Şark Türkçesinin, Kazan ve Kırgız dillerinin imla ve fiil çekimlerindeki farkların öğrenilmesi durumunda farkların “esasen” değil “şeklen” olduğunun kavranacağını söyler. Türkçenin adeta aynısı olan diller ile karşılaşılacağını belirtir. Şemsettin Sami “Şimdi bizim eskiden beri cümlece kabul olunmuş bir lisan-ı müşterek-i edebimiz olduğundan, muhtelif ve birbirinden hayli uzak yerlerden her birinin lisanı arı bir lisan olmak istidadını gösteriyor.” ifadeleriyle, tüm Türk toplumlarına hitap edecek ve zamanla umumî ve müşterek edebiyat dili haline gelebilecek bir dil yaratma ideali taşıdığını açık eder. “Vakit” yerine “çağ”, Arapça “beyaz” yerine “ak”, Farsça “siyah” yerine “kara” kelimelerinin kullanılmasını teklif eder. Bazı kelimeler büsbütün metruk ve kullanım dışı olsalar dahi, onları yeniden tazeleyecek, canlandırarak ve tedavüle sokacak yegâne mecranın yine edebiyat dili olduğunu dile getirir. 15 sene evvel “intihar” veya “deha” kelimelerini kimsenin bilmediğini, anlamadığını fakat bu hususta edebî dilin aktif rol oynadığını belirtir. Dolayısıyla, nasıl ki edebî dil Arapça kelimeleri

herkese kabul ettirebiliyorsa, esasen Türkçe olan kelimeleri de temellük ettirmeye ve kullana kullana aşına kılmaya muvaffak olacağını duyurur.

Edebiyatçıların esas dilimizin kelimelerini kullanmaktan ötürü çekinmelerini çarpıcı bir örnekle açıklar: Onları, köyden şehre gelerek kibarlık takınan “fürûmâyelerin”⁴⁸ kendilerini görmeye gelen ayağı çarıklı babalarını kabul etmeye utanmalarına benzetir. Şemsettin Sami’ye göre, Türkçenin yabancı dillerin kelimelerine muhtaciyetini artıran bu düşüncedeki edebiyatçılar olmuştur. Bu yolla, Türkçenin ve Türkçe edebiyatın gelişimi ve ilerlemesi konusunda edebiyata ve edebiyatçılara düşen görevin altını çizer.

Necip Asım’a göre; Türkçenin ıslahından bahsolundukça, herkes hemen sözlüklere el uzatmakta fakat bir kere de Türkçenin en eski atalarından kalma dilinin kendi dairesi içinde ıslah ve terakkisini düşünmemektedir. Bunun için Anadolu, Rumeli, Rusya, yukarı Asya’da bulunan Türklerin dillerindeki sözler toplanmalıdır. Necip Asım, aynı yazının devamında, Veled Çelebi⁴⁹ ile birlikte Türkçenin eski kelimelerinin yer aldığı kitapları bir bir bastırma ve eski bir “Türk kütüphanesi” oluşturma gayesinde olduklarını ve bir ay içinde ilk kitaplarını yayınlatacaklarını duyurur.

Necip Asım, Garp edebiyatına karşı Şark edebiyatının üstünlüğünü dile getirmektedir. Türkçenin ve Osmanlı edebiyatının iyileştirilip gelişmesinin nüvelerini yine Şark’ın kendisinde aramaktadır. “Yeninin” sevilmesinin bir dereceye kadar uygulanabilir olduğunu öğütlemektedir. “Eskinin” içinde değerlilerinin,

⁴⁸ Aşağılık yaradılışlıların, mayası bozukların, soysuzların.

⁴⁹ Veled Çelebi, *Marifet* dergisinin Osmanlıca bölümünün 8. (12 Mayıs 1898) ve 9. (19 Mayıs 1898) sayılarında, “Şerh Numunesi” başlığı altında Farsça bir şiiri, Osmanlıca çevirilerine de yer vererek şerh etmektedir. Türkçülük düşüncesinin fitilini ilk ateşleyen isimlerden bir tanesi olan Veled Çelebi; *Tercüman-ı Hakikat*, *İkdam* gibi gazetelerde, *Mekteb*, *Hazine-i Fünun*, *Resimli Gazete* gibi mecmualarda Türk dili de dâhil çeşitli yazılar ve “Bahai” mahlasıyla şiirler yayınlamıştır. Veled Çelebi ve onun Türk diline ait çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: (Metin, 2012, s. 101).

sakınılacakların, saklanılacakların, görüleceklerin çok olduğunun ve bunların tarihin sayfalarına gömülemeyeceğinin altını çizmektedir. Diğer bir deyişle, temelde, “‘yeni’ye duyulan ilgi, ‘eski’nin değersizleştirilmesi anlamına gelmemelidir” fikrini desteklemektedir. Necip Asım bu hususta Ali Muzaffer ile koşutluk arz eden görüşleriyle çözüm yolları da üretir ve Türk dilinin ve edebiyatının kendi kaynaklarına dönerek ıslah edilmesi konusunda madden ve manen misyon üstlenir.

Bu noktada, kendi öz kaynaklarına dönme meselesi, siyasî bir imgeyi de içinde barındırır. “Şimdi bizim eskiden beri cümlece kabul olunmuş bir lisan-i müşterek-i edebîmiz olduğundan, muhtelif ve birbirinden hayli uzak yerlerden her birinin lisanı arı bir lisan olmak istidadını gösteriyor.” ibaresindeki “arı bir lisan”ın da imgesel değeri yüksektir. Farklı dinî ve kültürel öğelerden arınmış, saf Türk kültürüne ait olma tasavvuru ve bu durumun olumlanması söz konusudur. Türk dilinin, yine arı Türk dillerinden alınan sözcük ve ibarelerle birlikte “arılaştırılması”, Türk dili ve kültürü ile uyumlu olmayan her elemente yönelik karşı durulan siyasî bir tavrı anıştırmaktadır.

Marifet'in Fransızca bölümünün 24 Mart 1898 tarihli ikinci sayısında Théodossia Sophroniades tarafından kaleme alınan “Doğu’da Türk Dili” başlıklı yazı, Necip Asım’ın yukarıda zikredilen görüşleriyle birlikte değerlendirilebilir. Sophroniades “Mademki bu ülkenin dili, İstanbul’da ve tüm Doğu’da da konuşuluyorsa neden hiç kimse Türkçe bilmiyor?” sorusunu sorarak söze başlar. Osmanlı’da, çalışma ve ilerleme ile meşgul olan kişilerin çoğunun yabancı dilde ustalaşmasının Türkçe öğrenmelerini gereksiz kıldığı sorunsalı üzerinde durur. Ona göre, ülkeye daha iyi hizmet etmek için eğitimine önem veren bu kişilerin yolundan gidip Osmanlı edebiyatının vaktiyle sunmuş olduğu iyi örnekleri takip etmemek ve en azından doğulan ve yaşanılan yerin dilini öğrenmemek bir gafletten ibarettir. Ama

bu boşluğu doldurmak için asla geç değildir. Bu hususta Maarif Vekaleti'nin güçlü desteğini talep eder. Türkiye'de eğitimi yaymak ve teşvik etmek hususundaki çabaları için çağrıda bulunur. Sadece normal okullarda değil, aynı zamanda yatılı okullarda da Türkiye'de faaliyet gösteren Türk dilinin, milliyet ayrımı yapılmaksızın zorunlu olarak öğretilmesi düşüncesini teklif ve tavsiyeye sunar. Diğer bir deyişle, Türk dilinin tanziminin ve ıslahının, Osmanlı halkının edebî, fennî, kültürel ve ahlakî gelişimine hizmet edeceğini düşünür.

Diğer bir örnekle, 31 Mart 1898 tarihli üçüncü sayının Osmanlıca nüshasında yer alan “Bir Musahabe-yi Lisaniye” başlığı altında, F. Reşad, Türk dilinin grameri üzerine tartışmalar yürütmekte ve örneklerle pekiştirilmiş öğretici demeçler sunmaktadır. Muallim Naci, Arapça ve Farsça'dan alınan kelimelerin, bu dillerin kurallarına değil Türkçenin söyleyiş biçimine ve kurallarına uydurulması gerektiğini düşünmektedir. Naci'ye göre sadece “Doğu dilleri”nden değil Fransızcadan da kelimeler dilimize girebilir fakat bu kelimelerin Türkçede karşılıklarının kullanılması bu hususta elzemdir. (Demir, 2010, s. 183) Reşad da Muallim Naci'nin yararlanılması ziynet addedilen *Mecmua-yı Muallim* adlı eserine göz gezdirdiği sırada, 25. nüshasında yer alan ve “en – lık – dan – zar – sitan – i – yet” edatlarının ayrı ayrı anlamlarından bahsolunan bentte,

Yararlık – yaramazlık – bilmezlik” tabirlerindeki muzariler sıfat hükmündedir. (Bilmezlik)in (bilmemezlik) suretinde istimali – Nefyin bila-mucib tekerrürü cihetiyle – doğru değildir. Cennetmekan Fatih hazretlerinin devr-i aliyesi şuarâsından meşhur Ahmed Paşa'nın: “Ahmet aceb mi cennet-i kuyundan olsa dûr / Bilmezlik ile ademin elinden neler çıkar” beyti bu babda irad edilecek şevahittendir.

ifadelerinin dikkatini çektiğinden söz açar. Bu kelimelerin kullanılış biçimlerini göz önünde bulundurduğunda “bilmemezlik”, “görmemezlik” ve “işitmemezlik” demekte bir kolaylık; “bilmezlik”, “görmezlik”, “işitmemezlik” demekte ise bir zorluk bulur.

“Bilmezlik”, “görmezlik”, “işitmemezlik” kelimelerini kendini zorlamadan

kullanmadığını belirtir. Fakat bununla da Hazreti Muallim’i yanlışla düşürmekte olduğunu düşündükçe cesaretinin kırıldığını belirtir.⁵⁰

Reşad kardeşinin “Ağabey! Bununla üçtür yanınıza geliyorum. Haberiniz olmadı. Ne kadar dalmışsınız! Yoksa aldırılmazlıktan mı geliyorsunuz?” sözlerine eğilir. İstem dışı “aldırılmazlık” kelimesini kullanan kardeşine yönelik,

Düşündüm: Şu masum henüz Kuran-ı Kerim ile bir kıraat-ı ibtidaiye risalesinden başka kitap okumadı. Zihni sarf ve nahv-ı muallimlerimizin kavaid-i indiyesiyle karışmadı. Ancak ailelerimiz arasında konuşulan sade ve latif lisanı bilir. O lisan (beşâset – şirret) gibi adem-i takayyüd eseri olarak birleşmiş olan galatat istisna edildiği halde miyar-ı istimaldir.

der. F. Reşad’ın kardeşine yönelik bu sözleri, yazısının iletmek istediği görüşlerin esasını ortaya koymaktadır. Bu parça, yukarıda bahsi geçen Ali Muzaffer’in, Necip Asım’ın, Şemseddin Sami’nin, dil ile ilgili görüşlerinin özünü taşır. Reşad’ın kardeşinin Muallim Naci’nin dahi yanlışla düştüğü bir dilbilgisi kuralını istem dışı doğru telaffuz etmesi, öne sürülen yerel dil politikasının şifre kalıbını ortaya koyar.

F. Reşad, kardeşinin “saf” ve “arı” Türkçe ile dolu olan belleğini, Türkçeye sonradan giren ve onun doğasını, esasını, kurallarını altüst etmeye meyyal hiçbir

⁵⁰ F. Reşad’a göre merhum yazarı yanıltan iki sebep vardır: Bunlardan ilki “tabirlerinde geniş zaman ifadesi bildirir sözcükler sıfat hükmündedir.” kayıdır ki bununla “Sıfatlara isim mastar edatı olan (lik – lif) eklenir, bunlar da sıfat hükmündedir, bu halde bunlara da o edat ilhak edilmiştir.” demektir. Vakıa isim mastar edatı olan (lik – lık)ı gerek semaî gerek kıyasi sıfatlara ekleyerek (Acılık – tatlılık – katiplik – şehirlik – avarelik – nadanlık – azürdelik) gibi mastar üretme anlamını içeren kelimeler meydana getiririz. Geniş zaman bildiren sözcükleri de “Onu söz anlar bir adam zannederdim.” gibi anlamın şiddet ve kuvvetini, bazen de “Ele almır şey değil ki...” gibi yeterlilik anlamına işaret eden sıfatlar olarak telakki ederiz. Gelecek zaman kipleri de böyledir. Fakat bu edatı geniş zaman kiplerine ekleyerek mastar üretme anlamını içeren kelime üretimini “yararlık – yaramazlık”tan başka sözcükler için de geçerli ve kabul görmüş müdür? (Giderlik – görürlük – alırlık – bulurluk) der miyiz? Bu cihetle Muallim Naci’nin tabirlerindeki “Geniş zaman bildiren sözcükler sıfat hükmündedir” cümlesinden çıkarılan “Sıfatlara eklenen isim mastar edatı sıfat hükmünde olan geniş zaman bildiren sözcüklere de eklenebilir.” ibaresi kaide kabul edilemez. İkinci sebep ise “Olumsuzluk ekinin tekrarı” kayıdır. “Me” ve “mez” eklerinin biraraya gelmesi sebebiyle defaten tekrar eden olumsuzluk anlamı meydana gelir fakat tetkik edilirse böyle olmadığı görülür. Buna göre “bilmemezlik” tabirinde olumsuzluk anlamı yalnızca “me” eki ile sağlanır. “Mez” burada olumsuzluk edatı değildir. “Görmemezlik ediyorsun.” demek “Görmemeklik ediyorsun.” demekten başka bir şey değildir. “Görmemeklik” kelimesindeki master yapan “mek” edatı “mez” ekinden, daha doğrusu (kef)in (ze) ile yer değiştirmesinden meydana gelmiştir. Bu yer değişikliğinin ise dilde vuku bulan ve herkesçe kabul gören bir husus olduğuna vurgu yapar. Yazının kaleme alındığı tarihten elli sene evveline kadar söylenen “isterik” veya “giderik”ler, “isteriz”, “gideriz”lerden farklı değildir. Netice itibarıyla (mez)i de “me-ma” gibi olumsuzluk edatı olarak düşünüp olumsuzluğun tekrarı addetmek yanlışla düşmektir.

moda mahsulü ifade ile kirlenmemiş addeder. Bu sayede, doğası gereği Türkçeyi doğru kullanmaktadır. Doğası gereği sahip olduğu bu yeti, sadece “aile”si arasında kullanılan “sade ve latif” lisana malik olmasından ileri gelmektedir. “Biz”e ait olan “aile” içinde kullanılan ve tam da bu sebeple “saf ve latif” olan Türkçe mefhumu, *Marifet* dergisinde ele alınan yerel dil politikasının ve Türkçe’nin gelişimine yönelik kültürel çözüm önerilerinin simgesel esasını ortaya koyar.

Asır sonuna ait edebî ve fennî bir dergi olan *Marifet* dergisinin yazarları, ayrıntılandırarak açıklamaya çalıştığım dil meselesini büyük ölçüde sorunsallaştırmakta; tercüme, taklitle düşmeme ve yerellik vurgusu ile Türk dilinin nasıl geliştirilip işlenebileceği üzerine bilinçli şekilde kafa yormaktadır. Bu tartışmaların yüzyıl sonu edebiyatının eyleyici yazar-özneleri tarafından gerçekleştiriliyor olması, “saf”, “arı” ve tam da bu sebeple “latif” olan Türk dilinin gerekliliğine vurgu yapılması; statükonun ve bürokrasinin kontrolü altında Osmanlı kültürünün, edebiyatının ve Türk dilinin meşruiyetini benimsetmeye yönelik bilinçli bir kültürel planlamanın parçası haline gelir.

Marifet dergisi yazarların dil politikaları, tercüme esaslarının da temelini oluşturmaktadır: Batılı bir eseri Osmanlıcaya tercüme ederken taklitten kaçınılması gerektiği belirleyici kıstaslarıdır. *Marifet* dergisi yazarlarının Batı klasiklerinden yaptıkları tercüme faaliyetlerinde gözettileri başat kriter şudur: Tercüme yaparken, Fransızca kaleme alınmış bir kaynak metnin hem kültürünü hem de tüm söz dizimi ve dil bilgisi kurallarını da erek metne aktarmanın önüne geçmek. Bu yolla kültürel ve edebî bir dejenerasyondan kaçınmayı hedeflemektedirler. *Marifet* dergisi yazarlarının yayın politikalarının toplumsal ve edebî arka planını görmek ve metinlerini buna göre değerlendirmek açısından dergide cereyan eden “dekadanlık” tartışmasından söz açmak yerinde olur.

2.3 *Marifet* dergisinde konu edilen “Dekadanlar” tartışması

Fazıl Gökçek, şiirde 1850’li yılların ortalarından ve düzyazıda 1870’li yılların başından itibaren görülen Batı edebiyatı yönündeki eğilimin, 1890’lı yıllara gelindiğinde kendi içinde bir ayrışmaya gittiğini söyler. (Gökçek, 2009, s. 16)

Marifet dergisinin Osmanlıca bölümünde yazıları bulunan Andelib mahlaslı Faik Esat, Müstecabizade İsmet ve Halil Edip’in yanı sıra Ahmet Rasim, Mehmet Celal, Tepedelenizade Kâmil gibi şair ve yazarların, Muallim Naci’nin “Bize lâzım muhassenat-ı Frenk” mısrasını ilke edinerek Batılılaşmayı daha mutedil bir çizgide kabul ettiklerini düşünür. Diğer tarafta ise, Recaizade Ekrem’in temsil ettiği ve Türk edebiyatının geçmişle bağlarını daha radikal ve hızlı bir şekilde kopararak Batılılaşmadan yana olan Servet-i Fünun şair ve yazarları vardır. (16)

Dönemin önemli edebiyat tartışmalarından olan ve yüzyıl sonunun edebiyat camiasını uzun dönem meşgul etmiş olan “dekadanlar” tartışması sayesinde, toplumsal ve siyasi düzeydeki dinamiklerin edebiyat sahasını etkileme biçimlerinden haberdar olunur. *Marifet* dergisi yazarlarının da aralarında bulunduğu ve Muallim Naci’nin açtığı yolu takip eden şair ve yazarlar, Şinasi ve Namık Kemal’in başlattığı yenilikleri asıl kendilerinin temsil ettiği; Servet-i Fünuncuların Türk edebiyatını yenileştirmediği, Fransız edebiyatını ve Fransız dilinin cümle yapısı ile ifade kalıplarını taklit ettikleri iddiasındadır. Ahmet Mithat Efendi’nin iddiası da bu yöndedir ve “dekadanlık” tartışmaları da bu iddianın onun tarafından ileriye sürülmesiyle başlamıştır. (17)

Marifet dergisi bu anlamda Ahmet Mithat yanlısı bir misyon üstlenmektedir. En önemli karakteristiği ise Ahmet Mithat’ın yaptığını Fransızca ve Osmanlıca olarak yayınlanan farklı nüshalar halinde yapmasıdır. *Marifet*’in Fransızca ve

Osmanlıca ayrı nüshalara yer vermesi, “Tercüme Müsabakası” başlığı altında yürütülen çeviri pratiklerinin de yolunu açar.⁵¹

Marifet dergisinin Osmanlıca bölümünün başyazarı Ali Muzaffer, Osmanlıca bölümünün 2 Haziran 1898 tarihli 10. sayısında, “Tercüme Müsabakası” başlığı altında yayınlanan ve Goethe’nin *Genç Werther’in Acıları*⁵² romanından bir bölümün tercümesinden ibaret olan yazısının akabinde şu sözleri dile getirir: “(Verter) tercümesinde ara sıra mesela bu fıkra gibi aslından ayrıldığı zannolunan bazı tercümelere dolayı üdeba-yı cedide, o tercüme-i naçizi fikr-i istihfaf ile telakki etmişlerdi. Ne derlerse desinler! (Verter) mütercimi onu Frenkçe ve dekadanca tercüme etmemiştir. Çünkü Osmanlılıkla müftehirdir.” Kaynak metinde “Tanrı beni koynunda taşıdığı gibi seni de koynunda taşıyacaktır.” cümlesini “Benim gibi sizi dahi dost-ı ezel-peyvest halik-i sevk ve sıyanet etmektedir.” olarak tercüme eden Ali Muzaffer, bu cümlesinin sonuna yukarıdaki alıntıyı dipnot olarak düşmektedir.

Biraz yakından bakınca, Ali Muzaffer’in bu yazılarının, Türk edebiyatı tarihinde “dekadanlar” tartışması olarak bilinen edebî tartışmayla doğrudan ilintili olduğu görülür. Ali Muzaffer’in Batı’nın ilmine hayranlık duyduğunu; buna karşılık kendi medeniyetinin değerlerine sahip çıkacak bir zihniyette olduğunu Nazan Kul da dile getirir. “Doğu” ve “Batı” medeniyetleri arasındaki boşluğu bilimle doldurmak istediğini düşünür. Fakat her zaman Osmanlılıkla müftehir olduğunun altını çizer. (Kul, 1998, s. 4) *Marifet* dergisinin Osmanlıca nüshaların 14 Nisan 1898 tarihli beşinci sayısında Ali Muzaffer’in “Bir Musahabe” başlığı altında Halil Edip Beyefendi’ye yazdığı deneme yazısı, onun edebî görüşleri hakkında bilgilendiricidir.

⁵¹ Batı klasiklerinden seçilen kaynak metinlerin orijinallerine Fransızca nüshalarda yer vermek ve ilerleyen sayılarda Osmanlıca nüshalarda tercümelerini okuyucuya sunmak suretiyle yürütülen “Tercüme Müsabakası”, *Marifet* Dergisinin Osmanlıca-Fransızca Çift Dilli Yapısının Ortam Hazırladığı Çeviri Faaliyetleri” başlığı altında incelenecektir.

⁵² Ali Muzaffer’e ait *Werther* isimli bir eser bulunup 1897 tarihine ait bu eser İstanbul’da yayınlanmıştır ve “Kütüphane-i İctihad” arasında yer almaktadır.

Bu deneme yazısında Ali Muzaffer, *Resimli Gazete*'de kendisine hitaben yazılan tezkireyi dikkatle okuduğunu belirterek söze başlar. Bu yazıda, edebiyatın esas mekânının Şark olduğunu belirtir. Geline yüzyılda, Avrupa afakı üzerinde dağılmakta olan cehalet bulutları sonrasında Garp'ın ilk işinin Şark'ı soymak olduğunun altını çizer. Kısa süre içinde de Şark'taki marifet hazinesi sayesinde Garp edebiyatının ortaya çıktığını belirtir. Avrupa'nın Şark'tan aktardığı iktibasların hiçbir zaman Şark'ın ender güzelliklerini saklayamamış olduğundan dem vurur. Garp'ın ilmindeki güzellikleri her daim kendine mahsus, Garp'a içkin addeder. Şark ve Garp edebiyatları arasında bir hiyerarşi yaratarak Şark'ı hep en üstte tutar. "Biz" diye seslendiği Osmanlı yazar ve edebiyatçıların görevininse Garp'ın iktibasını beceremediği, Şark'a özgü güzellikleri ve nadir incelikleri korumak ve onların yayılıp canlanmasına hizmet etmek olduğunu söyler. Güneşle özdeşleştirdiği Şark dururken bütünüyle Batı'dan feyz almayı, aydınlığını kaybetmiş bir güneşten ışık dilenmeye yeltenmek olarak yorumlar. Garp'ın latif eserlerden mahrum olmadığını da belirtmekle birlikte bu letafetin Garp'a içkin olduğunu söyler. Onları Osmanlı edebiyatına aktarmayı bu nedenle uygun bulmaz. Ancak ve ancak içlerinde Şark edebiyatı için numune teşkil edebilecek örnekler varsa o eserlerin tercüme yoluyla Şark edebiyatına aktarılmasının uygun olacağını söyler.

Yukarıda bahsi geçen yazıların, *Marifet*'in Osmanlıca bölümünün başyazarı tarafından kaleme alınması ve okur kitlesine doğrudan duyurulması, dergide yer alan dil tartışmasına yönelik metinlerin ve Batı klasiklerinden Osmanlıcaya tercüme edilen metinlerin değerlendirilmesinde akılda tutulmalıdır. Tanzimat dönemindeki pragmatik tutumla paralel olarak *Marifet* dergisi yazarlarının, her sıradan okurun anlayabileceği bir dil tasavvuru, Servet-i Fünun'un dil anlayışından ayrılmaktadır.

Nitekim “dekadanlık” tartışmalarının üzerine kurulduğu iki temel dayanaktan ilki “dil” ikincisi de “taklit” meselesidir.

İlk olarak dil hususunda, Ahmet Midhat’ın karşı çıktığı temel husus edebiyatın belirli bir angajman üzerinden pragmatik amaçlarla araçsallaştırılmaması; bunun yerine “şahsî” duygulanımların ifadesi için bir amaç haline getirilmesidir. Bunun da en başta dilin konuşma dilinden uzaklaştırılarak yapılmasıdır.

Servet-i Fünun yazarları nasıl ki bireysel, öznel duygularını ifade edebilmek için halihazırdaki kelimelerin yeterli olmadığını düşünüp yeni bir edebî dil ve imgeler dünyası oluşturma yoluna gidiyorsa; *Marifet* dergisi yazarları Türk dilinin kullanımının ve öğreniminin ülke çapında artırılması, arı Türk dillerinden alınan sözcük ve ibarelerle birlikte “arılaştırılması” ideali kurar. Servet-i Fünuncuların bireysel duygulanımlarını dile dökmek için halihazırda var olan kelime haznesi yeterli olmuyorsa tedavülden kalkmış kelimeler kullanılmaktadır. Servet-i Fünuncular, herkes tarafından anlaşılacak ve toplumsal faydayı gözetmek gibi bir angajmanla yazmadıkları için gündelik dilden sapmak, onların yazın görüşlerine ters düşmez. Pragmatik fayda gözetilmeksizin dil sanata hizmet eden bir araç olarak görülmektedir. *Marifet* yazarları, bu yeni edebî dil kullanımını reddetmekle birlikte Türk dilinin gelişimi için ürettikleri çözüm ise eski Türk dillerindeki işe yarayacak kelimelerin, Türkçe’nin söyleyiş biçimi, sentaks ve gramer kurallarına uydurularak kullanılmasıdır. Fakat *Marifet* yazarları Servet-i Fünuncular gibi şahsi duyguların biricikliği ve bu duyguların ifadesi için yeni bir dil üretme yoluna gitmez. Temel kaygıları “saf” ve “arı” Türk dilini işlemek ve geliştirmektir. Bu yolla, asır sonunda Türk dilinin çağdaş medeniyetler seviyesinde olmasını sağlamaktır. *Marifet* dergisi yazarlarının dil politikası, Osmanlılara ait yeni klasikler üretmeye giden yolda gelişmiş bir dil ihtiyacından temellenir. Çünkü bir kültüre ait klasik metinleri

üretebilmenin, olgunluk dönemine erişebilen yerel bir dil ile mümkün olacağı fikri, *Marifet* dergisinin dil ve edebiyatın gelişimine yönelik yayın politikasını özetler.

Modern Türk edebiyatında “dekadanlar” tartışmasının ikinci esas konusu “taklit” mefhumudur. Taklit hususunda Servet-i Fünun yazarları, “biz”e ait olmayan bir dünyayı, anlaşılmayan bir dil ve tuhaf imgelerle anlattıkları için “millî” olmamakla itham edilirler. (Göçek, 1999, s. 36-40) *Marifet* yazarları bir yandan yerel bir dil politikası gütmekte, öte yandan ise derginin edebî üretiminin büyük çoğunluğunu Batı klasiklerinden yaptıkları tercüme faaliyetleri üzerinden yürütmektedir. *Marifet* yazarları; taklitten, kültürel ve edebî bir dejenerasyondan kaçınma gibi kıstaslarla Batı’dan çevrilecek eserler ve çeviri esasları konusunda seçmeci bir tutum sergiler. Bu anlamda Batı ile doğal bir etkileşim sürecine tâbi olmazlar. Ali Muzaffer’in ancak ve ancak içlerinde Osmanlı edebiyatı için örnek teşkil edebilecek eserler varsa o metinlerin tercüme yoluyla aktarılmasının uygun olacağını belirttiği gibi, tercüme pratiklerinde de amaç Batılı örneklerine benzemek değil Osmanlı edebiyatının gelişimine hizmet etmektir. Muallim Naci’nin açtığı yoldan giden şair ve yazarlar ile Servet-i Fünuncular arasındaki “dekadanlık” tartışmalarındaki “eskilik-yenilik”, “yerlilik-yabancılık”, “millîlik-gayri millîlik” gibi konular, Batılılaşmayı/yenileşmeyi baştan kabul etmiş iki grup arasında yaşanmakta fakat Batılılaşmanın/yenileşmenin düzeyinde veya mahiyetinde uzlaşmaya varılmadığı görülmektedir. (Gökçek, 2009, s. 17)

Marifet dergisinin, dilin yerelleşmesine uğraşırken tercümeyle de haşır neşir olması şu demektir: “Biz”e ait olmayan bir dünyayı “biz”e ait olmayan bir dille anlatmalarını eleştirdikleri Servet-i Fünunculara karşı “biz”e ait olmayan o dünyayı “biz”e ait bir dille anlatmayı tasavvur ederler. “Biz”e ait olmayan o dünyayı yine de anlatmaktan geri duramazlar ama. Bu ikircikli durum asır sonundaki paradigma

değişiminin bir göstergesidir. Bu sentez tasavvuru, asır sonunda *Marifet* dergisinde yazan, bir yandan Türkçeyi düzeltmek, geliştirmek ve “arılaştırmak” niyetinde olan; öte yandan ise “en sadık” ve “en doğru” şekilde Türkçeye tercüme edilecek olan Batılı klasikleri kadar özgün ve başarılı Osmanlı klasikleri üretme idealindeki Osmanlı aydınlarının deneyimledikleri medeniyet krizini imler.

Asır sonunun sosyo-kültürel ve edebî karmaşıklığını anlamak adına bu geçiş dönemi edebiyatı çoklu bakış açılarıyla değerlendirilmelidir. Uysal, bu çoklu bakış açıları sayesinde, Tanzimat’tan Servet-i Fünun’a uzanan süreçteki, diğer bir deyişle, “asır sonu”ndaki edebiyat ve dünya algısındaki değişimin, “Batı taklitçiliği”, “Batı’dan ithal”, “yerel olmayan”, “millî olmayan” gibi kavram ya da nitelendirmelerle değil aynı zamanda içeride bulunan çeşitli modeller ve replikalarla biçimlenen, etkileşen bir kimliğin evrilişi olarak görüldüğünü söyler. (Uysal, 2014, s. 23) Asır sonunu imleyen Fransızca “fin de siècle”in hem bir kapanış hem de yeni bir başlangıç olduğunun altını çizer. “Fin de siècle” tabirinin yozlaşmaktan ziyade yeni başlangıçları imlediğini belirtir. Bu terimi, 19. yüzyıl sonunda Osmanlı’da yaşanan dönüşümleri ve bu dönüşümler çerçevesinde değişen, biçimlenen modern bireylik halini vurgulamak üzere kullanır. Dolayısıyla yüzyıl sonundaki toplumsal, siyasî ve kültürel iklim edebiyatın biçimlenmesini de etkilemiştir.

Fransızca ve Osmanlıca eşlenik nüshalar halinde neşrolunan *Marifet* dergisinde, edebî üretimin büyük ölçüde Batı klasiklerinden tercüme vasıtasıyla yapıldığını belirttim.⁵³ Öncelikle Fransızca bölümünde çevirisi yapılacak Batılı klasikler belirlenmekte ve okuyucuya Fransızca metinleri sunulmaktadır. Akabinde,

⁵³ Fransız edebiyatından Alfred de Musset’in “Rappelle-Moi”, Alexandre Dumas Fils’in *La Dame aux Camélias*, Victor Hugo’nun *Notre Dame de Paris*, Lamartine’in “Méditations Poétiques”, Hector Malot’nun *Micheline*, Jean-Jacques Barthélemy’nin *Genç Anacharsis’in Yunanistan’a Seyahati* isimli eserlerinden, Goethe’nin *Genç Werther’in Acıları* ve İrlandalı Olivier Gold Smith’in Fransızca kaleme aldığı *Le Vicaire de Wakefield* eserinden yapılan tercümelere yer verilmektedir.

sonraki haftalarda yayınlanan Osmanlıca sayılarda söz konusu Batı klasiklerinin Osmanlı yazar ve şairleri tarafından tercümelerine yer verilmektedir. Söz konusu Fransızca eserlerin birden çok yazar tarafından muhtelif sayılarda Osmanlıcaya farklı farklı tercümelerine de yer verilmektedir. *Marifet* dergisi bu anlamda Batı'dan yapılacak tercüme eylemlerinin temsilî bir uygulama alanına işaret eder. Bu çeviri uygulamaları, “Tercüme Müsabakası” ve “Tercüme Numunesi” başlıkları altında cereyan etmektedir.

2.4 *Marifet* dergisinin Osmanlıca-Fransızca çift dilli yapısının ortam hazırladığı çeviri faaliyetleri

Marifet dergisi söz konusu olduğunda çağdaşı gazete ve dergiler arasında ayrıcalık arz eden husus, “Concours de Traduction”-“Tercüme Müsabakası” ve “Modèle de Traduction”-“Tercüme Numunesi” bölümleri aracılığıyla, Fransızca ve Osmanlıca nüshalar arasında karşılıklı yer alan tercüme faaliyetleridir. *Marifet*'i çağdaşı gazete ve dergilerden ayıran nokta, “Tercüme Müsabakası” başlığı altında okurlar tarafından gönderilen tercümelerin yayınlanmasına olanak sağlamasıdır. Türkçenin esaslarına ve dilbilgisi kurallarına “en sadık” şekilde çeviren, “en doğru” şekilde Türkçeye tercüme eden okurlar, derginin altı aylık aboneliği ile ödüllendirilir.

Marifet dergisinin çift dilli olarak neşredilmesinin sebebi tam da bu Türkçenin esaslarına ve dilbilgisi kurallarına “en sadık” ve “en doğru” şekilde çeviren kişiler kıstası minvalinde açıklanabilir. “Tercüme Müsabakası” ve “Tercüme Numunesi” başlıklarıyla, bir yandan Avrupa'yı yakından takip eden, oradaki edebî ve fennî gelişmelerden haberdar olan bir duruş söz konusuyken diğer taraftan kendi dillerinin konvansiyonlarına uygun çeviri uygulaması, dergi boyunca yeniden ve yeniden üretilmektedir.

Osmanlıca bölümünün 17 Mart 1898 tarihli birinci sayısının “İhtar-ı Mahsus” başlığı altında bu konu ile ilgili şu noktalara değinilir: Memlekette Fransızca eğitimine çalışanların bu dilde ustalaşabilmelerine yardımcı olan şeylerden ve tercüme usulünü öğrenmek isteyenlerin ihtiyacı olan hususlardan biri de yazarlar tarafından tercüme usullerinin uygulanmasıdır. *Marifet* yazarları bu meseleyi bilhassa dikkate aldıklarından her nüshada Fransızca ve Türkçesiyle birer tercüme yer vermiştir. Tercüme etmeye değer eserler seçileceğinden bu verimli ve faydalı hizmetin karşılığının görüleceği belirtilmektedir.

Yine Osmanlıca bölümün 31 Mart 1898 tarihli üçüncü sayısındaki “Tercüme Müsabakası” başlığı altında da bu çeviri yarışmalarından söz açılır. Buna göre, Fransızca tahsiline çalışanlar için tüm usullerin dayanak noktası tercümeyi ve iki lisanın ehemmiyet ve mahiyetini layığıyla bilmektir. Bu sayede, orijinalleriyle çevirilerinin karşılaştırılması yoluyla uygulamalar yapılabilecektir.

Çevirisi yapılan metinlerin ortak paydası, basit gerçekliğin görülmesine ve tanımlanmasına işaret eden, çoğunluğu 19. yüzyıl Osmanlı’sına göre çağdaş ve Batılı bir tür olan romanlardan oluşan klasikler olmalarıdır. Çeviriye alınmayan veyahut anlamı değiştirilen herhangi bir sözcüğe rastlanmaz. Yüzyıl sonu Osmanlı edebiyatında görecekları yenilikçi işleve göre seçilmiş görünmektedirler. Diğer bir deyişle, Ali Muzaffer’in belirttiği gibi, Şark edebiyatı için numune addolunabilecek başarılı Batı klasiklerine yer verilmektedir. Ali Muzaffer *Genç Werther’in Acıları*’nın orijinal metninde “Tanrı beni koynunda taşıdığı gibi seni de koynunda taşıyacaktır.” şeklinde geçen cümleyi “Benim gibi sizi dahi dost-ı ezel-peyvest Halık sevk ve sıyanet etmektedir.” olarak tercüme ettiği için kendi tercümanlığını “dekadanca” değil de “Osmanlılıkla müftehîr” olarak nasıl tanımlıyorsa, Batı

klasiklerinden alınan söz konusu kaynak metinler de Osmanlı Türkçesinin kendi konvansiyonlarına uygun olarak çevrilmiştir.

Ramazan Kaplan, çevirinin sosyal ve kültürel bakımlardan duraklayan, gerileyen, çöküşe doğru yol alan toplumlarda önem kazandığını belirtir. Türkiye’de Tanzimattan sonra çeviriye duyulan ilgiyi de bu çerçevede değerlendirir. (Kaplan, 1998, s. 162) Kültürü ileri milletlerin düşünce, edebiyat ve sanat eserlerinin çevrilmesiyle, dil ve kültürün gelişeceğini, okurların seçkin eserlerle yüz yüze getirilerek yazarların daha kaliteli metinler yazmalarının sağlanacağını, böylece modern bir edebiyatın kurulacağını, kısacası çeviri ile zihniyet, kültür ve medeniyet değişmesi arasında bir köprü kurulacağını söyler. (163-164) Çevirisi yapılan eserler yoluyla yerli edebiyata yeni gerçeklikler, deyiş biçimleri ve yazın politikaları girebilmektedir. Tüm bu yeni özellikler, yüzyıl sonunda, “Batı”nın karşısında kültürel bir kırılma yaşayan Osmanlı edebiyatının etkisini yitirmiş konvansiyonların yerini alabilecek potansiyel “yeni”liklerdir.

Söz konusu potansiyel yenilikleri temellük etmek konusunda, Ahmet Midhat, medeniyetlerin gelişmesiyle beraber başka milletlerin edebiyat ve kültürüne ilgisiz kalınmamasının da klasikleri çevirmeyi gerekli kıldığını belirtir. (aktaran Kaplan, 1998, s. 198) Ona göre, Osmanlılar için klasiklerin çevirisi daha da önemlidir. Çünkü, klasikleri tercüme etmekle kalmayıp klasikler değerinde eser üretmeye de çalışacaklardır. (198) Yerel dil politikalarına yönelik tartışmalarda bahsi geçtiği şekilde, güçlü bir edebiyat ve edebiyat dili ortaya koymaya ve geliştirmeye uğraşan *Marifet* dergisi yazarları, Batı klasiklerinin çevirilerinin elzem olduğu konusunda da Ahmet Mithat yanlısı yazın politikalarını sürdürürler.

Ahmet Midhat’a göre çevirisi yapılamayacak eserler, “dekadantizm” anlayışıyla yazılmış addettiği eserlerdir. Nergisîlerin, Nefilerin dilini, millete

yapılmış bir hainlik olarak görür ve bu dili “klasik değil dekadan lisanı” olarak niteler. Ahmet Midhat, bu dile ve bu dilden Avrupa dillerine çeviri yapılamayacağını belirtir. Onlara “olsa olsa fikren klasik” denilebileceğini ve bunların da önce Osmanlıcaya çevirisinin gerektiğini söyler. (Kaplan, 1998, s. 202)

Ahmet Midhat’a göre, her dilin kendine özgü ifade biçimleri, deyimleri ve söyleyişleri vardır. Başka bir dille bunları aynen karşılamak her zaman mümkün değildir. Dolayısıyla, yetenekli bir tercüman tarafından yapılmak kaydıyla çeviri yapılabilir. Ahmet Midhat Efendi, aynı zamanda, çevirisi yapılacak eserin, yazıldığı dildeki aslından çevrilmesi gerektiğini belirtir. (aktaran Kaplan, 1998, s. 204)

Nitekim *Marifet* dergisindeki “Tercüme Numunesi” başlığı altında; Ali Muzaffer, Şair Nigâr Hanım, Uşşakizade Halid Ziya gibi tecrübeli çevirmenler tarafından orijinal Fransızca metinlerden çeviriler yapılmaktadır. “Tercüme Müsabakası” başlığı altında da Türkçenin esaslarına ve dilbilgisi kurallarına “en sadık” ve “en doğru” şekilde çeviren kişinin çeviri metninin dergide yayımlandığı ve derginin altı aylık aboneliği ile ödüllendirildiği bu noktada önemlidir. Diğer bir deyişle, *Marifet* dergisinin yayın politikası, Ahmet Midhat’ın yukarıda önerdiği çeviri yöntemini benimser.

Marifet dergisinin Osmanlıca bölümünde Türk dilinin gelişimi üzerine fikirler ve çözüm önerileri sunan aktif rolüne değindiğim Necip Asım da Ahmet Midhat gibi, çevirinin asıl dilden yapılmasının önemini vurgular ve klasikleri çevirmenin yararına inanır. (aktaran Kaplan, 1998, s. 203) Ona göre klasikleri çevirmek, halkı yabancı dillere muhtaç olmaktan kurtarmanın bir yoludur. Başka dillerde yazılmış klasiklerin tercümesi yoluyla dilin yeni kavramlar kazanacağını ve gelişeceğini duyurur. Çevirinin bilgi edinme, dilin ve edebiyatın özgünleşmesine ve gelişmesine hizmet

vasfına işaret ederek *Marifet* dergisinin yazın politikasını bir anlamda özetler.

(aktaran Kaplan, 1998, s. 199)

Ahmet Midhat nasıl ki 19. yüzyılın sonunda Osmanlıların Batı klasikleri değerinde eserler üretemeyeceğini düşündüğü için onların benzerini yazmak yerine çevirilerini yapmanın daha uygun bir yol olacağını söylüyorsa (aktaran Kaplan, 1998, s. 193) Necip Asım da Ahmet Midhat'ın bu söyleminin ötesine geçerek taklidin zararlı, çevirinin gerekli ve yararlı olduğunu söyler. Ona göre, klasiklerin taklit edilmesinin doğuracağı sakıncalardan biri de dile verilecek zarardır. Fransızca bilmenin “moda” olduğu günlerde, Türkçenin Fransızca deyim ve cümle yapılarıyla dolduğunu söyleyen Necip Asım, aynı tehlikenin klasiklerin taklidi yoluyla da mümkün olabileceğini dile getirir. (195-196) Bununla birlikte, ona göre klasikleri taklide çalışanlar, sıradan birer taklitçi olmaktan kurtulamamıştır. Fakat dehalarını ortaya koyarak kendi duygu ve düşüncelerini yazanlar, eserlerini kalıcı kılmışlardır. Taklit, klasik addedilen eserlerin üretilmesini ve çoğaltılmasını engelleyecek bir potansiyele sahiptir.

Marifet dergisinin iki eyleyici yazar-öznesi Ahmet Midhat ve Necip Asım'ın her ikisi tarafından da yukarıda belirtilen çeviri yöntemleri; “taklit” sorunsalı, “taklit”e düşmeme endişesi çerçevesinde yanıt bulur. Kaynak metnin ait olduğu Batı medeniyeti ile kültürel karşılaşmanın, erek Osmanlı edebiyatında yol açacağı muhtemel bir kimlik kaybının önüne geçme amacına hizmet eder. “Taklit” dengesi iyi kurulmadığı, çeviri sadece “taklit” noktasında kaldığı ve erek edebiyat kendi değerlerinden çevrilen metne bir şey katamadığı takdirde, yeni değerlerin ortaya çıkması engelenir ve bu durum edebiyatı fakirleştirir. Edebî ve kültürel açıdan başka milletlerin uydusu olma fikrinden öteye gidilemez. (Kaplan, 1998, s. 207)

Marifet'in Fransızca dilinin öğrenimine ve Türkçe'nin sentaks ve gramer kurallarına en uygun çeviri faaliyetlerine yaptığı vurgu, önemini bu noktada belli eder. *Marifet* dergisi yazarları bu anlamda Batı'nın doğrudan "ithal" ve "taklit"inin önüne geçmek üzere yayın politikasını oluşturur. Batı klasiklerini, Osmanlı edebiyatının gelişimi için yararlanılacak bir kaynak olarak görür. Ali Muzaffer'in altını çizdiği gibi, Osmanlı yazar ve edebiyatçıların görevi, Garp'ın iktibasını beceremediği Şark'a özgü güzellikleri ve incelikleri korumak; yayılmasına ve geliştirilmesine hizmet etmektir. *Marifet* dergisi yazarları, Batı klasiklerinin Osmanlıcaya çevirisini bu sebeple önemser ve yayın politikasını, Fransızcanın öğrenimi ve Fransızca yazılmış klasik metinlerden Osmanlıcaya çeviri faaliyetleri üzerine kurar. Fakat dikkat edilmesi gereken nokta onlar için şudur: Batı klasiklerine ait bu kaynak metinler, edebî ve kültürel bir dejenerasyona mahal vermeyecek bir dil ile "taklit"e düşmeden tercüme edilecektir. 19. yüzyılın sonunda, Batı kültürüne ait klasik eserlerinin tercümesi yoluyla, Osmanlıların dil ve kültürü de bu yolla gelişecek, *Marifet* dergisi okurlarına seçkin eserler sunularak yazarların Avrupalı örnekleri kadar özgün ve kaliteli metinler üretebilmesinin yolu açılacak, böylece modern bir Osmanlı edebiyatının kurulmasına hizmet edilecektir.

Çeviride erek edebiyatın, edebiyat ve dil normları ile uyum içerisinde gerçekleştirilen çeviri pratiklerine işaret eden Ahmet Midhat Efendi'nin, *Marifet* dergisinde yer alan, Türkçenin sentaks ve dil bilgisi kurallarına uygun tercüme ilkesini somutlayan metinlerine değinmek yerinde olur. *Marifet* dergisindeki dil ve taklit tartışmaları söz konusu olduğunda gerek çevirileri gerekse hem Osmanlıca hem Fransızca bölümlerde yer verilen biyografileri ile büyük oranda hacim kaplayan Ahmet Midhat Efendi'nin, *Marifet* dergisi yazarları için önemli bir figür olduğundan söz açtım. Fransızca ve Osmanlıca sayıların ikinci nüshasında, Alexandre Dumas

Fils'in *La Dame aux Camélias* metninin aslına ve Osmanlıca bölümün ikinci ve üçüncü sayılarında Ahmet Midhat Efendi tarafından uygulanan tercümesine değineceğim.

Fransızca bölümün 24 Mart 1898 tarihli ikinci sayısında, “Çeviri Modeli” başlığı altında “Kamelyalı Kadın” metninin Fransızca aslının Türkçeye çevirisi aşağıdaki gibidir:

Marguerite Gautier'in Mektupları

25 Ocak

Daima acı çekiyorum.

Kont (N) dün bana para gönderdi; bunu kabul etmedim. Bu adamdan hiçbir şey istemiyorum. Sebebi yanımda olmayışınızdır.

Eğer bu odadan sağ çıkarsam, bu birlikte yaşadığımız eve kutsal bir ziyaret için olacaktır. Fakat ben buradan sadece bir ölü olarak çıkacağım.

Size yarın yazabileceğimi kim bilebilir?”

25 Ocak

İşte uyuyamadığım, boğulduğum, her dakikasında öleceğimi zannettiğim tam 11 saat... Doktor kaleme dokunmamı bile yasakladı. Beni uyanık tutan Julie Duprat, hala sana birkaç satır yazmama izin veriyor. Ben ölmeden evvel gelmeyecek misin? Aramızdaki her şey sonsuza kadar bitti mi? Bana öyle geliyor ki gelerseniz iyi olacağım. Fakat ne çare?

Osmanlıca nüshaların aynı tarihli ikinci sayısında, Ahmet Midhat Efendi'nin *La Dame aux Camélias*'dan tercüme ettiği ilk tercüme örneğine yer verilmektedir:

12 Kanun-ı Sani

Hala mustaribim. Kont (***) dün bana akçe gönderdi. Kabul etmedim. Bu adamdan hiçbir şey kabul etmem. Zira sebep odur ki siz yanımda bulunmuyorsunuz. Ah Bujival'deki mesut günlerimiz. Neredesiniz? Eğer bu odadan sağ çıkarsam Bujival'deki odamıza gidip ziyaret edeceğim. Fakat buradan ancak meyyit olduğum halde çıkabileceğim. Kim bilir yarın dahi size yazabilecek miyim?

20 Kanun-ı Sani

İşte 11 gece oldu ki uyku uyumuyorum. Daima boğuluyorum. Her dakikada ruhumu teslim ediyorum diye zanneyliyorum. Tabip emreyledi ki elime hiç kalem vermesinler. Yanımdan ayrılmayan Juli Dupra⁵⁴ şu birkaç satırı yazmaklığıma müsaade verdi. Ben vefat etmezden evvel gelmeyecek misiniz Arman⁵⁵? Artık irtibatımız dünyanın sonuna kadar mı kesildi? Zannediyorum ki siz gelseniz iyi olacağım. Fakat iyi olmak da neye yarar?

⁵⁴ Julie Duprat.

⁵⁵ Armand.

Osmanlıca bölümlerin 31 Mart 1898 tarihli üçüncü sayısında, Ali Muzaffer'in "İhtar-ı Mahsus" başlıklı yazısında belirttiği üzere, Ahmet Midhat Efendi, böyle bir dergiye derç olunacağını düşünmeden kaleme aldığı yukarıdaki tercümesini yeniden gözden geçirmek ve *Marifet*'in 31 Mart 1898 tarihli üçüncü sayısında yeniden yayınlamak ister:

Azizim Ali Muzaffer!

"Marifet"inizi gördüm. Böyle Türkçe ve Fransızca bir "revü"ye pek büyük bir ehemmiyet aldırılabilir. Muhtasar lehine layık bir surete ifrağ olunursa Avrupa'da dahi büyük bir rağbet-i muzhir olur. İnşallah muvaffak olursunuz. Herkes gibi ben dahi elden geleni diriğ etmem. Fakat ikinci nüshasında Türkçe numunesi olarak benim (La Dam o Kamelya) tercümesinden iki fıkra almış iseniz de o tercüme (numune) ittihaz olunamayacak kadar (ayniyle) değildirler. Bu sifata liyakatini takrip için suret-i musahhahlarını leffen gönderdim. İkisi arasındaki farka elbette dikkat edersiniz.

Ahmet Midhat Efendi'nin tercümede "ayniyle" kıstasının ehemmiyetine yaptığı vurgu bu noktada önem arz eder. Çünkü, şimdiye dek Türk edebiyatı tarihinde "dekadanlar" tartışması olarak bilinen edebî tartışmanın seyrini değiştirecek bir mahiyettedir. Ramazan Kaplan'ın, Türk edebiyatındaki klasikler tartışmasını konu aldığı çalışmasında, Ahmet Midhat Efendi'nin klasik eserlerin çevirileri konusunda izlediği yolu belirttiği aşağıdaki alıntı, *Marifet* dergisinde vurgulanan "ayniyle" kıstasının tam tersine işaret eder:

Ahmet Midhat'a göre, klasik bir eser başka bir dile iki biçimde çevrilebilir: Harfi harfine çevirmek (metne bağlı çeviri) veya anlamı vermeyi (serbest çeviri) amaçlayarak çevirmek. Çevrilecek metne sadık kalınarak yapılan çevirilerden amaç, metnin yazıldığı dile ait özelliklerin bilinmesidir. Bu tür çevirilerin sakıncalarını gösteren Ahmet Midhat; bu sakıncalar bir dereceye kadar ortadan kaldırılabilir, bu yolun fazla yazarlı olmayacağını söyleyerek ikinci çeviri yolunu benimser. (Kaplan, 1998, s. 203-204)

Ahmet Midhat'ın, *Marifet* dergisindeki *La Dame aux Camélias* çevirisi söz konusu olduğunda önerdiği "ayniyle" kıstası, Kaplan'ın yukarıdaki tespitlerini değiller.

Marifet dergisi söz konusu olduğundaki bu söylem değişikliği, yine *Marifet*'in yayın politikası çerçevesinde yanıt bulur. Yukarıda da bahsi geçtiği şekilde, *Marifet*'in

çağdaş gazete ve dergilerden farklı olarak çift dilli yapısı; “Fransızca dilinde ustalaşmak”, “tercüme usullerini öğretmek” ve “Batı klasiklerinden numuların okurlara sunulmasıyla dilin ve edebiyatın gelişimine hizmet” ideallerine elverişli ortamı hazırlar. Dolayısıyla, 1898 tarihinde yayınlanan *Marifet* dergisi yazarlarının, döneminde galebe çalan Servet-i Fünun edebî anlayışına göre yayın politikasını oluşturması beklenirken; onların Tanzimat döneminde baskın olan ve tüm okurların anlayabileceği pragmatik dil tasavvurları, Türkçe’nin söyleyiş ve dil bilgisi kurallarına “en sadık” çeviri ilkeleri ve Batı edebiyatını ve medeniyetini daha mutedil bir çizgiden takip eden edebî anlayışları bu noktada önemlidir. Diğer bir deyişle, *Marifet* dergisi, Servet-i Fünuncuların edebiyat anlayışına bir tepki olarak biçimlendirilmiş görünmektedir. Servet-i Fünunculara karşı çıktıkları en temel nokta ise Türkçe’nin Fransızca sözcük, deyim, cümle yapıları ve dil bilgisi kuralları ile dolmasına sebep olmalarıdır. Ahmet Midhat Efendi’nin önemli rol oynadığı *Marifet* dergisinde, “ayniyle” kriterine yapılan vurgu da önemini bu noktada belli eder. Çünkü Ahmet Midhat Efendi, Servet-i Fünun yazarlarına karşı bir suçlama olarak kullandığı “dekadanlık” ifadesini, Osmanlıların dilinin mevcut yapısının bozulup değiştirilmesi olarak kullanmaktadır. Fazıl Gökçek’in *Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar* başlıklı çalışmasında yer verdiği aşağıdaki görüşleri, Ahmet Mithat Efendi’nin, dil konusunda benimsediği bu yolu örneklemektedir:

Ahmet Midhat Efendi yine Klâsikler konusu etrafında Hüseyin Sabri’nin bir yazısına verdiği cevapta da Dekadanların Türkçeyi tahrip ettiklerini, bu yüzden başka dillerde yazılmış eserler Türkçeye tercüme edilirken güçlüklerle karşılaştığını ileriye sürer. Hüseyin Sabri’nin, Fransa’da bazı yeni şair ve yazarların “ahval-i eşya ile ahval-i hissiyeyi veyahut ihtirasatı tamamen tebliğ ve ihsas etmeye” Fransızcanın yetmediğini görerek bu dili “kökünden sarsacak yolda taklibata uğratmış” olmalarını bir meziyet gibi anlatmasına Ahmet Mithat Efendi şiddetle karşı çıkar ve bu sözlerden onun Fransa’daki Dekadantizmin “hem fikrini hem lisanını” beğendiğinin anlaşıldığını, dolayısıyla kendisi ile Hüseyin Sabri arasındaki görüş ayrılığının en mühiminin bu olduğunu belirtir. (Gökçek, 2009, s. 54-55)

Ahmet Midhat Efendi'nin "dekadantizmin fikir cihetini" beğenmediği gibi "lisan cihetini" de beğenmediği için eleştirdiği Servet-i Fünun yazarlarına karşılık *Marifet* yazarları, Ahmet Midhat Efendi'nin altını çizdiği "yetenekli tercümanlar" tarafından Türk dilinin sentaks ve gramer kurallarına "en sadık" çeviri politikası çerçevesinde tercüme edilen Batı klasiklerinin 'taklidinin değil' çevirilerinin okurlara sunulması yoluyla modern bir Osmanlı edebiyatı tasavvurunun temellerini atar. Dolayısıyla, Ahmet Midhat Efendi'nin klasikler tartışması ile ilgili zikrettiği, "Osmanlı erbab-ı kaleminin hepsi birer Cenap Şahabettin, birer Halit Ziya olsalar idi bu gürültülere hacet mi kalır idi? 'Haydi biz de şu klâsikler yolunda bir tecrübe-i kalem yapalım!' deyiverir idik, iş biter gider idi." (aktaran Gökçek, 2009, s. 56) sözleri; neden *Marifet* dergisinde "ayniyle" kıstasını öne sürerek kendi içinde söylemsel bir farklılığa neden olduğunu açıklar. Çünkü bahsi geçen tüm yayın politikasıyla *Marifet*, onun Batı klasiklerinden yapılacak tercümelerin usta çevirmenler tarafından, Türkçeyi tahrip etmeden, kusursuz bir Fransızca bilgisi ile, titizlikle, taklide düşmeden yapılması gerektiğiyle ilgili görüşlerine ortam hazırlar. Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'e, Fransızca'daki ustalıkları ve Batı klasiklerinin "ayniyle" çevirisi konusunda nasıl güveniyorsa, ki Halit Ziya da *Marifet* dergisi yazarlarından biridir, *Marifet* dergisinin tercüme anlayışına da o kadar güvenen bir tutum sergilemektedir. Bu sebeple, *La Dame aux Camélias*'dan alınan bölümü "ayniyle" çeviriye tâbi tutmakta, "dekadanlar" tartışmasının seyrini değiştirmekte ve tercüme ettiği mektupların yeniden gözden geçirilmiş hali aşağıdaki gibi olmaktadır:

12 Kanun-ı Sani

Hala mustaribim. Kont (***) dün bana akçe gönderdi. Kabul etmedim. Bu adamdan hiçbir şey istemem. Sebep odur ki siz yanımda değilsiniz. Ah Bujival'deki günlerimiz! Neredesiniz? Eğer bu odadan sağ çıkarsam bu da birlikte sâkin olduğumuz haneyi ziyaret için çıkmak olacaktır. Fakat ben buradan çıkamayacağım ala'l-meyyit olduğum halde. Kim bilir yarın size yazabilecek miyim?

20 Kanun-ı Sani

İşte 11 gece oldu ki uyku uyumuyorum. Boğuluyorum. Zannederim ki her dakika ölüyorum. Tabip emreyledi bırakmasınlar ki bir kaleme dokunayım! Beni bekleyen Juli Dupra şu birkaç satırı yazmaya müsaade veriyor. Ben ey vefat etmezden evvel gelmeyecek misiniz? Artık münasebetimiz ebediyen mi bitti? Bana geliyor ki siz gelseniz iyi olmak da neye yarar?

Ahmet Midhat Efendi'nin yeniden yayınlanmasını istediği metnin revize edilmiş halinin orijinal metne birebir denecek oranda yakınlaştırıldığı görülmektedir. Öyle ki ilk tercümesinde “Ah Bujival'deki mesut günlerimiz.” olarak tercüme ettiği “*Oh! Nos beaux jours de Bougival!*” cümlesini “Ah Bujival'deki günlerimiz!” şeklinde “mesut” sıfatı eksik halde tercüme etmiş olması dışında orijinal metnin “ayniyle” çevirisini sunar. İlgili örnekler, dil ve tercüme mefhumunu sorunsallaştıran ve bu konu üzerine ciddi anlamda kafa yoran bir yazar-özne olarak Ahmet Midhat Efendi'nin, Türk dilinin ve edebiyatının ıslah edilmesi ve en az Avrupalı muadilleri kadar başarılı eserler üretilebilmesi konusunda misyon üstlenen rolünü gösterir. Bilhassa Ahmet Midhat Efendi tarafından temsil edilen; çeviride erek edebiyatın, edebiyat ve dil normları ile uyum içerisinde gerçekleştirilen çeviri pratiklerini imler. Yerleşik kültürel ve edebî konvansiyonları ihlal etmeden, edebî ve kültürel bir dejenerasyona mahal vermeden, Türkçenin söz dizimi ve dil bilgisi kurallarından taviz vermeden, en az Avrupalı örnekleri kadar özgün ve başarılı eserler üretmek amacına hizmet eder.

Türkçenin dil bilgisi kurallarına ve çeviri esaslarına yönelik düşünen, kafa yoran, dilin ve tercümenin ilkelerine yoğunlaşan, fikirler öne süren, çözüm üretici ve eyleyici makalelere bir örnek olarak yine Ahmet Midhat Efendi, Osmanlıca bölümün 16 Haziran 1898 tarihli 12. sayının “Bir Mesele-i Tercüme” başlıklı yazısında “gerileyen, geri giden; gerici, mürteci” anlamlarındaki Fransızca “retrograde” kelimesinin tercümesi hususunda kendisine yöneltilecek bir soruyu okurlarla paylaşmaktadır:

“Retrograde kelimesinin hangi tercümesini muvafık bulursunuz? “Pes-i nazar” tercümesini mi? Yoksa “püşt-i nigâr” suretini mi? Zira retro kelime-i Latiniyesini, “arka” ve “geri” manasına olmak üzere “pes” yahut “püşt” kelimelerinden başkasıyla tercüme edemedik.” sorusuna Ahmet Midhat Efendi’nin verdiği yanıt şöyledir: Evvela bu kelimenin ikinci kısmındaki sözcüğün “bakma, bakış” anlamındaki “regard” kelimesinin değil; “aşama, rütbe, derece” anlamlarındaki “grade” kelimesi olduğunun altını çizer. Dolayısıyla “... nazar” diye tercüme edilemez olduğunu öne sürer. Latincece gradi yürümek manasında olduğundan tercümenin de “... rû” olması gerektiğini düşünür. Retro gelince bunun “püşt” ile de tercüme edilemeyeceğini söyler çünkü “son” veyahut “sonra” manasındadır.

Midhat Efendi, kendisine yöneltilen bu sorudan bir dil meselesi doğduğunu açık eder. Bu husus ise “pîş” ve “baz” kelimelerine yöneliktir. “İşin ilerisini düşünene ‘piş endiş’, işin ilerisini görene ‘piş bin’, ilerisine bakana ‘piş-i nazar’ yahud ‘pîş-i nigâr’ diyebilir miyiz? Bunların mukabili olmak üzere dahi ‘baz endiş’ ve ‘baz nigâr’ demeye müsaade olunabilir mi?” sorularının akabinde, Türkçe için böyle iki tabire pek büyük lüzum olduğunu duyurur.⁵⁶ Mesela terakkiperlikte pek hevesli olup 40 sene sonra ancak meydana getirilebilecek bir şeye şimdiden bakana “pîş-i nigâr” veyahut bunun tam tersine de “baz nigâr” denilip denilemeyeceğini

⁵⁶ Türkçe’de terim ve tabirlere duyulan ihtiyaçtan Ali Muzaffer de söz açmaktadır. Resmî, fennî ve ticarî meselelere yönelik tabirattaki yetersizlik ve belirsizlikten söz açan Ali Muzaffer, bu hususta misyon üstlenmektedir. Bunun için, *Marifet*’in Osmanlıca nüshalarının 23 Temmuz 1898 tarihli 14. sayısında, 16. Son sayıya dek sürecek olan sürecek olan “İstilahat-ı Resmîye ve Fenniye ve Ticariye” başlıklı yazılarının izahatine yer verir: “(...) En ziyade muhtaç olduğumuz şeylerden biri de bu Fransızca istilahat olduğundan ve şimdiye bu istilahatın cümlesini cami bir kitap neşr olunamadığı cihetle birçok mütercimlerimizin veya hususî gazete muharrirlerinin hatalara düştükleri ve herkesin kendi fikrine başka başka tercüme husule geldiği görülmekte olduğundan mecmuamı huruf-ı heca tertibine rabt ile cüz cüz neşr etmeye karar vermişim. (...)” Tercüme örneklerinden birkaçı şu şekildedir: “La balance du commerce – Muvazene-i ithalat ve ihricat”, “La sociabilité de l’homme – İnsanın medenî-i bittabi olması”, “Le droit de propriété – Hakk-ı temellük, hakk-ı tasarruf”, “Les puissances européennes – Avrupa düvel-i muazzaması”, “Systeme mercantile – Muvazene-i ithalat ve ihracat usulü”.

sorgulayarak Türkçenin terakkisine heves duyanları memnun edecek bir meselenin fitilini ateşlediğini açık eder. Bu minvalde, Ahmet Midhat da Ali Muzaffer'in, Necip Asım'ın ve Théodossia Sophroniades'in yukarıda örnek teşkil ettiği gibi, aktif misyon üstlenen bir yazar-özne olarak düşünen, Türk dilinin ve edebiyatının ıslah edilmesi konusunda fikirler öne süren, birebir rol oynayan ve çözüm yolları üreten eyleyici bir tutum sergilemektedir.

Osmanlıca bölümün 31 Mart 1898 tarihinde yayınlanan üçüncü sayısındaki “Muharrir Beyefendi” başlıklı yazıda, Mustafa Celal'in Ahmet Midhat Efendi hakkındaki görüşleri dikkate değerdir. Ahmet Midhat Efendi'nin yaygınlaştırdığı yoldan giderek, yazılan romanlarda halkın âdetlerine, terbiye ve âdâbına uygun hususların bulunması gerekliliğini belirleyici kıstas olarak değerlendirir. İlgili yazıda, Osmanlılar içinde roman türünü ilk defa olmak üzere neşreden kişinin Ahmet Midhat Efendi olarak zikredilmesi de şüphesiz onun gramer esaslarını gözeterek Osmanlı kültürünün değerlerine uygun olan eserler kaleme alması ve ancak ve ancak bu minval üzere yazılan bir eserin “Türk romanı” olarak adlandırılabilceği düşüncesi altında yatmaktadır. Saliha Parker de Ahmet Midhat Efendi'nin aşırı ölçüde “kabul edilebilirlik”in temsilcisi olduğunu ve bunu kamulaştırdığını düşünür (Parker, 1897, s. 38) Ahmet Midhat Efendi'nin kaleme aldığı tercüme örnekleri, Batılı model kültürden alınan kültürel ve edebî öğelerin, uygarlığı değişme sürecinde olan alıcı Osmanlı kültürüne bir yazar-özne vasıtasıyla aktarılması şeklinde yorumlanabilir.

Marifet dergisinde cereyan eden “Tercüme Müsabakası” ve “Tercüme Numunesi” başlıkları; *Marifet*'in siyasî, edebî ve kültürel bir temsil metni olarak değerlendirilmesinin yolunu açar. *Marifet* dergisinin yazar-özneleri, derginin çift dilli yapısının imkân verdiği tercüme faaliyetleri aracılığıyla, neyin benimsenip neyin benimsenmeyeceğine, hangi metinlerin Osmanlı kültürüne uygun ve “numune”

adedilip tercüme edileceğine karar veren ve tercümenin nasıl yapılması gerektiği konusunda fikirler ortaya koyan, fikirlerini tercüme faaliyetleri üzerinden örnekleyici modeller üreten, Batı klasiklerinden yapılacak tercümelere için interaktif bir uygulama alanı sunan bir süreli yayın olur.

Marifet dergisinin Osmanlıca Fransızca çift dilli yapısı, dilin ve edebiyatın geliştirilmesi amacıyla Batı klasiklerinden yapılacak tercümelere etkileşimli bir ortam hazırladığı gibi, birtakım taktik ve stratejileri de içinde barındırmaktadır. Osmanlıca ve Fransızca nüshalar arasında gözetilen bilinçli farklılıklar, söz konusu yazın stratejilerinden okuru haberdar kılmaktadır.

2.5 Derginin çift dilli yapısının ortam hazırladığı farklı taktik ve stratejiler

Marifet dergisinin nüshalar arasında ikâmecî bir çeviri ilişkisi bulunmamaktadır. Batı klasiklerinden Osmanlıcaya ve Osmanlıcadan Fransızcaya yapılan tercüme pratikleri, nüshalar arasındaki bağlantının temelini oluşturur. Bu bağlamda, Osmanlıca bilen okur kitlesine duyurulmak istenen hususlarla birlikte Fransızca bilen okur kitlesine duyurulmak istenen noktalar koşutluk arz etmemektedir.

Bu tespitin altını doldurur bir örnek olarak, Théodossia Sophroniades, 19 Ağustos 1898 tarihli Fransızca nüshadaki “Arabesk Kaligrafi” başlıklı yazısına değinmek elzemdir. Théodossia Sophroniades bu yazısında, kaligrafi sanatına dair muhtelif süsleme örneklerinin yorumlanış biçimlerine yer verir. Bazen mühürlerin sadece yapraksız ve nazenin çiçeklerle dolu bir ağaç dalını temsil ettiği fakat baş harflerinin anlam üretim sürecinde anahtar olduğu az bilinen bir alfabeyi içerdiklerini belirtir. Akabinde ise, bu tür süslemelerin açıklamalarının derginin çerçevesinin sınırlarının ötesine geçeceğini belirterek tafsilatına son verir. Burada önemli olan husus, Théodossia Sophroniades’in söz konusu tafsilata “Doğulu” olarak tanımladığı

Fransızca bilen Osmanlı okur kitlesi dışında çok az ilgi uyandıracığını düşündüğü için son vermesi ve bunu belirtmesidir. Sophroniades'in bu ifadeleri önemli birer ayrıntıdır çünkü Fransızca bölümün hedef okur kitlesinin “Doğulu” olarak tanımladığı okur kitlesi olmadığını doğrudan açık etmektedir. Fransızca bilen üst sınıf Osmanlılardan ziyade Fransızca bilen Batılı okur kitlesinin esas muhatap olarak tasavvur edildiğini düşündürür. Dolayısıyla, Osmanlıca ve Fransızca nüshalar arasındaki söylem farklılıkları, bu bakış açısına göre incelenmelidir.

Osmanlı Rumu bir kadın yazar olarak Théodossia Sophroniades'in *Marifet* dergisindeki yazılarına sirayet eden “Osmanlılıkla müftehir” üslubu, asır sonuna ait “temsil” ve “imaj” üretim mekanizmalarının bir parçası haline gelir. İmparatorluğu ayakta tutma ve eski gücüne kavuşturma dürtüleriyle asır sonunda geliştirilen Osmanlılık söylemi, imparatorluğun mevcut sınırlarının muhafaza edilebilmesine imkân tanımak için muhtelif dinî toplulukları Osmanlı kimliği ile birleştirmek istemiş ve iktidarın egemenliğini meşrulaştırmak için 1876'dan itibaren tüm kültürlerin temsilini mümkün kılmış bir siyasal birlik projesidir. (Çilliler, 2015, s. 54) Ortak bir vatan tasavvuru etrafında, eşit siyasî haklara sahip farklı din ve milliyetlere mensup kişileri, müşterek bir ideal altında toplayan Osmanlılık fikrine göre; ülkenin sahibi vatandaşlardır. “Osmanlı” olarak vatandaşlık statüsü, dini kimliklere bakılmaksızın devlete sahip çıkılmasını gerektirmektedir. Nitekim, 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'nın kanun önünde eşit Osmanlı vatandaşlığı ise 1864 Tabiyet-i Osmaniyye Kanunu ile yasal niteliğe kavuşmuştur. (aktaran Çilliler, 2015, s. 53)

Sophroniades'in “Osmanlılıkla müftehir” üslubu, derginin imtiyaz sahibi, müdiresi ve Fransızca bölümünün başyazarı sıfatıyla Rum asıllı gayrimüslim bir kadın yazar tarafından doğrudan II. Abdülhamid'e yönelik şekillendiren söylem

stratejileri üzerinden sürdürülmektedir. Devletin güvenilebileceği bir halk tahayyülü söz konusu olduğunda, Sophroniades'in 20 Şubat 1898 tarihli ikinci Fransızca nüshada yer alan yazısı bilhassa önem arz etmektedir. Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanan son savaş olan 1897 Türk-Yunan Savaşı sonrasında II. Abdülhamid'in girişimiyle askerler ile asker ve şehit yakınları adına düzenlenen yardım çarşılarından söz açılmaktadır. Ayrıntılarıyla beraber aşağıdaki hususlara değinmektedir:

Büyük küçük, zengin fakir, güçlü ya da zayıf herkes, parasını bu Yardım Çarşısı'na sunmaktan ve bu yolla askerlerinin yiğitliğine riayet etmekten mutluluk duymaktadır. Gerçekten de Yüce Hükümdarımızın ve muhteşem ülkemizin zaferi için acı çeken, savaşan ve galibiyet kazanan bu cesur ve korkusuz savaşçılar ihsanımızı hak etmiyorlar mı? Evet, binlerce kez evet! Doğu'nun her bireyi, Osmanlı milletinin bu asil savunucularının yardımına gelmeyi kendine dini bir görev bilecektir. (...) Verin, verin ve cesur askerlerimizin nimetlerinin size iyi şanslar getireceğinden emin olun. Çünkü Tanrı, hükümdarlarının kutsal şahsına ibadet edip onu sevenlerin ve kendilerini ülkelerine adayanların dileklerini yerine getirir.

Sophroniades bu yazısında, Osmanlı halkını söz konusu yardım çarşılarına desteğe çağırılmaktadır. Bunu yaparken kullandığı dil ise dikkate değerdir: Rum asıllı bir kadın yazar olan Sophroniades, Osmanlı askerlerinden “yüce hükümdarımızın ve muhteşem ülkemizin zaferi için acı çeken, savaşan ve galibiyet kazanan bu cesur ve korkusuz savaşçılar”, “Osmanlı milletinin bu asil savunucuları”, “cesur askerlerimiz” olarak bahsetmektedir. Kendisini de bir “Doğulu” olarak tanımlayan Sophroniades her “Doğulu”nun, Osmanlı milletinin bu asil savunucularının yardımına gelmeyi kendine dîni bir görev bilmesini öğütler. Daha da öteye gidip hükümdarlarının kutsal şahsına ibadet eden, onu seven ve kendisini ülkesine adayan kişilerin dileklerinin Tanrı tarafından yerine getirileceğini belirtir. İktidarı ilahlaştırmak ve dokunulmaz kılmak suretiyle devletin meşruiyetini doğrudan benimsetmeye çalışır.

Bu ifadeler, etnik kimliği Rum olan bir Osmanlı vatandaşının, devletine ve milletine sebatının açık göstergesidir. “Kendilerini ülkelerine adayan”ların safında konuşlanan Sophroniades, katıksız şekilde Osmanlılara aidiyetini ve sadakatini

bildirmektedir. Yüzyıl sonunda devletin ihtiyaç duyduğu “sadık” halklar “tasavvur”unun temsilcisi olmaktadır. Daha da önemlisi bu tasavvur, böyle bir savaş ortamının sonrasında Osmanlıların zaferine yönelik kullandığı söz konusu anahtar ifadeler, bilhassa Fransızca bilen okur kitlesine yönelik biçimlendirilmiştir.

Osmanlıca bölümün 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Sayısında Ali Muzaffer ve Théodossia tarafından ortaklaşa yazılan ve II. Abdülhamid’in tahta çıkışının yıldönümünü kutlayan yazının bir bölümünde de Osmanlı-Yunan Savaşına değinilir:

Yunan muharebe-i ahiresi muvaffakiyat-ı askeriye-i cenâb-ı padişahînin pek parlak bir bürhanıdır. Yunanlıların vuku-ı tecavüzleriyle taraf-ı saltanat-ı seniyyeden bilmeceburiye ilan buyurulan harp neticesinde ve heman birkaç gün içinde Osmanlı ordusunun Teselya kıtasını pay-ı satveti altında lerzân etmesi altı yüz senelik devlet-i muazzamanın dillerde dair olan haysiyet-i askeriyesinin rivayet-i bedhâhân gibi duçar-ı zaaf olduğunu değil, belki icraat-ı hikmet-i gayât-ı seniyye ile bir kat daha kesb-i kuvvet eylediğini yar ve ağyar nazarında bir suret-i katiyede isbat eylemiş ve zat-ı şevketsimat-ı hazret-i padişahî rub-ı meskunun her noktasında ulviyet ve muvaffakiyet-i ciddiye-i namlarına bir averde zeban-ı hayret kılınmıştır.

Osmanlıca bölümde yayınlanan ve Sophroniades’in de yazarlarından biri olduğu bu yazıda, Yunan muharebesinin parlak bir zafer olduğundan, Yunanlıların saldırıları sonucu mecburen harp ilan edildiğinden, altı yüz senelik Osmanlı ordusunun kuvvetinden bahsedilir. Fakat Sophroniades’in Fransızca bölümündeki devlete ve padişaha doğrudan sadakati vurgusu yer almaz. “Doğu”-“Batı” gibi ayrımlara yer verilmez. Hükümdarın kutsal şahsına ibadet veyahut bireylerin kendilerini ülkelerine adamaları için çağrıda bulunulmaz. Osmanlı-Yunan Savaşı üzerine ortak bir konu hakkında aynı yazar tarafından kaleme alınmış iki yazı arasındaki söylemsel fark dikkate değerdir. Bu nüans, *Marifet*’in Fransızca bölümünün, Batı’nın hedef okur kitlesine, bilhassa gayrimüslim bir kadın tarafından, halkların devlete kayıtsız şartsız “sadakati”ni vurgulamaya hizmet ettiğini destekler.

Duyun-ı Umumiye İdaresi’nde ve Harem-i Hümayun’da çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, II. Abdülhamid’ten Şefkat Nişanı almış gayrimüslim bir

kadın yazarın, ilk defa olarak 1898 yılında Osmanlı yayın tarihi boyunca neşredeceği bir süreli yayın için imtiyaz hakkına sahip olması da önemlidir. II. Abdülhamid rejimi, nişan alan kişinin iyi niyetinin besleneceği umuduyla nişan dağıtmanın alışkanlık haline getirildiği bir dönemdir. “İhsan-ı hümayun”un simgesel tezahürlerinin, kendi içine alma, özümseme gibi amaçları da vardır. (Deringil, 2014, s. 45) Yukarıda da zikredildiği gibi, Théodossia Sophroniades’in “sadık bir kul” olarak devlete ve iktidara sadakatini bir yayın organı aracılığıyla okur kitlesine duyurması, meşruiyeti tehdit altındaki devletin ihtiyaç duyduğu en hayatî kıstasın güvenilebileceği bir halk olması hususuyla birlikte değerlendirilmelidir. Bernard Lewis, 19. yüzyılın akışı içinde, Osmanlı reaya teriminin, yerini İngilizce “subject/uyruk” sözcüğünün Osmanlıca karşılığına dönüşen tebaa sözcüğüne bıraktığına işaret eder. (aktaran Deringil, 2014, s. 49) Çünkü 19. yüzyılda devletin şiddetle ihtiyaç duyduğu husus güvenilebileceği bir halktır. Yönünü katışıksız şekilde Osmanlıların safında konumlandırılan Osmanlı Rumu bir kadın vatandaş olarak Sophroniades, Batılı hedef okur kitlesine, yüzyıl sonunda devletin ihtiyaç duyduğu “sadık” halklar tasavvurunun bir “temsil”idir. Buna göre *Marifet*’in, halihazırda var olandan ziyade olması arzu edilenin temsilininin hayatî önemini kavrayan yüzyıl sonu devlet adamlarının söylem stratejisini uyguladığı düşünülebilir. Devletin tehdit altındaki meşruiyetini benimsetmek amacıyla üzerine yoğunlaştığı başlıca çabaların ilki ve en önemli olanı uluslararası medyada ardı arkası kesilmez alaycı yayınların yarattığı hasarı gidermeye yöneliktir. (Demirgil, 2014, s. 151) *Marifet* dergisi özelinde, derginin Osmanlıca ve Fransızca ayrı nüshalar halinde neşredilmesi, diğer bir deyişle, Fransızca olarak kaleme alınan ayrı nüshalara da yer vermesi, Fransızca bilen okur kitlesi üzerinden dış politikada da “geçerli” bir intiba bırakmaya yöneliktir. Görkemli geçmişine ait imaj ve simgeleri kullanmak suretiyle bulunduğu

günü meşrulaştırma gayreti güden Osmanlılar, “geçmişin değerlerini ve âdetlerini çok daha karmaşık bir bugüne hizmet etmek üzere kullanan” öteki 19. yüzyıl devletlerinin deneyimleriyle bu anlamda paralellik arz eder. (Gluck, 1985, s. 204)

Fransızca bilen okur kitlesine yönelik biçimlendirilmiş Fransızca bölümdeki bir diğer vurgu Osmanlı kültürü üzerinedir. Fransızca bölümde Osmanlılık, Osmanlı kültür ve sanatı ile efsaneleri, Türk dili üzerine ve “Türkiye’nin Güzellikleri” başlıklı metinler bulunmaktadır. Doğrudan Sophroniades’in bile “Doğu’da Türk Dili”, “Doğu’da Resim”, Arabesk Kaligrafı”, “Sürelî Yayınlar”, “İran Mitolojisi: Feridun’un Tahta Çıkışı”, “II. Abdülhamid’in Tahta Çıkışı” metinleri ile Uzakdoğulu, Peralı ve Büyükadalı kadınları anlattığı hikâyeleri Fransızca bölümde yer almaktadır. Théodossia Sophroniades’in üslubunu ve *Marifet*’te kaleme aldığı yazıların tümünü birden düşünecek olursak ise onun oldukça “içeriden”, “tebaadan”, “Osmanlılıkla müftehir” bir dil kullandığını görürüz. Bu hususlar, derginin Fransızca bölümünün, Batılı okur kitlesinin muhatap alınarak oluşturulduğu fikrini destekler. Avrupa medeniyetleri seviyesine yükselmek amacı doğrultusunda ihtiyaç duyulan potansiyele doğası gereği sahip bir Osmanlı kültürü fikrinin, iç politikada olduğu kadar dış politikada da yayılmasına hizmet eder.

Osmanlıca ve Fransızca nüshalar arasındaki söylem farklılıklarının bir diğeri Ahmet Midhat Efendi örneğidir. *Marifet* dergisinin Osmanlıca sayılarının ilk altı, Fransızca sayılarının ise dördüncü ve 12. sayıları arasında Ahmet Midhat Efendi’nin biyografilerine yer verilir. Biyografilerin Osmanlıca kısmındaki yazarı Ali Muzaffer, Fransızca kısmındaki yazarı Théodossia Sophroniades’tir. Genel anlamda bir paralellik arz eden söz konusu iki dilli biyografilerin Osmanlıca bölümünde yayımlananlarında, Ahmet Midhat Efendi’nin hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgilere

yer verilirken, Fransızca kısmında yayınlanıp Osmanlıca bölümde yer almayan ifadeler şöyle sıralanabilir:

“Ahmet Midhat, Türkiye’nin ilk romancısıydı, çünkü Müslümanlar roman türünü sadece onun sayesinde biliyordu.”⁵⁷, “*Paris’te Bir Türk* romanında Paris öyle güzel betimlenmişti ki “l’Ecole de Orientalistes” okulunda bu kitap Fransızcaya çevrildi.”, “Ahmet Midhat, *Tercüman-ı Hakikat* ve Türk-Fransız yarı resmî gazetesi *Osmanlı* ile iş birliği yapmaya devam etti.”, “1296’dan 1304’e kadar, Ahmet Midhat romanlar yazdı! Çeşitli yayınlarında Avrupa uygarlığı üzerine derinlemesine çalıştı, “iyileri” ve “kötüleri” büyük ölçüde analiz etti ve geliştirdi.”, “[Stockholm’daki Oryantalistler Meclisi’ne katıldıktan] iki ay sonra Ahmet Midhat Paris, Berlin, Viyana ve Trieste’yi ziyaret ettikten sonra İstanbul’a döndü. Gezilerinin hatıralarını ve izlenimlerini güzel bir kitapta topladı: *Avrupa’da Bir Cevelan*, herkes tarafından takdir edilen bu çok ilginç kitap, yazarın her zamanki dil zarafeti, özgünlüğü ve zarıflığı ile bizlere Paris sergisinin fevkalade ihtişamının bir tanıtımını yapıyor.”

Fransızca bölümde yayınlanan biyografilerdeki vurgu, Ahmet Midhat Efendi’nin Osmanlı edebiyatının bir temsilcisi olduğu, yaptığı tercüme faaliyetleriyle birlikte Batılı kültürünü ve onun edebî konvansiyonlarını Osmanlılara tanıttığı üzerinedir. Aynı zamanda, kaleme aldığı eserleriyle Osmanlı edebiyatının “gücünü” de “Batı”ya gösterdiği ve hem kendinin hem de Osmanlı edebiyatının “Batı”nın takdirini kazanmasını sağladığı hususlarının özellikle altı çizilmektedir.

Nitekim, 16 Haziran 1898 tarihli 12 numaralı Fransızca nüshada, Ahmet Midhat Efendi’nin biyografilerine yer verilen yazı dizisinden birinde, “1305 yılında Kral Oscar başkanlığında Stockholm’daki Oryantalistler Kongresi üyeleri tarafından

⁵⁷ Nitekim Mustafa Nihat Özön, Ahmet Midhat’ın 19. yüzyılın sonlarında Türk edebiyatında Avrupa benzeri romanlar yazdığını belirtirken (Özön 1942, s. 82) Ahmet Hamdi Tanpınar ise, kısa öykünün ve romanın kapılarını Türkçe edebiyata açtığından dem vurmaktadır. (Tanpınar 1988 s. 462-463)

düzenlenen bir toplantıdan söz açılır. Bu yazıya göre, Türk edebiyatı Sultan II. Abdülhamid Han'ın tahta çıkmasından sonra büyük ilerleme kaydetmiştir. Avrupa, Osmanlı edebiyatının janrını anlamaya ve takdir etmeye başlamıştır. Kral Oscar, Stockholm'deki Oryantalistler Meclisi'ne Osmanlı edebiyatçılarından bir temsilci göndermesini istemiştir. Ahmet Midhat Efendi, Stockholm'de Osmanlı edebiyatını temsil etmek üzere irade-i hümayun tarafından seçilmiştir. Ahmet Midhat, Türkiye'ye verdiği hizmetlerden ötürü bir ödül almıştır. Sultan onu bâlâ rütbesine yükseltmiş ve ona büyük mecidiye nişanını vermiştir. Ahmet Midhat Kral Oscar tarafından da donatılmış ve Avrupa basını, bu Osmanlı bilgininin dehasını coşkulu makalelerle alkışlamıştır.

Selim Deringil, Osmanlı Devleti için “egzotik”i asgarileştirmenin ve uygar uluslar ailesinin bir üyesi izlenimi yaratmanın bir yolunun da uluslararası kongrelere katılmak olduğunu altını çizer. (Deringil, 2014, s. 160) Yalnızca Fransızca bölümde yer alan bu yazıda, Ahmet Midhat Efendi'nin eserlerinin ve edebî şahsiyetinin; dolayısıyla Şark edebiyatının ve janrının Avrupa basını tarafından tebrikle karşılandığına ve ödüllendirildiğine vurgu yapılması önemlidir. Şark edebiyatının “temsilcisi” olması yönüyle kendisine layık görülen takdir, Osmanlı edebiyatına da içkindir. II. Abdülhamid Han'ın tahta çıkmasından bu yana büyük ilerleme kaydeden Şark edebiyatının başarısı da aynı minvalde, II. Abdülhamid'in başarısını temsil eder.

Avrupa'yı, Osmanlı edebiyatının janrını anlamaya ve takdir etmeye yönlendirmek ve Osmanlı edebiyatını tanıtmak konusunda bir rol model olarak Ahmet Midhat Efendi örneği önemlidir. Midhat Efendi'nin fitilini ateşlediği “dekadanlık” tartışmaları ile de beraber değerlendirildiğinde, onun tercümenin esaslarına yönelik duruşu, “yerellik” vurgusu, -Ali Muzaffer'in altını çizdiği- Batı

edebiyatı karşısında Osmanlı edebiyatının üstünlüğü tasavvuru önemlidir. Ahmet Midhat'ın Osmanlı edebiyatının temsilcisi ve Osmanlı edebiyatının gücünün Batı'ya göstericisi olduğuna yapılan vurgu, *Marifet* dergisinin yazın politikası hususunda kendi meşruiyetini de bünyesinde barındırır.

Derginin Osmanlıca ve Fransızca nüshalarındaki temsil ve imaj üretimlerinde gözetilen farklı stratejilerin bir diğeri, *Marifet* dergisinde cereyan eden kadın konusundadır. Osmanlıca bölümde kadın konusuna değinen tek yazı, ikinci ve beşinci sayılarda yer alan, Ali Muzaffer'e ait "Kadının Mahiyeti, Ehemmiyeti, Hizmeti" başlıklı metindir. Bu metinde, yüzyıllar boyunca kadının üzerine biçilen verili kimlikler okura yeniden sorgulattılır. Osmanlıca bölümde yer alan ve Ali Muzaffer'e ait tek bir metne karşılık, *Marifet* dergisinin kadının gücüne yaptığı vurgu ve modern kadın simgesi, Fransızca bölümdeki söylemin temelini oluşturur. Bu söylem, Théodossia Sophroniades'in edebî hikâyeleri üzerinden temellenir.

Théodossia Sophroniades'in Pera, Adalar ve Uzakdoğu'yu da içine alan, derinleşerek genişleyen uzamsal evreninde, zaman zaman da vahşilik boyutuna varan bütün kadın karakterleri, gayrimüslim kadınlardan oluşmaktadır. Toplumca ideal addedilen kadınlık rolleriyle örtüşmeyen kadınları konu aldığı bu hikâyelerinde, hegemonya ve kontrol altına alınarak pasifleştirilemeyen kadınlar söz konusudur. Bu söylem, ataerkil toplum düzeninin dayattığı söylemsel ve işlevsel alanlara itilen, gücü adeta elinden alınmak suretiyle toplumca "makbul" addedilen kadın profilinin tam tersine referans eder. Eril söylemin ürettiği rollere bürünmeye ve onları içselleştirmeye zorlanan kadınların köşeye sıkıştırıldığı bir toplum ve dünya tasavvuru çerçevesinde okuru düşünmeye ve aktif rol üstlenmeye itmektir. Sophroniades'in, evlilik kurumuna ve kadının aile içindeki verili konumuna dair radikal söylemi, 19. yüzyıl sonu Osmanlı Devleti'nin sansür politikalarıyla da anılan

II. Abdülhamid devri sosyo-kültürel zemininin ötesinde bir özgürlük anlayışını benimsediğini imlemektedir. Bu sebeple, söz konusu hikâyelerin ve Fransızca bölümde yer alan kadın konulu diğer radikal metinlerin, Osmanlıca bilen geniş halk kitlelerinden ziyade Fransızca bilen okur kitlesine göre biçimlendirilmesi anlamlıdır. *Marifet* dergisinin Osmanlıca ve Fransızca bölümünde yer alan ve birincil metinler üzerinden açıklanması gereken modern kadın imgesine dair dinamikleri, üçüncü bölümde ayrıntılandırılarak incelemek yerinde olacaktır.

BÖLÜM 3

MARİFET DERGİSİNİN MODERN KADIN TASAVVURU

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl boyunca siyasal, sosyal, ekonomik, hukuksal ve düşünsel alanlarda karşı karşıya kaldığı değişimlerle deneyimlediği yapısal dönüşüm, Osmanlı kadınının konumu üzerinde de belirleyici rol oynamıştır. Osmanlı kadınının modernleşme talebi hem bu dönüşümün bir sonucu hem de onun bir gerekliliği olarak değerlendirmelidir. Tüm bu değişimler, o zamana kadar yalnızca ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadına da yansımış; kadın, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak için taleplerde bulunmaya başlamıştır. (Çakır, 2016, s. 59) 1898 yılında yayınlanan *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünün kadının yükselen gücüne yaptığı vurgu, kadının toplumda erkeğin yanında yer alan konumunu sağlamlaştırmadıkça gerçekleşmeyeceğine inanılan ilerlemeci ve terakkiper bir tutumun göstergesidir.

Selim Demirgil “egzotik” görünmekten kaçmaya çalışan Osmanlı devlet adamlarının, toplum ve uygarlıkların, dünya trendlerinin genel akışıyla uyumlu olan yönlerinden yararlanmaya çalıştıklarını iddia eder. Osmanlı devletinin meşruiyetini vurgulama yollarından birinin de modernliğe işaret etmeye başlamış sembelleri vurgulamak olduğunu altını çizer. (Demirgil, 2014, s. 158-159) 19. yüzyılda, Osmanlı kadının özgürleşmesi, medeniyetin bir ön koşulu olarak savunulmuştur. Anne ve eş olarak kadınlar, Osmanlı erkeğinin refahından ve gelecek aydınlanmış nesillerin yaratılmasından sorumlu tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nin sorumlu vatandaşlarını yetiştirmek için öncelikle onların annelerinin eğitilmesi ve aydınlatılması ön görülmüştür. (Tekeli 1982, s. 196-199) Osmanlı Devleti'nin kaçınılmaz görülen parçalanma sürecini tersine çevirmeyi ümit eden projelerden biri

de kadının modernleşmesi projesidir. *Marifet* dergisinin bilhassa Fransızca bölümde yoğun biçimde işlenen modern kadın imgesi, Osmanlı kadınlarının ne denli modern metinler üretebildiğinin göstergesidir.

Derginin Osmanlıca nüshalarının 2 Mayıs 1898 tarihli yedinci sayısında Makbule Leman'ın “Kadınlık ruh-ı mana-yı fazilet / Kadınlardan gelir efkara vüsat / Nezaketler içinde bir metanet / Nümayandır kadınlarda hakikat” kıtasının, Fransızca nüshaların aynı sayısında: “Kadın bir iffet temsilidir / Ve hem onun sayesinde hem de onun aracılığıyla yüce fikirlere ilham olunur: / O, tüm lütuflarda kendini göstermiş sarsılmaz bir kuvvetin göstergesidir.” satırlarıyla Ahmet Midhat Efendi tarafından Fransızca'ya tercüme edildiği ve aynı zamanda bu çevirisinin okuyucularla paylaşılmasına müsaade ettiği belirtilir. Bu tercüme pratiği ise, “(*Marifet*)imizin asıl mesleği bu misillü nefais-i âsâr-ı Osmaniye'nin Avrupa'ya iraesine çalışmak olduğu cihetle müşarünileyh hazretleri tarafından açılan şu güzel çığıra erbab-ı kalemimizden iştirak edecekleri kaviyyen me'muldür.” ifadeleriyle değerlendirilmektedir.

Kadın konusu, *Marifet* dergisinin Fransızca nüshalarında yoğun şekilde işlenmiş olmasına rağmen Osmanlıca bölümlerde Ali Muzaffer'e ait iki yazıyla sınırlı kalır. Osmanlıca bölümünde rol oynayan kadın yazarlar: Birinci sayıda (17 Mart 1898) Théodossia'nın giriş yazısı, Şair Nigâr Hanım'a ait Alfred de Musset'den şiir çevirisi, yine Şair Nigâr Hanım'a ait “Emelim Budur” isimli bir şiirdir. Bu yazıları 15. Osmanlıca sayıdaki Ali Muzaffer ve Théodossia'nın ortaklaşa yazdığı II. Abdülhamid'in tahta çıkışının yıldönümü üzerine kutlama yazısı takip eder. Bu kadın yazarların haricinde, Osmanlıca nüshalarda kadın konusuna değinen tek yazar ikinci ve beşinci sayılarda yer alan “Kadının Mahiyeti, Ehemmiyeti, Hizmeti” başlıklı yazılarıyla Ali Muzaffer'dir. Osmanlıca bölümünde kadın konusuna neredeyse hiç

değnilmezken Fransızca bölümde, kadın yazarlara ve kadın konusuna Osmanlıca bölüme kıyasla oldukça yoğun şekilde yer verilmesi bu anlamda dikkati çeker.

Marifet dergisindeki kadın konulu yazıların Fransızca oluşu ve yazarı

Sophroniades'in gayrimüslim kimliği, derginin Osmanlı kadın dergiciliği arasında adının duyulmamasını anlamlandırır.

Fransızca bölümde, Théodossia'nın "Dieudonnée" adıyla yazdığı "Ölümcül Serap", "Lhao'nun Düğünü", dört adet "Ilba", iki adet "Yetim Kız" ve "Sarah", "Kıskanç", "Kadının Gücü", "Lina d'Erenville", iki adet "Gerçek Hayattan Bir Sayfa" ve "Ariane" hikâyeleri yer alır. Bu aşamada, hacimce çok daha az olan Osmanlıca bölümden, Ali Muzaffer'in ikinci ve beşinci sayılarda yayınlanmış olan "Kadının Mahiyeti, Ehemmiyeti, Hizmeti" başlıklı yazılarından öncelikli olarak söz açmak yerinde olur.

3.1 Osmanlıca bölümünde kadın konusu

Marifet dergisinin iki (24 Mart 1898) ve beş (14 Nisan 1898) numaralı Osmanlıca nüshasında yer alan ve Makbule Leman'a ait "Kadınlık, ruh-ı mânâ-yı fazilet / Kadınlardan gelir efkâra vüsat / Nezâketler içinde bir metânet / Nümâyandır kadınlarda hakîkiyet" kıtası ile başlayan metinde Ali Muzaffer, buldukları devre varıncaya dek kadınların yüzyıllar boyunca dilden dile dolaşan muhtelif temsil edilme, tanımlanma, kategorize edilme biçimlerinden; verili kadın kimliklerinden konu açarak söze başlar. Tüm bu rolleri ilk elden okuyucuya sorguladır. Bu hususta kadınlara atfedilen yaftaları art arda sıralayan Ali Muzaffer şu ifadelerle yer verir: Bazılarına göre kadın göklerden yerlere inmiş ve insan suretine bürünmüş bir çeşit melektir. Kimilerine göre nurani bir heykel, cazibesi yüksek nazlı bir yaratıktır. Kimilerine göre insanlığın sayıca artmasına hizmet eden renkli bir meyve; kimilerine

göre ise sadece erkek denilen tür için çalışmaya mahkûm bir varlıktır. Latif vücudu; perilere, capcanlı çiçeklere yaraşır güzelliği en belirleyici özelliğidir. Hayallerle dolu tahayyülatta dans eden bir oyuncaktır. Kadına yönelik söz konusu yakıştırmaların akabinde ekler:

Evet! (Kadın) dediğimiz nısf-ı diğer-i beşer hakkındaki efkâr-ı umumiyye, ebülbeşerin kudret-i sübhâniyye ile riyâz-ı cihan içinde silkinerek tesis-i mebnâ-yı insâniyet eylediği zamandan beri hep bu daireler içinde dolaşmış ve bu muhtelif fikirleri toplayıp cümlesinden bir netice-yi sâlime istihrâcı hiçbir zaman mümkün olamamıştır.

Ali Muzaffer, insanlığın erkekle müsavi olan bir diğer türü addettiği kadının, beşeriyetin evrende peyda olduğu andan itibaren bu minval üzere şekillenen ama bir türlü nihaî bir sonuca vardiye edilemeyen tasvirler ve tasavvurlar içinde sürüklenip geldiğini dile getirir. Şimdiye dek kadınlara dönük fikirlerin bir muamma arkasında örtük kaldığından dem vurur. Kadınların nitelikleri, özellikleri ve beşeriyete olan hizmetinin, içinde buldukları son devre gelindiğinde, ancak ve ancak medeniyetin terakkisiyle birlikte anlaşılabilirliğinin altını çizer.

Ali Muzaffer bu durumun sebeplerini, ilk olarak kadının eğitim ve tahsilinde erkeklerle müsavi telakki edilmemesine, ikinci olarak ise muhtelif ilim insanları ve eser sahiplerinin neşriyatına dayandırmaktadır. “Acaba kadın hakikaten böyle fikr-i istihkâr ile mi telakki edilmelidir? Yoksa kemal-i ehemmiyetle nazar-ı dikkatte mi tutulmalıdır?” diye soran Ali Muzaffer, kadının hâkir görülmesini eleştirmekte ve onun en yüksek bir ehemmiyetle dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Yapılması gereken ilk şeyin kadın üzerine biçilen yanlış telakkilerin altını oymak olduğunu duyurmaktadır. “Silsile-yi hâtırat neşr-i tâmik olununca, mukaddemât-ı hilkat düşünülünce en evvel fikir ve nazarı işgal edecek şey kadının erkeğe yar ve refik olmak üzere hulk buyurulmuş olmasıdır.” (15) sözlerinden anlaşıldığı üzere, değiştirilmeye ilk önce başlanması gereken, kadının erkeğe “yar” ve “refik” olarak

yaratıldığı algısıdır. Bu yolla, kadının kendine has ve biricik bir varoluş sebebi yokmuş gibi muamele görmesini eleştirmektedir. Bu yolla, kadının yegâne varlığının başlı başına önem arz ettiğini ve yine varlığının kendi içinde biricik olduğunu vurgulama yoluna gitmektedir.

Hindistan, Arabistan, Mısır, Finike, İran, Roma, Yunanistan gibi bölgelerde güzel sanatlar, cenk ve cidal, siyaset gibi alanlarda erkeğin yanında bulunan kadının her daim aktif rol üstlendiğini belirtmekte ve beşeriyetin terakkisinin geldiği son durumda erkekle kadının müsavi hizmetlerinden konu açmaktadır. Bu ilerlemenin, kadına toplum tarafından atfedilen yegâne belirleyici sıfat olan “saf dillilik” ile sağlanamayacağına dikkat çeken Ali Muzaffer, yine toplum tarafından verili kadınlık rollerinin ve tabuların sorgulanması konusunda misyon üstlenir. Geleceğin, kadının niteliğini, önemini ve insanlığa hizmetlerini daha mühim bir surette ortaya koyacağına duyduğu inançla yazısını sonlandırmaktadır.

Kadının mahiyetine yönelik böylesi etraflı ve radikal bir yazının erkek bir yazar olmasının ötesinde, *Marifet*'in Osmanlıca bölümünün başyazarı tarafından yapılıyor olması önem arz eder. Şüphesiz ki kadının mahiyetinin, derginin otorite sahibi bir erkek tarafından ortaya konuluyor oluşu ve bunun kadına yüklenen kimlikleri tersyüz eder bir üslupla yapılması dikkate değerdir. Modern Osmanlı kadın kimliğine yönelik ve Ali Muzaffer'e ait bu metinler; *Marifet*'in edebiyatın, bilimin, halkın ve doğrudan devletin terakkisine hizmet ideali çerçevesinde yanıt bulur. Kadının toplumda erkeğin tam yanındaki konumu sağlamlaştırılmadığı müddetçe gerçek bir uygarlaşma sürecinden bahsolunamayacağı gerçeği, *Marifet* yazarları tarafından da benimsenmiş görünmektedir. Fakat kadın konusuna eğilen yazılar, Osmanlıca bölüm için söz konusu bu iki yazı ile sınırlı kalmakta, kadının mahiyetine yapılan vurgu esas olarak Fransızca bölümde cereyan etmektedir.

3.2 Fransızca bölümünde kadın konusu

Marifet dergisi, uygar uluslar seviyesine ulaşma yolunda “kadının gücü”nün radikal anlamda destekçiliğini yapar. Théodossia Sophroniades, Uzakdoğu’dan Pera ve Adalar’a uzanan evreninde, “kadının gücünü” Müslüman olmayan kadın karakterler üzerinden göstermeyi hedefler. Tümü Fransızca bölümde yayınlanan ve aşağıda tek tek incelenecek olan edebî hikâyelerinde, kadın meselesi yoğun şekilde işlenir. Kadına toplum tarafından dikte edilen sosyal ve ahlâkî normlara, verili rollere karşı bir meydan okuyuş sezilir. Toplumda özgür bir birey olarak yaşama hakkı tanımayan bu verili kadın kimliklerinin, dünyayı yaşanmaz kıldığı gerçeği çarpıcı hikâyelerle dile getirilmektedir.

Kadının nasıl giyineceğine, nasıl konuşacağına, nasıl davranacağına karar verip bunları bireylere kuşak kuşak empoze eden kültür hegemonyası silsilesinde toplumca belirlenmiş verili kadınlık rollerini yıkmak üzere, Sophroniades, yapıcı ve çarpıcı bir yazma eylemine girişir. Bu yazma eylemini *Marifet* dergisinde Fransızca yazdığı hikâyeler üzerinden yürüten yazar, kadın karakterlerinin dillerini özgürce kullanır. Bu yolla, sessiz kılınan kadınların sesi olma yoluna giden, bir birey olarak fikirlerini özgürce ifade eden ve sorunsal addettiği meseleleri dile döken bir yazar-özne pozisyonunu sağlamlaştırır. Sophroniades; eril hegemonya, cinsiyet ayrımı, çok eşlilik, geleneksel evlilikler, kadın bedeninin metalaştırılması gibi konuları, edebî hikâyeleri üzerinden okurlara sorgulatmakla kalmaz. Kadın karakterlerin çok eşlilik taleplerinden yine kadınların dilinden altı boşaltılan bekaret tabusuna varan radikal üslubuyla verili kadınlık rollerinin altını oyar.

Marifet’in 9 Ocak 1898 tarihli ilk nüshasının Fransızca olarak yayınlandığı belirttim. Bu sayıda Théodossia Sophroniades tarafından kaleme alınan “Ölümcül

Serap”, hikâyelerinin ilkini ve en çarpıcı olanını konu almaktadır. Bu hikâye, Maxime Sinag isimli erkek karakterin, Büyükada’daki dükkânı önündeki dinlenme anlarından söz açarak başlamaktadır. Batan güneşin son ışıkları, kalın yapraklardan geçerek gizemin ve sessizliğin bu tatlı ve altın kızıl renkli ışıklarla dolu sakin köşesine nüfuz eder. Ada, sıkı çalışılan yorgun bir günün ardından, ideal bir okşayış kadar saf ve yumuşak bir sakinlikte rahat rahat nefes alıyordur. Anlatıcı, bir muhayyile yolculuğunun başlatılması için gerekli atmosferi hazırlamaktadır.

Maxime tarifsiz bir büyüye kapılmış, gün sonunun bu loş saatinde şehvetli bir kederle dolduğunu hisseder. Daha iyi bir hayat, ilahî bir hayat düşüncesi, ona yeryüzünü ve onun alçaklıklarını unutturmaktadır. “Daha iyi bir hayat”, “ilahî bir hayat” tasavvuru; bulunduğu durumdan hoşnutsuzluğu, muhtemel pişmanlıkları ve az sonra muhayyilesinde karşısına çıkacak olan kadına karşı vicdan muhakemelerini içinde barındırır. Nitekim hemen akabinde gözlerini kapamakta ve “sonsuz mutluluğun ötesi”ni hayale dalmaktadır.

Kendisini sarıp sarmalayan pek hoş bir sessizlikte, hafifçe yaklaşan birkaç adım sesi duymakta; Cryssa, önünde durmuş ve tuhaf bir eda ile kendisini seyrederek şekilde tasvir edilmektedir. “Cryssa, sen misin yoksa hayal mi görüyorum? Böylesi bir mutluluğa inanamıyorum!” tepkisinin ardından aralarında aşağıda önemli ibareleri üzerinden açılmaya başlanacak diyalog cereyan edecektir. Bu uzun diyalogun akabinde erkek karakter sözünü bitirmeden, Cryssa göğsünden bir silah çıkarıp kendini kalbinden vurmaktadır. Son nefesinde: “Maxime, beni hiçbir zaman sevmedin, beni sevmiyorsun, sevseydin alırdın beni.” sözlerine yer vermektedir. Cryssa’nın öldüğünü görünce aklını kaybettiğini sanan Maxime ise elini apansızca cebine sokup küçük bir tabancayla beynine ateş etmektedir.

Bahsi geçen uzun diyalogta, Maxime’i artık eskisinden de daha fazla sevdiğini dile getirerek söze başlayan Cyrssa’ya Maxime’in sorduğu ilk sonu “Peki ya kocanız Bay Erice Nalausı?” olmaktadır. Bunun üzerine Cyrssa’nın “Siz erkekler bizim de aşksız evliliklerde kendimizi feda etmeye cesaretimiz olduğunu asla kabul etmek istemezsiniz. Bay Nalausı’ye sadece bir sempati duyuyorum ama asla ondan hoşlanmıyorum!” karşılığı dikkate değerdir. Maxime’in üzerinde durduğu tek husus ise Cryssa’nın bedenini Bay Nalausı’ye sunup sunmadığıdır. Evliliği üzerine konuşulacak tek şeyin bu olmasına karşı çıkan Cryssa’nın şu ifadeleri önem arz eder:

Yapma ama sevgilim, bana kesinlikle hakaret ediyorsun. Maxime, seni tanıdığım ve sevdiğimde evliydin, yasal olarak sana ait olamazdım. Çocuksu ve saçma endişelerim, dar görüşlü bayağı önyargılarım olmadan kendimi sana sunduğum şekilde beni alman için o zaman sana yalvarmıştım. Ama beni istemedin; vicdanın beni kötüye kullanmana izin vermedi, görüyorsun, kendi kelimelerini kullanıyorum, Bay ahlakçı! Kendisini nelerin beklediğinin bilincinde olan bakire bir kızı istismar etmiş olmayacaktın ki... Hayır, insan sadece kötülük nedir bilmeyen naif bir varlığın düşmesine neden oluyorsa ve bu varlık ne yaptığının farkında değilse ancak o zaman suçlu olur.

Cryssa bakire bir kızken evli bir erkekle birlikte olmak istemesini radikal bir şekilde “çocuksu ve saçma endişeler”inin, “dar görüşlü bayağı önyargılar”ının olmamasına bağlamaktadır. Kendisini hayatı boyunca hangi hal ve durumların beklediğinin bilincinde bir birey olarak aklî ve hür iradesiyle bu kararı vermişken, ahlakçılıkla suçladığı erkek karakterin, her ikisini de “toplumsal, mantık dışı, insanlık dışı kanunlara” sebat etmeye mahkûm ettiğinin olumsuz eleştirisini yapar ve nihayetinde kendini kalbinden vurarak intihar eder.

“Ölümcül Serap” başlıklı hikâyesiyle Sophroniades, kadın ve erkek karakter arasındaki iktidar ilişkisinin bir tür ortaklık halinde yeniden kurulmasını önerir. Evliliği de içine alan tüm ikili ilişkilerde, kadın ve erkeğin eşit ve birbirini tamamlayıcı rollerinin elzemliğini sezdirir. Bu hikâyede işlenen bireysel ve romantik aşk, kadını özgürleştirici bir potansiyele sahiptir. Ancak Maxime’in sözcülüğünü

yaptığı toplum, kadının bu özgürleşme talebini kabul etmeyecektir. Taraflardan birinin duygusal tatmine ulaşmama hali, “Ölümcül Serap” başlıklı hikâyenin sonunda olduğu gibi, bir “felaket”e yol açacaktır. Çünkü gelenekler ve eril hegemonik otorite aşka trajik şekilde üstün gelmektedir. Bu felakete yol açan, bireylerin eşitliğine, özgürlüğüne ve mutluluğuna ket vurduğu imlenen, erkeğin aktifliğini kadının pasifliğini destekleyen toplumsal gelenekler ve bu geleneklerin taşıyıcısı olduğu verili cinsiyet rolleridir. Hikâye, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair sorunları saptama ve etkin bir biçimle işleme amacına hizmet ederken, kadın karakterin bu gibi bir eşitlik talebine uygun toplumsal zeminin henüz hazır olmadığını sezdirmektedir. Bunun için, kadın olmaya dair toplumsal kurguların yeniden yorumlanması, kadının toplumdaki yerinin yeniden tanımlanması çağrısıdır.

Maxime, doğal eğilimlerinin değil ahlakî normların belirlediği yoldan duygularına ve eylemlerine yön verirken Cryssa ise kendine biçilen, dayatılan, “münasip görülen” rollere boyun eğmeye mahkûm edildiği için baş kaldırmaktadır. Meydan okunan bu söylem, egemen kültürel ve temsilî dizgelerde, “öteki” olarak konumlandırılarak erkeğin görece üstünlüğünü güvenceye alan kadının, erkeğin olumsuz, eksik özelliklerinin toplamından başka bir şey olmadığı fikrine örnek teşkil eder. (Sözelan, 2004, s. 263) Bu yüzden dilde ve düşüncede aşağılanan, yok sayılan, dışlanan kadın kimliği; Ali Muzaffer’in de eleştirisini yaptığı gibi, kendi adına bir başkallığı ve niteliği olmaksızın erkeğin sahip olduğuna sahip olmayan, onun muktedirliğini eline alamayan, “erkekten daha az” bir kimlik olarak kurgulanmaktadır. Bu hususta, Beauvoir da *İkinci Cins*’te kadının hep ikincil konuma itildiğini, sonra da itildiği bu konum sanki onun doğal ya da yapısal özelliklerinin bir sonucuymuş gibi gösterildiğini duyurur. Paternalizmin; kadını

yuvayla, evle, hassaslıkla, maneviyatla ve içkinlikle ilişkilendiriyor oluşunun eleştirisini sunar.

Tüm bu yaftaların, erkek karakter Maxime'in bakışından ve dilinden okura aktarılması; onun karanlık zihninin işleyişi konusunda fikir vericidir. Cryssa'ya verilen söz hakkının dahi Maxime'in muhayyilesinde zuhur ettiği metin; eril dilin egemen olduğu bir dünyada, kadının kültürel cinsiyetinin, bu söylemin keyfiliği içinde üretildiğinin haberciliğini yapar. Maxime'in zihninde neyi, nasıl, ne şekilde gördüğünün hikâyedeki söylemi bütünüyle belirlemesi, hakikatte de eril bir süzgeçten geçirilerek anlamlandırılan ve adlandırılan kadının kültürel cinsiyetiyle paralellik arz eder.

Maxime'in kendini beyninden vurarak öldürmesi önemli bir detaydır. Anlatıcı bu yolla, Maxime'in beynine kültürel olarak kodlanmış toplumsal cinsiyet rollerini hedef alır görünür. Nihayetinde kendini de bir kurbanı dönüştüren Maxime'in de Cryssa'nın da ölümüne sebep olan bu kültürel kodlardır. Hayalinde kalbine ateş ederek intihar eden Cryssa'ya karşı Maxime ise hemen akabinde beynine ateş ederek kendi hayatına son vermektedir. Anlatıcı bu yolla kadın karakterin bireysel aşkın, erkek karakterin ise geleneğin dayattığı tüm verili rollerin ve ahlaksal normların kurbanı olduğunu imlemektedir.

Son derece açık bir dil ve üslupla, tüm hikâyelerini kadının sahip olduğu haklardan ve potansiyel gücünden okuru haberdar kılmak dürtüsüyle yazdığı görülen Théodossia Sophroniades, "Ölümcül Serap" başlıklı hikâyesinde, erkek karakterin ölümüne sebebiyet vererek onu cezalandırma yoluna gider. Diğer bir deyişle, toplum tarafından belleklere işlenen ve yine toplum tarafından dikte edilen verili "kadınlık" rollerinde sebat ettiği için cezalandırır onu. Bu ceza, bir kendinden geçme anı sonrasında intihara sürüklenilerek verilir. Söz konusu tecrit anında, haksızlık ettiği

kadına yönelik iç muhakemelerinden söz açılmaktadır. Âşık olduğu kadına haksızlık ettiğini ve hayalinde bu sebeple onu ölüme sürüklediğini gören erkek karakter, gerçek hayatta kendi sonunu getirmektedir. Sophroniades, kadına toplum tarafından dayatılan verili kimliklerin altını oymaya bu yolla girişmektedir. Bu meydan okuyuşun, kurmaca bir hikâye yoluyla ve çarpıcı bir dille yapıyor oluşu, görüşlerinin okuyucu üzerindeki etkisini artırmaya yöneliktir. Théodossia'nın okura erkek karakteri yargılatan üslubunun temelini oluşturan ilke, onun kendi dünya görüşünü gerçekleştirme çabasıdır. Erkek karakteri nihayetinde cezalandırması da başından beri kullandığı üslupla uzlaşma yoluna gittiğinin habercisidir. Bu açıdan bakıldığında, üslup dediğimiz şey de biçimsel bir nitelik olmaktan çıkmakta; daha çok özün bir parçası, belirli bir özün belirli bir biçimi durumuna geçmektedir.

Sophroniades bu hikâyede, benimsetmek istediği görüşlerini parmak sallayan ve yukarıdan bir üslupla anlatmamaktadır. Tam tersine, müdahil olmayan bir anlatıcının ağzından, erkek ve kadın karakterlerin karşılıklı konuşmalarına üçüncü tekil anlatıcı tarafından yer verilmektedir. Nihayetinde, kendi intiharı dışındaki her şeyin, erkek karakterin zihninde yaşattığı bir tahayyülden ibaret olduğu açığa çıkar. “Ölümcül Serap” başlıklı hikâyede, erkek karakterin tahayyülatında cereyan eden bir sahneyle karşı karşıya olunması, metnin değerlendirilmesinde sürekli akılda tutulması gereken bir noktaya işaret eder. Anlatıcı bu yolla, yaşanan tüm hikâyenin, erkek karakterin zihninde gelişen ikircikli bir bunalım halinin tezahürü olduğunu imler. Erkek karakterin zihnindeki bocalamalardan okuru haberdar kılarak geleneğin dayattığı tüm ahlakî normların toplumun kadın-erkek tüm bireylerini ne denli köşeye sıkıştırdığının haberciliğini yapar. Tüm bu dayatmaların, nihayetinde bu dünyaya tutunacak tüm bağlarından kendi elleriyle feragat etmelerine yol açtığını imler. İki

karakteri de yargılamadan olayları kaynağından okuyucuya sunması metnin edebî değerini ve etkisini artırmaktadır.

Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını* başlıklı çalışmasında Osmanlı kadınlarının modernleşme hareketinde, kadınların temel gayesinin Türk kadınını eğitmek, kültür seviyesini yükseltmek, kadın haklarını savunmak olduğunun altını çizmektedir. Ancak kadın haklarının bugünkü anlamda savunulduğunun söylenemeyeceğine, çünkü gerek devletin idaresinin gerekse sosyal zeminin böyle bir tartışma için henüz hazır olmadığına vurgu yapmaktadır. Bu bakımdan yazıların, yönetime ters düşmeden özellikle kadının eğitimini sağlamaya yönelik olduğunu belirtmektedir. (Kurnaz, 2011, s. 92) *Osmanlı Kadınının Yükselişi* başlıklı çalışmasında da yine “II. Abdülhamid döneminde her ne kadar basına sansür uygulandıysa da yine de yönetimle ters düşmeyecek yazıların yayınlanabil[diğini] dile getirmektedir. (Kurnaz, 2013, s. 30) Fakat, *Marifet* dergisinin ilk sayısında yer verilen, Théodossia Sophroniades’in kaleme aldığı “Ölümcül Serap” başlıklı hikâye, bu genelleyci üslubu değil. Kadının bekaretine toplum tarafından atfedilen değerini boşaltan bir metinle karşı karşıya olunması ve bunun son derece radikal bir üslupla savunulması bu anlamda değerlidir. Sophroniades’in, aşağıdaki örnekleriyle açıklayacağım şekilde, kocalarını aldatan veyahut aldatmaya meyleden kadınları ve anneleri konu aldığı hikâyeleri de aynı bağlam çerçevesinde değerlendirilebilir. Harem-i Hümayun tercümanlarından ve Duyun-u Umumiye katiplerinden olan Sophroniades’in imtiyaz sahibi olduğu *Marifet* dergisinde yer alan söz konusu yazılarının, II. Abdülhamid’in izniyle ve Maarif Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla neşredilen bir dergide, II. Abdülhamid döneminin basın üzerindeki sıkı denetim mekanizmasına rağmen yayınlanmış olması önemli bir ayrıntıya işaret etmektedir.

II. Abdülhamid döneminde basın üzerindeki sansür faaliyetlerinin kontrol edildiği temel kurum Dahiliye Nezareti'ne bağlı olarak görev yapan Matbuat Müdürlüğü'dür. (Konca, 2018, s. 8) Bunun yanı sıra, dönemin sansür uygulamalarına zemin hazırlayan ve II. Abdülhamid dönemi öncesine ait olan 31 Aralık 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi, III. Napolyon dönemi Fransa'sında uygulanan Basın Kanunu esas alınarak yapılan bir düzenleme olup II. Abdülhamid döneminde de uygulanmıştır. İrem Konca, söz konusu nizamname ile basılacak her şeyin denetim altına alındığını belirtmektedir. (7) Fatmagül Demirel ise, Osmanlı yönetiminin bu nizamnameyle yetinmeyerek, üç yıl gibi kısa bir süre sonra, 1867 yılında basına karşı çok daha ağır tedbirler ve cezalar içeren Kararname-i Âli'nin çıkarıldığını dile getirmektedir. (Demirel, 2007, s. 35-36)

Bu bilgiler, II. Abdülhamid dönemi sansür politikalarının, modernitenin geleneksel kültürü dejenere etme potansiyellerini elimine eden bir filtre görevi görmesi hususuyla da beraber değerlendirildiğinde, Sophroniades'e ait ilgili radikal söylemin 1898 tarihli bir dergide yer bulması dikkate değerdir. "Ölümcül Serap" metninin yanı sıra, Sophroniades'in sadece Fransızca nüshalarda yer verilmek üzere düzenlediği ve "Uzakdoğu'da" başlığı altında sunulan muhtelif kadın karakterlerin hayatlarına değindiği hikâyeler serisi bulunmaktadır ve ayrıntılarıyla birlikte aşağıdaki gibidir.

3.2.1 Uzakdoğu hikâyeleri

Uzakdoğu hikâyelerindeki tüm baş karakterler gayrimüslim isimlerle adlandırılan Çinli kadınlardır. Bu hikâyelerdeki tüm kadınlar toplumca ideal addedilen kadınlık rolleriyle örtüşmeyen, itaatkâr olmayıp boyunduruk altına alınamayan, geleneğin konvansiyonlarına baş kaldıran, kocalarını aldatan, kocalarını birlikte aldattıkları

erkeklerin eşlerini yok etmeye meyleden, sosyal ve kültürel arka planı ne olursa olsun erkek muhatabını kadınlık gücüyle alaşağı edebilen kadınlardır. Uzakdoğu hikâyeleri bu anlamda kadının “gücünü” ortaya koyar. Bu aşamada, çalışmanın söz konusu fikirlerini tek tek hikâyelere değinerek alıntılar üzerinden göstermek yerinde olur.

3.2.1.1 Lhao'nun düğünü

Uzakdoğu hikâyelerinin ilki *Marifet*'in 20 Şubat 1898 tarihli ikinci sayısında yer verilen “Lhao'nun Düğünü” başlıklı hikâyedir. Görücü usulüyle evliliğin Lhao'nun ölümüne sebep olduğu bu metin, geleneksel örf ve adetlerin kadını köşeye sıkıştırdığını ve ona bu dünyada yaşama hakkı tanımadığını hicveder. Gelinin annesi, kardeşi, arkadaşı, tüm yardımcıları, dahası evleneceği adamı daha önce hiç görmemesine rağmen onu sevmesi için Lhao'ya yalvaran damat Menkoun'un annesi dahi aynı geleneğin birer parçası ve taşıyıcısıdır. Bu görkemli düğün hazırlığı da anlam atfedilen ve senelerden beri sürdürülen “görkemli” adetlerin görkemli birer temsilcisidir. Salonun işlemelerinden halılarına, gelinin kıyafetinden çamaşırlarına ve süslemelerine kadar en ince ayrıntılarına dek ehemmiyet verilen bu düğünde, bir kişi bile gelinin mutluluğunun bu görücü usulü evlilik sebebiyle kocasıyla karşılaştığı vakit bozulacağı ihtimalini aklına getiremeyecek denli bu sistemi içselleştirmiş, onun birer parçası haline gelmiş durumdadır. Dikkate değer olan husus, onca şatafat ve gösteriş arasında sürüklenip giderken bu basit ve acı gerçeğin hiçbir şekilde farkına varılmamasıdır. Lhao'nun “[Babası] Hinga'nın çok sevdiği tek kızı, evinin ışığı, mahallenin incisi, Çinli kızların gülü” oluşunun bir leitmotiv şeklinde metin boyunca tekrar edilmesi, hayatına kendi eliyle son vermeye itilen Lhao'nun ne kadar sevildiğini ve biricik olduğunu imlerken ailesinin ve ait olduğu

toplumun tüm bireyleri tarafından ona ne büyük bir haksızlık edildiğinin de emarelerini taşır. “Lhao’nun Düğünü” hikâyesinde, kadın bir kez daha bir başkası tarafından üzerine biçilen kimlik rollerini taşımaya ve uygulamaya sürüklenmektedir. Nihayetinde ise bu itaate baş kaldırarak, isyan ederek ve ona meydan okuyarak çaresiz kendi sonunu getirmektedir.

3.2.1.2 Ilba

Bu hikâye serilerinin ikincisi; üç (31 Mart 1898), dört (7 Nisan 1898), beş (14 Nisan 1898) ve altıncı (21 Nisan 1898) Fransızca sayılarda art arda dört sayı yayınlanan “Ilba” hikâyesidir. Ilba, “Çinlilerin en çekicisi, kara ceylan gözlü, şehvet dolu”, “bebek gibi, bal gibi dudakları” olan, “uzun saçları etrafa parıldayan altınlar saçan uzun saçlı güzel tanrıça, gökkubbenin derin mavisi altında, yumuşak ve hoş kokulu nefesiyle, ağır ve görkemli yürüyüşüyle büyüleyici”, “görünüşe göre elleri zarif ve ince” olan ve “geçtiği her yere sessizliği ve dinginliği yaya[n]”, “soluk ama sedefli bir ışığın göz kamaştırıcı gök kraliçesi” olarak nitelendirilir. Delffoun isimli Çinli bir erkeğin karısıdır. Yardımcısı Lengo ile gezintileri sırasında, çok yakışıklı bulduğu, “güneş kadar güzel Çinli bir erkek” olarak nitelendirdiği Cherog ile karşılaşır. Ilba, ona duyduğu hayranlığı yardımcısı Lengo’ya ilk elden ve tüm evlilik rollerinden sıyrılarak açık eder.

İç içe geçmiş gömülü hikâyelerden oluşan metinde, diğer yandan Ilba’nın yakın arkadaşı olan Zinna ile sevdiği erkek Cherog’un evlilik öncesinde yaşadıkları olaylardan bahsolunur. Bunlar olurken Ilba iç çekerek “Coucounore’daki yakışıklı yabancıyı”, Cherog’u düşünmektedir. “Gözleri onu arıyor, tüm bedeni onu çağırıyor ve arzuluyor fakat o zalim neden gelmiyor? Başka birini mi seviyor? Ama Ilba ona hayranlık duyuyor, buseleri onu sarhoş ediyor, okşamaları büyülüyor, uzun ve

tutkulu kucaklamaları tuhaf, yaşanmamış, korkunç bir şehvetin derin zevklerini açığa vuruyor.” sözleriyle evli bir kadın olan Ilba, zihnen olduğu kadar bedenen de Cherog’u arzuladığını doğrudan doğruya duyurur. Bu hususta Ilba’nın anlatıcı tarafından sık sık “Delffon’un kadını” olarak betimlenmesi de bu anlamda önem arz eder. Ilba’nın eylemlerinin büyüklüğünü okuyucunun zihninde sürekli dinamik tutar. Evlenmelerine tanınan müsaade sonrasında kalbi muazzam bir sevinçle dolu olan Zinna, Cherog’a “sevgili arkadaşı” Ilba hakkında konuşurken anlatıcı iki Çinli kadının güzel yüzlerinin birbirine ne kadar benzediğine, adeta iki aynı kadın olduklarına odaklanır.

Cherog’un, en yakın arkadaşı Zinna’nın evleneceği kişi olduğunu öğrenmesine rağmen Ilba’nın şehvetinde hiçbir değişiklik olmaz. Ilba sözlerinde ve hareketlerinde Cherog’dan daha teklifsiz ve cüretkârdır. “Cherog olmadan yaşayamam. Beni sevmesini engelleyen kadının ise vay haline... Ilba’nın istediği adam onun olmalı.” sözleriyle yardımcısı Lengo’ya hitap eden Ilba, Zinna’yı öldürmek suretiyle ondan kurtulma yoluna gidecektir.

Bu esnada, hamamda Çinli kadınların vaziyetlerine yönelik şu betimlemeler dikkate değerdir:

Hamamın girişinde, geniş bir bölmede, uzun, ipeksi saçlı Çinli kadınlar tanrıçanın gövdesinde yıkanır. Heykel formlarında zarif pembe ciltlere sahip bu yaratıklar, tapılası ve câzibedar çıplaklıklarıyla ne baştan çıkarıcılar... Ve tatlı ve ilahi bir müzik onların cıvıltılarını zarif ve hoş kılar. Şarkıcılar, bu güzel varlıkların cazibelerini ve güzelliklerini söylerken, soylu Çinlilerin saçlarına amber dökerler ve bu kadar güzel bir inciye ait olan ya da ait olacak olan adamın mutluluğuna kendilerini kaptırırlar.

Tapılası, baştan çıkarıcı, câzibedar tasvirler, tüm “Uzakdoğu’da” hikâyeleri boyunca da sürdürüleceği gibi Uzakdoğulu kadının vasıfları şeklinde betimlenir. Bu hikâyelerdeki kadın tasavvuru, gerek sarhoş edici cazibesıyla ve baştan çıkarıcılığıyla gerekse ihtirasları ve azmiyle “tehlikeli” ve “güçlü” kadına referans

eder. Nitekim Ilba da, yumuşak ve berrak bir cilde, hassas konturlara sahip, vücudundan kızıl meyveler gibi çıkan kolları, geniş ve parlak bir çember tarafından tutulmuş altın sarısı saçları, etrafı saran keskin kokusu ile “bir peri havası” içerisinde betimlenmekte; Zinna ile benzerliğinin altı ısrarla çizilmeye devam etmektedir. Anlatıcı bu yolla Ilba’yı, Cherog tarafından reddedilemeyecek bir atmosfer içinde betimlemektedir. Nitekim reddedilmeyeceğinin sebeplerinden birinin de Zinna’ya çok benzemesi olduğunu okura tekrarlamaktadır. Anlatıcı bu yolla, Cherog’un eylemlerinin yargılanmasına okur nezdinde müsaade etmemeye çalışır görünür. Bu tutum, Zinna’nın eylemlerinin ve vahşililiğinin altını bir kez daha çizer.

Nihayetinde Ilba’nın mücadelesine yenik düşen Cherog’un vücudunu, başaçıklı bir şehvetin kapladığı ve karşı konulmaz bir şekilde bu şehvete yenik düştüğü vurgulanmaktadır. Cherog, bir kanepenin üzerine “düşüp” bu “büyüleyici genç kadın”ı kollarının arasına almaya itilmiş şekilde tasvir edilmektedir. Tüm bu tasvirler, Cherog’un adeta büyülediği ve eylemlerinin kendi iradesi dışında gerçekleştiği izlenimi yaratmaktadır. Anlatıcı, Cherog’un yargılanmasına imkân vermeyen bir “büyülenme”, “baştan çıkma”, “sarhoş olma” ve “kendinden geçme” halinde bulunan Cherog karşısına; olağanca ihtirası, inadı, cazibesi ile “Delffoun’un kadını”nı koymaktadır. Bu hususta, olayların kontrol merkezinin Ilba olduğunun altını çizmeye meyyal bir tutum sergilemektedir. Ilba, biricik varoluşsal anlamına sahip çıkıp “Delffoun’un kadını” olarak tanımlanan kimliğine meydan okur.

Tarifsiz mutluluk hayalleriyle, tatlı hazların bitkinliğiyle “korkunç” bir mutluluk içinde betimlenen Ilba, artık Cherog’un tüm kalbiyle sevilmektedir. Öyle ki Cherog birlikte yaşamaya başladığı Ilba’nın ayaklarına adeta secde eder ve bütünüyle Ilba’ya ait, ölümü Ilba’yı kaybetmeye yeğler bir hale gelmektedir. Cherog’un eylemleri bir büyüye kapılarak rasyonel düşünme yitisini kaybetmiş şekilde

sürdürülür. Zinna'nın acısının yarattığı şok etkisiyle mantığını kaybeden Cherog'un ona tıpatıp benzeyen Ilba'yla acıyı askıya alma yoluna gittiğini düşündürmektedir.

Diken diken olmuş saçları, ürkütücü gözleri, büzülmüş ağzıyla “korkunç” Delffoun bir gün gürültüler içinde çıkıp geldiğinde, Cherog canlıdan çok bir ölü gibi, sevdiğini çaldığı Delffoun'un ayaklarına düşer. Adeta bir rüyadan yeni uyanmış gibi gerçeklerin farkına varır. Bunun üzerine Ilba: “Ilba'nın seni sevdiğini haykırdığını duymadın mı cesur adam? Onun için burada korkuya meydan okuyan seni... Şu haline bir bak, sevdiğim adama, sevdiğim cesur adama ve hor gördüğüm şu korkağa bir bak.” sözleriyle Cherog'u cesaretsizlikle suçlamakta, kendisini sevdiği için duyduğu pişmanlığı dile getirmektedir. Cherog'un “Hilekâr kadın, Cherog seni hiçbir vakit sevmedi. Yüzünün Zinna'ninkini taklit etmesine varıncaya kadar her şey bir yalandı.” karşılığı üzerine Ilba ise Zinna'yı kendisinin öldürdüğünü itiraf etmektedir.

Bunun üzerine Ilba'nın verdiği karşılık ise metnin en dikkat çekici ve Ilba'nın tüm mücadelesinin özünü ortaya koyar bölümünü teşkil etmektedir:

Sürünge solucan, sen Ilba'ya yaklaşmaya cesaret edebilir misin, o sana ait olabilir mi sence? O daima senden nefret ediyordu, ama, aşağılık gururunu yenmek uğruna, sana hükmetmek ve seni bir eşyası kılmak için seninle eğlendi. Haysiyetsiz adam, hiç kimsenin Ilba'ya karşı koyamayacağını, onun her zaman büyüleyici ve dayanılmaz olduğunu öğrendin. En güzel Çinli kadına meydan okumak isteyen sefil Cherog ayakları üzerinde diz çökmek zorunda kaldı, bakışlarıyla yalvardı, Ilba'dan bir güzel söz, bir güler yüz dilendi ama Ilba Cherog'un kalbindeki Zinna'yı öldürdü! Evet! Cherog'un ölümüne sevdiği Zinna'yı! Ilba intikamını aldı, duydun mu beni, Ilba intikamını aldı ve bununla gurur duyuyor.

Kemerinden çıkardığı küçük bir altın bıçağı Ilba'nın kalbine saplaması üzerine Cherog, bıçağı kendi göğsüne saplamak için davrandığında Delffoun ani bir sıçramayla, “Yeter, sen intikamımızı aldın! O kadın bir canavardı ve hepimiz onun kurbanlarıydık!” sözleriyle Cherog'u önlmekte; Ilba hikâyesi iki erkek arasındaki bu diyalog ile sonlanmaktadır.

Görüldüğü gibi Ilba karakteri hırsın, ihtirasın, meydan okuyuşun vücut bulmuş bir örneği şeklinde tasvir edilmektedir. Önce evlilik rollerinden sıyrılıp hayran olduğu gencin peşinden gidecek, sonrasında da en yakın arkadaşını onu elde etmek uğruna yok edecek, nihayetinde de aşkına karşılık bulamamasının zihninde yarattığı hırsla Cherog’u baştan çıkarıp elde edecek denli güçlü ve cesurdur. Toplum tarafından belirlenegelmiş “makbul” kadınlık rollerinin hiçbirine bürünmediği için, melek gibi davranmadığı için metnin sonunda iki erkek tarafından da tartışmasız bir uzlaşım içerisince “canavar” addedilmektedir. Cryssa ve Lhao’nun isyankâr ve meydan okuyucu tavırlarına ek olarak adeta vahşileşen ve kural tanımazlığın sınırlarını zorlayan, cazibesini bir silaha dönüştüren, güçlü ve ihtiraslı kadın profiline örnek teşkil etmektedir.

3.2.1.3 Sarah

Uzakdoğu hikâyelerinin üçüncüsü olan “Sarah” ise 12 Mayıs 1898 tarihli sekizinci Fransızca sayıda yayımlanmıştır. Hikâye, Konfüçyüs’ün doğum gününün kutlandığı Çin festivalinden söz açarak başlamaktadır. Daha ilk cümlelerle birlikte okuyucuya sunulan ifadeler, yine Uzakdoğulu kadınların cezbedicilikleri ile birlikte erkek karakterler üzerinde ne denli belirleyici bir rol oynadıklarına şu şekilde vurgu yapmaktadır: “Oradan, kıyıdan, melekler gibi güzel Çinli kadınlar geçiyordu. Altın ve gümüş kıyafetlere bürünmüş ve başlarına sarılmış bir tülle hayranlık uyandırıyor ve erkeklerin arzularını cezbediyorlardı... Bu ateşli Çinlilerle onların arzu nesneleri arasında açık seçik sözlü atışmalar oluyordu.” Bu karşılıklı konuşmalar sırasında Çinli kadınlara “parlak ay”, “tanrıçaların tanrıçası”, “göklerin çiçeği” şeklinde seslenen erkek karakterlerin Çinli kadınlara yaklaşabilmek için tüm hayatlarını feda edebileceği duyurulmaktadır. Çinli kadınlar ise erkek karakterlere yüz vermemekte,

yüreklerinin onlara ısınmadığını belirtmekte ve bedenlerini sadece kalplerinin arzuladığı kişiye vereceklerini söylemektedirler. Çinli kadınların erkekleri baştan çıkararak cazibelerine “Sarah” söz konusu olduğunda da yoğun bir şekilde vurgu yapılmaktadır.

Biricik kadını Nourra tarafından terk edilmesinin akabinde, böylesine güzel ve saf bir aşkla bağlanacağı başka bir varlık bulup bulamayacağı konusunda düşüncelere dalan Senoc isimli erkek karakter, bu tefekküratla terasta gezindiği sırada, kıyıda güzelliğiyle göz kamaştırarak çingene kızı Sarah’ı görüp mest olmaktadır. Şarkıya başlayan, gittikçe canlanan ve daha da güzelleşen çingene kadına, Senoc aniden, “Çingene kız, bana vücudunu vermek için ne istiyorsun?” diye sorar. Biricik addedilen kadını yeni kaybetmesinin üzerine düşündüğü ilk şey, böylesine güzel ve saf bir aşkla bağlanacağı bir diğer varlığa yeniden “sahip olmak” olan Senoc’un, Sarah’a yönelttiği ilk soru da yine çingene kızın kendisine vücudunu vermek için ne isteyeceğidir. Erkeklerin, kadının bedeni üzerinde söz söyleme ve yaptırım uygulayabilme haklarına sahip oldukları gafletine düşmeleri “Ölümcül Serap” ve “Lhao’nun Düğünü” hikâyelerinden sonra “Sarah” söz konusu olduğunda da geçerlilik arz eder. Anlatıcı tarafından erkek karakterlerin üzerine biçilen bu istikrarlı söylemin bilinçli bir seçim olduğu şüphesizdir. Böylesi erkek karakterizasyonlarının karşısında da olağanca cazibesi, isyânı, kural dışılığı ve vahşiliğiyle erkeklere meydan okuyan kadınlar durmaktadır. Birinci durumun, ikincisinin meşruluğuna zemin hazırladığı düşünülebilmektedir. Sophroniades’in hikâyelerindeki kadın karakterler, eril hegemonya tarafından metalaştırılan bedenlerinin intikamını, cazibelerini bir silaha dönüştürerek almaktadırlar.

Sarah bir gün, hizmetlilerinden biri olan Selzig ile Senoc’un konuşmalarını duymuş ve kendisini aldatacaklarından haberdar olmuştur. Ona bir tanrıça gibi tapan

Senoc'un başka bir kadını arzulamasını asla kabul edemeyen Sarah, kâhya Bescha'ya, hizmetçi Selzig'e kendisine çeki düzen vermesi için bir ders vermek istediğini ve bu hususta yardımına ihtiyaç duyduğunu belirtir. Nitekim ertesi gün, Selzig gül suyuna bulanmış bir havlu ile yüzünü parfümlerken yüzü yanmakta, müthiş bir acı duymakta ve Sarah'nın en güzel hizmetçisi Selzig tanınmaz hale gelmektedir.

Sarah, başından beri tahammül edemediği Senoc'u kıskanmaya başladıktan sonra sevmeye de başlamasına şaşmaktadır. Ataerkil düzenin ürünü olan kıskançlık duygusunun "Sarah" hikâyesi söz konusu olduğunda kadın karaktere ait kılındığı ve Sarah'ın erkek karakter üzerinde denetim kuran iktidar talebinin itici gücü olduğu görülmektedir. Sarah'tan şüphelenip kendisinden Selzig hakkında malumat isteyen Senoc'a "Sarah, sefil ve aşağılık bir hizmetçinin ölümünü arzulamayacak kadar asil ve gururludur ancak Senoc'un karısı, kocasına şehvetli bir gözle bakan herhangi bir varlığı cezalandırmalıdır." der. "Sarah'ın vücudu daima sana aitti; ama ruhu sadece Selzig'e ilan-ı aşk ettiğini duyduğundan beri senin." cevabı üzerine aralarında geçen konuşmada Senoc'un "Sevgili tanıçam, Senoc sadece sana tapıyor ve sadece sana tapacak." cümlesine karşılık "Peki ya Selzig?" diye içini çeken çingene kıza Senoc'un yanıtı "Kocan seni kıskandırmak ve aşkını yeniden canlandırmak için rol yaptı!.." olmakta ve hikâye bu şekilde sonlanmaktadır.

Gerek Senoc'un hikâyenin başından beri çizilen karakterizasyonu, gerekse Sarah'tan gizlice yürüttüğü açıkça belirtilen bu aldatma planından hareketle, Senoc'un Sarah'ı kıskandırmak gibi bir gayesinin olmayıp aşkına yanıt bulamayan eşinin boşluğunu bir başkasıyla tamamlama dürtüsü ile hareket ettiği âşikârdır. Dolayısıyla, "Ölümcül Serap" başlıklı hikâyede, Cryssa nasıl "Siz erkekler bizim de aşksız evliliklerde kendimizi feda etmeye cesaretimiz olduğunu asla kabul etmek

istemezsiniz.” gibi bir başkaldırıyla hak arayışında bulunuyorsa, tam tersi bir durumun erkekler için ne kadar sıradan bir şekilde çözüme ulaştırılabildiği ve bu durumun olağan karşılanmasına alışılmışlık, bu durumu içselleştirmişlik hali imlenmektedir. Bu hal, bir anlamda Cryssa’nın isyanını haklı kılmaktadır.

Dolayısıyla, Senoc Cryssa’nın hak arayışına bir erkek olarak ne denli haklı gerekçeler üretilebiliyorsa, Sarah’ın intikamı da okur nazarında yadırganmayacak ve yargılanmayacak şekilde telakki edilebilir. Diğer bir deyişle, Sophroniades’in çizdiği Sarah karakteri intikamında vahşidir, çünkü eşit hak arayışında bulunduğu Senoc’un Sarah’ı bu vahşiliğe iten karakteri, Sarah’inkinden daha “vahşi” bir niteliktedir.

Sarah karakteri aracılığıyla, toplumsal yapıya içkin dile getirilmeyen, ses çıkarılmayan, alışılan ve alıştırılan erkeklik ve kadınlık rolleri, okura bir kez daha sorgulatılmaktadır.

3.2.1.4 Kadının gücü

Uzakdoğu hikâyelerinin bir diğeri de 9 Haziran 1898 tarihli 11 numaralı Fransızca nüshada doğrudan “Kadının Gücü” başlığı altında yayınlanmaktadır. Bir önceki hikâyenin baş karakteri Sarah’ın bir çingene olması ile aynı çerçevede bu hikâyenin baş kişisi de Nejdi isimli bir hizmetkardır. Bu durum, tüm Uzakdoğu hikâyelerinin ortak paydasını oluşturan, bedeni üzerinde yaptırım uygulanan her kadının baştan çıkarıcı cazibesinin en büyük silahı oluşunun bir diğer temsilcisidir. Sosyal ve kültürel arka planı ne olursa olsun her kadın, erkekleri kolayca baştan çıkarabilir ve onlara istediklerini yaptırabilir algısının belki de en kuvvetli ifade biçimidir.

Hikâye, Nejdi’nin hizmetlisi olduğu senyörün hocası hakkındaki görüşleri ile başlamaktadır. Çinli kız senyörüne “Bu mükemmel derecede bilgili hocanızın, her şeye yönelik derin bir bilgisi olan bu adamın, neden her zaman inatla kadınların

aleyhinde konuştuğunu anlayamıyorum.” diyerek söze başlar. Bunun üzerine senyör “Ünlü hocam görevini yapıyor ve bu tehlikeli yaratıklardan mümkün olduğunca uzak durmamı öğütüyor.” karşılığını verir. Buna karşılık, bu bilim insanının bunadığını düşünen Nejdi, efendisine ertesi gün yeşil odada, oradaki paravanın arkasında olması için yalvarır. Çünkü profesör hakkındaki sözlerinin gerçekliğini ona kanıtlayacak bir sahne gösterecektir. Bunun üzerine efendisi, Nejdi’yi aşağılık hizmetlisi olarak cezalandırmak için yarından sonraki gün yeşil odada olacağını belirtmektedir.

O akşam, Nejdi bol bir robdöşambra sarılmış, heykel konturlarındaki güzel boynu ortaya çıkmış, saçları saçılmış bir halde yalınayak profesörün odasına girer. Nejdi’nin sarıp sarmalayan hoş parfümü, ateşli ve cansız bakışlarıyla hipnotize olduğu söylenen bu bilim insanı, hizmetçinin “lezzetli” dudaklarını öpmek için eğildiği bir anda, Nejdi geri çekilerek ilk önce bu bilim insanının küçük bir çocuk gibi halı üzerinde emeklemesini istemektedir. Profesörse bu arzunun tuhaflığına şaşmadan ve güzel Çinli kadının söylediği her şeyi tabii addederek bir bebek gibi dört ayağı üzerinde halıda emeklemeye başlamaktadır. Odanın içinde bu şekilde daireler çizmekte; yorgun, nefes nefese Nejdi’nin dinlenmesine izin vermesini beklemektedir. Nejdi’nin efendisi tam bu sırada saklandığı paravanın arkasından belirmekte ve bilgeliği Çin’in dört bir yanına yayılmış olan filozoftan şu yanıtı almaktadır: “Sevgili oğlum Erssa, bir kadının bir erkeğe, hatta yaşlı ve bilgili bir erkeğe neler yapabileceğini görüyor musun? Sadık ve özverili eğitimcinizin çılgınlığı size örnek olsun. Bu örnek, bu kötü yaratıkların üzerimizdeki felaket etkisini sevgili öğrencime öğretmek için bin nasihattan daha iyidir.”

Anlatıcı her ne kadar, kadın karakterlerin erkek karakterler üzerindeki etkisini “felaket” sözcüğüyle açıklasa da erkek karakterlerin deneyimlediği tüm sonların; kendi çapkınlıklarından, maymun iştahlılıklarından ve bir kadının albenisine karşı

kontROLSÜZLÜK ve kayıtsızlıklarından ileri geldiği âşikârdır. Dolayısıyla, Senoc'un Sarah'ı kıskandırmak ve onun sevgisini yeniden perçinlemek bahanesiyle Selzig'le birlikte olmaya yeltendiğini uydurması gibi, profesörün bahsettiği “felaket” etkisi de beyhude de olsa bütünüyle kendini aklama çabasına işaret eder. Anlatıcı bu yolla, erkek karakterlerinin çapkınlıkları ve kontROLSÜZLÜKLERINE ek olarak, onların haksız mağrurluklarına da değinmeden geçmez. Kadının bedeni üzerine ahkam kesen eril egemen söylemle alttan alta alay eder. Öte yandan ise, kadınların, erkeklerle eşit hak arayışlarındaki çıkmazın büyüklüğünün ve fasit dairenin kaçınılmazlığının emarelerini hissettirir.

3.2.2 Diğer hikâyeler

Uzakdoğu hikâyelerinde bahsi geçen tüm baş karakterlerin erkekleri alaşağı edebilen ve onlarla mücadele edebilen yüksek potansiyelli mahiyetlerinden söz açtım. Sophroniades'in “Uzakdoğu'da” başlığı haricinde kaleme aldığı “Yetim Kız”, “Lina d'Erenville”, “Kıskanç”, “Gerçek Hayattan Bir Sayfa” ve “Ariane” isimli beş hikâyesi de ortak bir diğer payda altında birleşmektedir. Bu hikâyeler, tümüyle Batılı karakterlere ve isimlendirmelere yer verilmesi gibi şekilsel ortaklıkları olduğu kadar, bilhassa erkeğin yozluğuna ve vahşiliğine doğrudan işaret eden içeriksel paralellikleri de barındırmaktadır.

“Yetim Kız”da küçük bir kızı para karşılığında elde etmeye çalışan Bay Gillot, “Kıskanç”ta nişanlısına karşı güvensizlikleri ve kıskançlıklarıyla Edvars, “Lina d'Erenville”de menfaatleri karşılığında iş arkadaşının karısına gösterdiği ilgiyi ve sebep olduğu rahatsızlıkları görmezden gelen Bay d'Erenville, “Ariane”de birlikteliklerini uzak mesafeler nedeniyle devam ettiremediği için evlilik arifesinde nişanlısını aldatmayı kendine hak gören Georges de Sommière yer almaktadır.

Hikâyelerin gerçek hayattan alındığına dair ibarelere yer vermesi, Sophroniades’in eleştirdiği fikirlerin ne denli yaşamın içinden ve hayata dair olduğunu okura sezdirmektedir. Bu aşamada, tek tek bahsi geçen hikâyeler üzerinden ilerlemek yerinde olacaktır.

3.2.2.1 Yetim kız

Fransızca beş (14 Nisan 1898), altı (21 Nisan 1898) ve yedi numaralı (2 Mayıs 1898) nüshalarda üç sayı süren ve gerçek bir hikâyeden alındığı belirtilen “Yetim Kız” hikâyesinde, babasının ölümü üzerine, annesiyle birlikte dünyada tek başına ve yokluk içinde var olma mücadelesi veren ve bu mücadeleyi bir dikiş evinde çalışarak sürdüren Olinne’in hikâyesi anlatılmaktadır.

Bir gün, Olinne’in annesi Madam Bonnardet hastalanır ve anne-kızın ellerinde avuçlarında olan da annesinin doktor ve eczane masraflarına harcanır. Olinne’in patronundan iş karşılığında ve en iyi arkadaşından borç istekleri olumsuz sonuçlanır. Annesinin kötüleşen durumu karşısında patronunun zengin oğluna danışan Olinne’in aldığı cevap ise şu olmaktadır:

Ah benim tatlı küçüğüm, eğer isteseydin yazı geçirmen için sana Proti’deki⁵⁸ kır evimi verir ve sana maddi olarak da yardım ederdim. Doktorumdan her gün Madam Bonardet’yi ziyaret etmesini isterdim. Ama sen de sevgili Olinne, beni unutmamalısın. Acaba zaman zaman buraya gelmen nasıl olur? Öyle yalnızım ki... Bunu ister misin, yoksa istemez mi? Söyler misin?

Olinne yaptığı iyiliklerin karşılığında kendisine utanç verici bir adım adam bu “hain” adamın yüzüne tükürmek istese de annesinin hayatı tehlikede olduğu için onu reddetme şansının olmadığını düşünmektedir. Bay Gillot, Olinne’e bir tomar banknot sunarken “Sevgili küçüğüm, gördüğünüz gibi, ben size adandım ve umarım sevginiz için benimle pazarlık etmeyeceksiniz, çünkü sadece varlığınıza sahip olmak

⁵⁸ Kınalıhada’daki.

istiyorum... Yakında buraya geleceğine söz ver, sana olan hassasiyetimi kanıtlayacağım.” sözlerini eklemekte ve akabinde Olinne’in dudaklarını zorla öpmektedir. Kalbindeki soğuklukla kendini hasta hisseden, odadan fırlayan Olinne’in ardından Gillot, “Garip yaratık... Biraz vahşi, ama ondan öyle hoşlanıyorum ki... Üstelik beni *kocakarı*lardan kurtaracak.” sözlerine yer verilmektedir. (İtalik yazım metnin orijinaline aittir.)

İki hafta sonra, ilk buluşmanın gerçekleştiği o odada, Bay Gillot’nun mektubu ve daveti üzerine Olinne ile biraraya gelirler. Ağzından ilk çıkan sözler, “Sevgili çocuk, sevgili küçüğüm, lütfen bu merasim havasını bırakıp bu uzun günlerde beni biraz olsun düşündün mü bana açık yüreklilikle söyle?” olan Bay Gillot, Olinne’i elde etmek için nihayetinde ona saldırır. Mücadeleleri sırasında, Olinne pencereden atlamaya davranırken kapı ısrarla çalınmakta ve gelenin annesi Bayan Bonardet olduğu anlaşılmaktadır. “Her zamanki sessizliği ve heybetiyle” çocuğunu odadan çıkararak Bonardet, uyandığında, masasında Bay Gillot’un Olinne’i bu eve davet eden mektubunu bulmuş ve kızının tehlikede olduğuna dair bir ön seziiyle harekete etmiştir. Hikâye, anne ve kızın, olan biten her şeyin anlaşılması üzerine birbirlerine sarılmalarıyla son bulmaktadır.

Gerek Olinne’in gerekse “sessiz” ve “heybetli” annesinin hayatta kalma mücadelesinin konu edildiği bu hikâyede, babasız bir kız olan Olinne ile yalnız bir kadın olan annesinin, ayakları üzerinde durabilen ve çalışarak kendi geçimini sağlayabilen özgür bireyler oldukları görülür. Kadını bütün olumsuz çağrışımlarıyla “erkeksiz” ve “başboş” kalmışlıkla ilişkilendiren kültürel kodların, eril hegemonik söylemin diliyle biçimlendirilen kadın kimliğinin tersyüz edildiği görülür. Nitekim, Olinne annesi hastalandığında da ek mesailer yaparak ve öğle yemeklerinden kısarak annesine de bakabilen güçlü bir karakterdir. Onun acziyetinden ve içine düştüğü zor

durumdan para karşılığında faydalanmak isteyen kişinin kendisinden yaşça da büyük bir “erkek” olması, Sophroniades’in şimdiye dek incelediğim hikâyeleri göz önünde bulundurulduğunda şaşırtıcı değildir. “Yetim Kız” hikâyesinde de kadının mücadelesi ve boyun eğmeyen isyankâr tavrı, pedofiliye varan korkunç ilişkiler zincirinde de geçerliliğini korumaktadır. Kızını her zamanki sessizliği ve heybetiyle Bay Gillot’nun elinden kurtaran kişinin yine annesi olması, kadınların mücadelesine ve gücüne bir örnek daha teşkil eder. Bay Gillot’nun, medenîlikten oldukça uzak şekilde, arzularını ve isteklerini bastıramayan tavrı, dahası bunu kendisinden yaşça küçük bir çocuk üzerinde tatmin etmeye yönelmesi hareketin büyüklüğünün ve kabul edilemezliğinin altını çizirken kadının haklı isyanının altını da bir kez daha doldurur.

3.2.2.2 Lina d’Erenville

Gerçek bir hikâyeden alındığı belirtilen “Lina d’Erenville” adlı hikâye Fransızca sayıların 16 Haziran 1898 tarihli 12. numarasında yayınlanmıştır. Bayan d’Erenville, eşinin arkadaşı Bay Allain’in kendisine olan âşikâr ilgisinden rahatsız olmaktadır. Eşi Bay d’Erenville ise, maddî açıdan kıymetli bulduğu bu iş arkadaşısını, karısının karpislerine kurban etmenin aptalca olacağını düşünmektedir.

Anlatıcı akabinde şu bilgilerin altını çizmektedir: Lina Fraisy, 19 yaşının ve körpe sarışın çekiciliğinin yanında, evlenirken kocasına 4,000 lira getirmiştir. Bu 4,000 lira, “hesapların ve menfaatlerin adamı” Albert d’Erenville için genç karısının tüm güzelliğinden ve cazibesinden çok daha tatmin edici ve hoştur. Lina, d’Erenville ile evlenmeyi kabul ederek bir mantık evliliği gerçekleştirmiştir. Ancak zengin banker ile birlikte geçirdiği birkaç gün, Lina’nın ebeveyninin, kızlarının kalbine danışmadan evliliği dayattığı bu adamı asla sevemeyeceğini anlaması için yeterli olmuştur. “Gerçekten de aşırı materyalist olan Albert d’Erenville, bedenine sahip

olduğu kişinin hayaller ve ideallerle dolu ruhuna nüfuz etmek için minimum çabayı göster[mektedir.]” Bununla birlikte, Bay d’Erenville, arkadaşının, karısına karşı tutumunun ne denli kötü niyetli olduğunun yeterince farkındadır. Fakat işleri nedenleriyle Allain ile iyi ilişkiler kurmak zorunda olduğu için bu durumu görmemezlikten ve bilmemezlikten gelmektedir. Bay d’Erenville, iş arkadaşı olan bu önemli figürü yanında tutmak için karısının onun metresi olmasını istemekte; Bayan d’Erenville ise bu gerçeklikten acı duymaktadır. Nihayetinde anlatıcı, ertesi gün, Pérote⁵⁹ aristokrasisinin, büyük bir şaşkınlıkla, güzel d’Erenville ile Allain Hernald’ın kaçtıklarını öğrendiğini okura duyurmaktadır. Anlatıcının son sözü ise “Ey kadın, intikamında ne kadar güzelsin!” olmaktadır.

Théodossia Sophroniades’in hikâyeleri söz konusu olduğunda, çalışmamın öne sürdüğü fikirlerden biri olarak, şu hususa bir kez daha değinmek yerinde olur: Sophroniades’in kadınları intikamıyla, ihtirasıyla, hırsıyla ve cazibesıyla erk sahibi, başkaldıran, meydan okuyan, zaman zaman da “vahşiliğe” varan niteliklerdeki kadınlardır. Sophroniades’in kadın karakterleri bu minval üzere şekillenmiştir fakat hepsinin de karşısında onları bu işyâna iten erkek karakterler bulunmaktadır. Söz konusu erkeklerin karakterizasyonu, kadın karakterlerin eylemlerini meşru kılacak şekilde kurulmakta ve kadınların o oranda baş kaldırmalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla anlatıcı, ön planda kadınların eylemlerini ve saldırılarını gözler önüne serermiş gibi görünürken, arka planda da söz konusu eylemlerin meşruluğunu bilhassa Batılı erkek karakterlerin “yoz” eylemleri ve karakterleri üzerinden meşrulaştırmaktadır. Bu minvalde, anlatıcının son sözü olan “Ey kadın, intikamında ne kadar güzelsin!” ifadesi, Sophroniades’in tüm hikâyeleri boyunca okuyucuya iletmek istediği temel fikrin şifresini ortaya koyar niteliktedir.

⁵⁹ Théodossia Sophroniades kendi türettiği “Pérote” kelimesini Pera anlamında kullanmaktadır.

3.2.2.3. Kıskanç

Dokuzuncu Fransızca nüshada (19 Mayıs 1898) yine gerçek bir hikâyeden alındığı belirtilen “Kıskanç” hikâyesine yer verilmektedir. Hikâye, zengin bankacı Edvars’ın en büyük oğlunun üç ay önce evlerine evlatlık olarak giren Bayan Zely Chessel ile nişanlanmaları şerefine verilen kalabalık bir kutlama ile başlamaktadır.

Genç Hermann -karşı konulamayan çingene Sarah ve hizmetli Nejdî gibi- bu güzel, yalın ve etkileyici kızın cazibesine çok fazla direnememiş ve ona evlilik teklif etmiştir. Sophroniades’in hikâyelerinde yukarıda da bahsi geçtiği şekilde, Olinne’in patronunun çok zengin oğlu Bay Gillot’nun Olinne’e karşı manen bayağılığı gibi, zengin bankacı Edvarsların en büyük oğlu Hermann ile evlat edindikleri Zely ilişkisinde de kadının sosyal ve kültürel arka planı ne olursa olsun erkeğe göre üstünlüğünün bir göstergesiyle daha karşı karşıya olunmaktadır.

Bay Edvars, gerçek bir sevgiyle hiç karşılaşmamış ve utanç dolu, amaçsız bir hayat sürmekten usanmış zavallı bir yetim kız olarak nitelenen Zely’nin hayran olunası güzelliğine, kelimelerinin ve vücut dilinin incecik zarafetine hayranlıkla bakarak onu hak ettiği kadar sevememekten korkmakta; bu mutluluğu hak etmediğini düşünmektedir. Anlatıcı bu yolla hikâyenin devamında gerçekleşecek olaylar silsilesi hakkında okura önceden haber verir ve olacakları sezdirir bir tutum sergiler.

Edvars “baştan çıkarıcı hayaller içine daldığı zaman”, hizmetçilerden birinin Zely’ye bir mektup verdiğini görmekte ve mektubu okur okumaz, nişanlısının güzel yüzünü bir hüznün kapladığını hissetmektedir. Zorunlu, dayanılmaz bir dürtüye uyarak mektubu almakta ve her şeyi bilen anlatıcı, Edvars’ın zihnine girerek kendi kendine yaptığı muhakemelerden okuru şu şekilde haberdar kılmaktadır:

Bu mektubu okuma hakkına sahip miydi, elbette hayır... Ama belki de bu kadın, öğrenmesinin önemli olacağı bir sırrı saklıyordu ve bu kâğıt bu sırrın

anahtarı olabilir. Yeni nişanlısı Zely’yi sadece üç aydır tanıdığını düşündü. Aldatılmış olabilir miydi? Ve bu şüpheler zihninde uçuştığı anda kuşkulanmakta haklı olup olmadığını görmek için kendisine sunulan bu kâğıdı okumalı mıydı?

Fakat Edvars, ataerkil geleneklerin ürünü olan kıskançlığının kendisine verdiği mazeretten memnun kalıp vicdanının son kuruntularını yok etmek için mektubu açtığında, Zely’nin öğrencilerinden birinin annesinden geldiğini öğrenmektedir. “Genç adam rahat bir nefes al[makta], tüm şüpheleri dağıl[makta], muazzam bir ağırlıktan kurtul[maktadır]. O kadar ki, kalbinin derinliklerinden bir ses, kıskançlığını ve güvensizliğini yüzüne vur[maktadır].”

Bayan Chessel geri gelip nişanlısını kendisine gelen mektubu okumuş bulduğunda son derece asil ve zarif olduğunu düşündüğü adamın böyle bir hareketi nasıl yaptığına şaşmaktadır. Ondan şüphe duyan, sadakatinden kuşkulanabilecek biriyle asla bir bağ kuramayacağını düşünecek, onurunu aşkına feda etmektense aşkını onuruna feda etmeyi seçecek kadar gururlu olarak betimlenen Zely soğukkanlılıkla,

... sana ait olmayan bu mektubu ele geçirmek için yokluğumdan faydalandın, böylece esasen kıskanç ve şüpheli olan gerçek karakterini göstermiş oldun. Güvensizliğinize tahammül edemem, çünkü hayatıma dair gizlediğim hiçbir şey yok ve anladığım kadarıyla şu andan itibaren aramızdaki herhangi bir bağın kurulması imkânsız. Size verdiğim sözü geri alıyorum.

cevabını vermektedir. Bayan Chessel, kendisine hayranlıkla bakan sersemlemiş Bay Edvars’ın yanında harika nişan yüzüğünü çıkarıp masanın üzerine koyup gözden kaybolmaktadır. Anlatıcı, “harika nişan yüzüğünü” çıkarıp Hermann’ı terk ettiğine özellikle vurgu yaparak Zely’nin maddi kaygılar gütmeyen gerçek bir sevgiye sahip olduğunu imlerken karşısındaki çok zengin bankacının oğlunun erdemsizliklerini sezdirmekte; maddiyatın ve maneviyatın birbirlerinden ne denli bağımsız değerler olduğuna vurgu yapar görünmektedir. Zely, Sophroniades’in, erkeklere göre maddiyatta yoksun ama maneviyatta güçlü kadınlarındandır.

3.2.2.4 Gerçek hayattan bir sayfa

Fransızca nüshaların 13 (16 Temmuz 1898) ve 14 numaralı (23 Temmuz 1898) sayılarında “Gerçek Hayattan Bir Sayfa” başlıklı hikâyeye yer verilmektedir. İkinci hikâyenin sonunda devamının geleceğinin belirtilmesine rağmen, hikâye iki sayı ile sınırlı kalmaktadır. Büyükada’nın güzel bir mesire yeri addedilen Christo’ta, sonbaharın başındaki güzel bir günde Bayan Feda Delny, Bayan Tedesca ve Bay Démetrius Dacla’nın yaptıkları yürüyüş ile başlamaktadır. Söz konusu hikâyenin dikkate değer tarafını, anlatıcının kadının güzelliğine atfedilen değerini altını oymaya meyyal tavrı oluşturur. Bu tutum, Feda Delny karakteri üzerinden yürütülmektedir: Anlatıcının Delny’ye yönelik ifadeleri şöyledir:

Feda Delny, güzel bir kadın değildi; orta boylu, ince, esmer ve solgundu. Zar zor sadece bir parça dikkat çekebilirdi. Bununla birlikte, zarafetinin ve zihninin cazibesi altında ezilmek için onunla birkaç dakika konuşmak yeterliydi. Siyah ve kadifemsi gözlerinden ve melodik sesinden adeta manyetik bir akım olurdu. Okşayıcı ve baştan çıkarıcı bir ses ve bakışla konuşarak sizi kendine alırdı. Yani, onun hakkındaki her şeyi severdiniz ve çok sıradan görüldüğü için bir dakika önce yüzüne bile bakmadığımız bu büyüleyici yaratığı keşfetmekten şaşakalırdınız.

Nitekim onun aşırı dürüst, özgür ve cömert doğası, ikiyüzlü ihtiyatlardan ve ustaca beğenilme merakından iğrenmektedir. Onun yanında, onu hayranlıkla seyretmeye doyamayan Bay Dacla; Feda’nın o zamana kadar tanıdığı sosyetikler gibi olmaması, tüm açık yürekliliğiyle çok mütevazı, kalpten, yapmacıksız, kültür dolu konuşmaları ile şaşırtan ve güldüren kişisel düşünme tarzı dolayısıyla Feda’dan etkilenmektedir. Bu şahsına münhasır kişinin sempatisini ve saygısını kazanmadan onu elde edemeyeceğini; asil, doğal ve zeki bulduğu Feda’nın kalbine girmek için önce onun harika beynine nüfuz etmesi gerektiğini, nahoş çapkınlıklar yapan birinden asla hoşlanamayacağını idrak etmektedir.

Devamı gelmediği için bu minval üzere son bulan ve eylem silsileleri içerisinde dinamik bir olay örgüsü sunmayan “Gerçek Hayattan Bir Sayfa” hikâyesinde anlatıcının Feda Delny’nin mahiyetine ve niteliklerine yönelik tasvirleri dikkate değer noktayı teşkil eder.

Yukarıdaki hikâyelerde, kültürel arka planı ne olursa olsun kadın karakterler erkek karakterleri kadınsı cazibeleriyle ele geçirebilmekteydi. Erkek karakterler tarafından bir süs eşyasından farksız olarak kadın karakterlere sadece görselliklerine göre değer biçen ve dolayısıyla onların salt cazibeleri tarafından da o denli kolay şekilde zapt edilebilen erkek karakterlerden söz açılmıştı. Bu anlamda, klişeleşmiş güzellik kalıplarına uymadığı veyahut “sıradan” görüldüğü için dışarıdan bir gözle kimsenin dikkatini çekmediği belirtilen bir kadının; esasında zihninde, düşüncelerinde, konuşmalarının inceliğinde saklanan cevherle birlikte ne kadar baştan çıkarıcı ve büyüleyici olabildiğine ve esasında bunun görsel “büyüleyicilikten” daha geçerli ve değerli olduğuna yapılan vurgu bu noktada önem arz eder. Kadınların yalnızca bakılan, seyredilen, gözlenen nesne konumuna indirgenme hali tersyüz edilir. Aynı zamanda, eril bakış tarafından, kadının bedene indirgenmesinin ve bunun üzerinden ele alınmasının; kadına toplum içerisinde ancak ve ancak bu şekilde yer edinebilme şansı verilmesi fikrinin altı oyulur. Anlatıcının Feda Delny üzerinden kadının görselliğine atfedilen değeri okura sorgulattığı bu son hikâye bu anlamda şimdiye dek iletilen tüm fikirleri toparlayıcı ve bütünleyici bir mahiyettedir.

3.2.2.5 Ariane

Fransızca nüshaların 16 numaralı son sayısında (6 Eylül 1898) “Ariane” isimli hikâye yer almaktadır. Hikâye, “Otuzunda, zarif, zengin, nazik, oldukça sosyal ve

coşkunun giderek daha nadir bulunur hale geldiği bir zamanda, kişiliğine çekici bir dokunuş katan, romantik ve genç bir erkek” olarak tasvir edilen Georges de Sommière’in beş yıldır oldukça müşfik bir ilişkisi olan Floransa’daki güzel arkadaşı Terésa Olivieri’ye kavuşmak niyetiyle Paris’ten ayrıldığı bilgisiyle başlamaktadır. Sommière, gezinin yorgunluğunu atmak ve kış mevsimini orada geçiren birkaç arkadaşını görmek için Nice’te duraklamaktadır.

Georges de Sommière, Terésa Olivieri ile kendisini yakından birleştirecek yüzüğünü takma arifesinde, özgürlük kadehlerini dolu dizgin içmekten ve hala bir bekar olarak tam bağımsızlığının zevkini çıkararak birkaç günlüğüne kendini bulmaktan ötürü üzgün değildir. Kontes Olivieri’ye karşı hala güçlü bir şefkat beslemekte fakat aşkı büyük bir tutku olarak başladıktan sonra Olivieri’nin yokluğunun bir yoksunluk gibi görüldüğü o soğuma evresine geçmiş addedilmektedir.

Bununla birlikte anlatıcı; aşkın, bazı egzotik çiçeklerin baş döndürücü soluklarına benzeyen sarhoş edici kokusunun, son nefesini verdiğini ve Sommière’in onu çok uzaklardan koklamaya çalışmaktan yorulduğunu belirtir. Bu büyüünün sadece sevdiği kadını tekrar gördüğünde canlanmaya başladığının; kendini ancak o zaman onun bedenine ve ruhuna bağlı hissettiğinin altını çizen anlatıcı, yine yargılamadan veyahut herhangi bir yorumda bulunmadan olanı olduğu şekilde okura sunar. Bu şekilde, erkek karakterin Terésa’yla ilişkisinin, manevî hislerden ve gerçek bir sadakatten yoksun olarak maddesel dürtüler ve kaygılarla yürütüldüğünün emarelerini hissettirir.

Sommière Nice’teyken, arkadaşları onu limon bahçeleri arasında ve yemyeşil gül çardaklarının altında dağdan denize inen sevimli villalardan birinde bir Amerikalı

tarafından verilen bahçe partisine götürmektedir. Burada karşılaştığı genç bir kadın, Georges de Sommière’i ilk bakışta derinden etkilemeyi başarmaktadır.

Beauvoir *İkinci Cins*’te erkek-kadın ayrımında biyolojik ve kültürel olanın nasıl örtüştüğünü ve bu örtüşmenin sonucunda kadının hep erkeğin seksüel saldırganlığının pasif bir nesnesi olmaya itildiğini gözler önüne serer. “Ariane” hikâyesi söz konusu olduğunda da Kontes Olivieri’ye karşı hala güçlü bir şefkat besle[yen] ama aşkı büyük bir tutku olarak başladıktan sonra Olivieri’nin yokluğunu bir yoksunluk gibi görmeye başlayan Georges de Sommière de yeni bir sevgi ve heyecan arayışını erkek için meşru bir hak telakki edenler arasında konuşlanır. Nitekim Georges ve Terésa’nın ilişkisinde, her şey Georges de Sommière’in bakışından verilmekte, Terésa’nın aralarında süregelen ilişki üzerine düşüncelerinden hiç söz açılmamaktadır. Dolayısıyla, ilişkinin tek taraflı olarak “soğuma” evresine geçtiğini düşünen ve eylemlerini buna göre şekillendiren kişi de yine Georges de Sommière’in kendisi olmaktadır. “Terésa Olivieri ile kendisini yakından birleştirecek yüzüğünü takma arifesinde, özgürlük kadehlerini dolu dizgin içmekten ve hâlâ bir bekar olarak tam bağımsızlığının zevkini çıkararak birkaç günlüğüne kendini bulmaktan ötürü üzgün olmayan” Georges de Sommière’in ilk bakışta etkilendiği genç bir kadın üzerine övgü dolu gözlemlerinin dile getirildiği sırada devamının geleceği belirtilmesine rağmen, derginin yayının durdurulması nedeniyle hikâye bu noktada sona ermektedir.

Toparlamak gerekirse, “Ölümcül Serap” başlıklı metinde, toplum tarafından belirlenegelmiş normlara ve verili kadınlık kimliklerine uymadığı için terk edilen Cyrssa’nın, aşığı Maxime’in vicdan muhakemeleri sonrasında onun intiharına yol açtığından bahsettim. Anlatıcının bu yolla, Maxime’i cezalandırdığından ve toplumsal değerlere meydan okuduğundan söz açtım. “Lhao’nun Düğünü”nde

görücü usulüyle evlilik geleneğine sebat etmediği için intihara sürüklenen Lhao üzerinden, anlatıcının yeniden örf ve adetlere karşı okuru düşünmeye ittiğini belirttim. “Ilba”da, toplumca belirlenmiş tüm evlilik rollerinden sıyrılarak özgürleşen, -aynı Cyrssa gibi sadece kalbinin sesini dinleyen- arzuladığı bir başka erkeğe ulaşmak konusunda rakibinin canına kast eden, cazibesıyla aşık olduğu adamı ele geçiren ve kocasını aldatan Ilba’yı işledim. Cyrssa’nın verili rollerinden sıyrılmak ve kocasından başka bir erkeğe yönelik dahi olsa sevginin peşinden gitmek konusunda erkeklerle eşit hak arayışlarına ve bu arayışların hüsrarla sonuçlanmasına değindim. Maxime’in zihninde intihara sürüklenen Cyrssa gibi, Ilba da nihayetinde aşığı ve kocası tarafından “canavar” addedildi ve öldürüldü. “Yetim Kız”da, annesinin tedavisi için maddi yardım talep ettiği Bay Gillot’un pedofiliye varan taciz ve saldırılarına maruz kalan Olinne’nin hikâyesinden bahsettim. Ekonomik gücü elinde bulunduran erkeğin, kadının bedeni üzerinde yaptırım uygulama ve hak taleplerini, eril hegemonik söylem eleştirisi bağlamında inceledim. “Sarah”ta, eşinin çapkınlıklarını vahşice cezalandıran Sarah’ı işledim. Çapkınlığı kendine doğal bir hak gören eşinin maymun iştahlılıklarının, karısını kıskandırmak ve onun sevgisini bu yolla perçinlemek (!) gibi yalanlar ardında aklanma çabalarını konu aldım. Erkek karakterlerin “vahşiliklerinin”, kadın karakterlerin “vahşiliklerine” ortam hazırladığının ve onları meşru kıldığının altını çizdim. “Kıskanç”ta, kıskançlığı kendine hak gören zengin bankerin oğlunun, asaletine sığmayan bu davranışından ötürü evlat edindikleri Zely tarafından nasıl terk edildiğini gösterdim. “Kadının Gücü”nde, dünyaca ünlü bir profesörü, cazibesini kullanarak, yerde bir bebek gibi emekleten Nejdi’den söz açtım. Sarah ve Zely karakterlerinden sonra Nejdi üzerinden, eğitim düzeyi ve kültürel donanımı ne olursa olsun, cazibesini bir silah olarak kullanan kadının erkek üzerindeki doğrudan ve kolayca alaşağı edici rolünü

örnekledim. “Lina d’Erenville”de, iş arkadaşı Bay Allain’i kaybetmemek gibi maddi kaygılar dolayısıyla, karısının Bay Allain’in metresi olmasına göz yuman Bay d’Erenville’i konu aldım. “Gerçek Hayattan Bir Sayfa”da, Feda Delny karakteri üzerinden, anlatıcının kadının bakılan, görülen ve seyredilen meta konumuna meydan okuduğunun altını çizdim. “Ariane”de ise, evlilik arifesinde olduğu nişanlısını aldatmayı kendine hak gören Georges de Sommière’den bahsettim.

Bu hikâyelerde, erkek egemen toplumda kamusal alandan uzaklaştırılmış, belirli mekânlara hapsedilmiş ve o mekânlarda ataerkil söylemin yapılandığı yaşam biçimlerini sürdürmeye mahkûm edilmiş kadınların tam tersine, kadın karakterlerin tümü toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele eden, çok eşlilik talebinde bulunan, eşlerine ve/veya sevgililerine meydan okuyan, bekaretin altını boşaltan, cazibeleriyle onları alaşağı edebilen, onları aldatan, arzuladığı bir başka erkeğe ulaşmak konusunda rakiplerinin canına kast eden, erk sahibi, eşlerinin gölgesine sığınmayıp bir birey olarak sağduyusuna kulak veren, muhakeme gücüyle aksiyon alabilen, pasifleştirilemeyen, zaman zaman da “canavarlaşan” kadınlardır. Erkeğin saldırganlığını kadının pasifliğini talep eden toplumsal geleneklere baş kaldırıp saldırganlaşan kadın karakterler, “melek” olmadığı takdirde kabul görmeyen, toplum tarafından belirlenmiş kadın kimliğini altüst eder. Kadını melek gibi davranmadığı takdirde canavar gibi gören bir toplumda, melek olmadığını bilen kadının kendini canavar gibi gösterme (Parla, 2004, s. 24-25) girişimini hatırlatır. Bu yolla toplum tarafından “makbul” addedilen kadın profilini tersyüz eder. Yüzyıllar boyunca “iyi bir evlat”, “iyi bir eş”, “iyi bir anne” olmaktan başka amaç taşımadığı, taşıyamayacağı düşündürülen kadınların dile gelişinin, büyük bir birikmişliği bünyesinde barındırdığı için isyan niteliğinde, “vahşice” dışı vuruşu söz konusudur. Sophroniades’in hikâyelerindeki kadınların susturulan sesleri, sahip oldukları

potansiyeller veyahut göz göre göre uğradığı haksızlıklar, hiçbir yargıda bulunulmadan *Marifet* aracılığıyla doğrudan duyurulur. Toplumsal rollerinden sıyrılıp özgürleşen “güçlü kadın” imgesi üzerinden kadınların eşit hak talebi, Sophroniades’in tüm hikâyelerinin ortak paydasına işaret etmektedir.

3.3 Kadın konusuna değinen diğer metinler

Marifet dergisinde “P. Baudin” olarak da yazıları bulunan Pierre Baudin tarafından “P.B.” sıfatıyla kaleme alınan ve Fransızca nüshaların 15. (19 Ağustos 1898) ve 16. sayılarında (6 Eylül 1898) iki sayı süren “Kadınların Savunusu” başlıklı yazıda, kadınların ticarî faaliyetlerinde erkeklerle boy ölçüşür, hatta onlara meydan okur rolünden söz açılır. Yazar, kadınların ticaretteki nüfuzunun göz ardı edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmekte; ticaretteki kadın faaliyetinin elzemliğinin duyuruculuğunu yapmaktadır.

Baudin, tüm varlıklar arasında, ticarete kadından daha iyi eğitilmiş bir adam düşünemediğini belirtir. Kadın; karakterinin tatlılığı, sağduyusu, aklı, örf ve adetlerinin temizliği, duygularının inceliği, ruhunun iyiliği, konuşmalarının hafifliği, nezaketinin büyüklüğü gibi zihninin ve bedeninin güzelliklerini de toplumun imkânları için gerekli olan erdemlerle birleştirmektedir.

Kadınların hayallerinin coşkun olduğunu, fikirlerini güçlü bir şekilde iletebildiklerini, erkekleri kolayca çözümleyebildiklerini belirtmektedir. Bir kelime, bakış veyahut jestlerinin erkeklere nüfuz etmeleri için yeterli olduğunu düşünmektedir. İkna etmek istediklerinde sadelikle ve mantıkla hareket edip saf göründüklerini; göz kamaştırmak istediklerinde sadece nüktedan ve kinayeli konuşup çok sevildiklerini belirtmektedir. Erkeklerin onlar gibi olabilmek için neye, ne kadar ihtiyaç duydukları konusunda kafa yormaları gerektiğini düşünmektedir.

Kadınların konuşmalarının özünde bir incelik olduğunun altını çizen Baudin, bunun erkeklerin ruh halini yumuşatan, hırçın kalplerinin aceleci tavırlarını sakinleştiren, onları kayıtsız bırakan, nazik ve mütevazı bir incelik olduğundan söz açar. Bu yüzden, erkeklerin sadece kadınların okulunda eğitildikten sonra nasıl iyi yaşayabileceklerinin farkına varacaklarını düşünür. Konuşmada edep, davranışta hoşluk, ifadelerde seçicilik nasıl olur kadınlardan öğrenilir.

Kadınların ticarî faaliyetlerinin erkeklere sosyal olmayı öğrettiğinden dem vurmaktadır. Yazara göre, bir adam, kendisini eğitmek ve kalbini en güzel erdemlerle doldurmak için daha iyi bir akıl hocası bulamaz. Çünkü kadınların yolu gerçek liyakata giden yoldur. Erkeği hoş göstermek için sahip oldukları yeteneğe erkeğin kalbinde kurdukları imparatorluk da eklenince, bu durumun erkeğin ticarete kat edeceği mesafeye oldukça katkıda bulunacağını altını çizer. Çünkü yazara göre kadın, dersini öyle bir zarafetle verir ki erkek bunları bir zevkle temellük eder. Kadınlar, erkeğin değişiminin bir parçasıdır.

Yazar, iki adam örneği üzerinden ilerlemektedir: Birinin bu erdemli kadınların ticarî faaliyetlerinde büyük bir deneyim kazanmış ve kalbini onların üzerine kurmuş, diğersinin ise erdemini yol gösterici olduğu kadın topluluklarından olduğunu inkâr eden ve aksine sadece, laubaliliğin hüküm sürdüğü ve toplumun tüm mutluluğunun göz ardı edildiği, kadını hor gören kesimle ilişkide bulunan bir adam olduğunu tahayyül eder. Bu iki adam arasında binlerce fark bulunacağından söz açar. Sonsuz sayıda insanın, kadınları haklı sebeplerden ziyade tuhaflık adı altında, ton adı altında veyahut değer verdikleri şeyleri görmezden gelerek hor gördüklerinin eleştirisini sunar. Kendilerine onları inceleme ve tanıma zahmeti verirlerse, yakında fikirlerinden döneceklerine şüphesiz gözüyle bakar.

En temiz suyu isteyen onu kaynağından çekecektir. Kim değer görmek isterse, gerçek değer, kadınların kalplerinden, gerçek kaynağından gelecektir. Bu

filozofların, bu kadınların ticarî faaliyetlerinin lezzetlerini hiç tatmamış, insan sevgisi nedir bilmeyen, konuşmaları genellikle sert, adetleri vahşi ve davranışları kaba bu yaratıkları ayırt edebiliriz. Her zaman kederli, mutsuz, endişeli ve kendilerine zorla acı çektiren şu yaratıkları... Kadınların sık sık önünü kesecekleri yere; hemcinslerinin olduğu kadar neşeli, tatlı, nazik ve kibar kadınların da arkadaşı olsunlar.

sözlerine yer veren yazar, üsluplarında daha fazla hafiflik ve düşüncelerinde daha fazla incelik bulunan kadınların daha fazla nezakete sahip oldukları gerekçesiyle onlar gibi yazmak, düşünmek ve bunu başarmak için onlarla sık sık görüşmek ve eserlerini her zaman canlı ve ruh dolu bir tefekkürle okumak gerektiğine vurgu yapar.

“Kimsenin onları istediği gibi düzeltbilme yeteneğine sahip olmadığı kabul edilmelidir. İşçinin elindeki esnek ve itaatkâr kil neyse, onların ellerindeki de odur. Veyahut bu ellerindeki şey, hangi şekle sokmak isterlerse o hale gelen yumuşak bir balmumu gibidir.” diyen yazar, kadınların ticarî faaliyetlerde olduğu kadar her alanda erkeklerin baş eğiticisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Kimsenin onları istediği gibi şekillendirme gibi bir hak şöyle dursun böyle bir yeteneğe dahi sahip olmadıklarının altını çizmektedir.

Erkek bir yazar tarafından, kadınların ticarete oynadığı belirleyici rolden söz açılması dikkate değerdir. 19. yüzyıl sonu Osmanlı Devleti’nde, kadının toplumsal yaşamda farklı bir statü elde etme talebi onu, o zamana kadar yalnızca ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan bağlarından feragat ettirmeye başlamıştır. Nitekim İslam esaslarına göre de kadın ticarî eylemlerde bulunup serbest çalışabilmektedir. Bunun bir şartı, sosyal ilişkilerde kadın-erkek mahremiyetine dikkat edilmesidir. Taşrada kadınlar ürettiklerini kendi dükkanlarında veya dışarıda serbestçe satabilirken problem başta İstanbul olmak üzere daha büyük şehirleri ilgilendirmektedir. Asır sonundaki demokratik gelişmeler, kadın dergi ve derneklerinin faaliyetleri ile Batıcı ve Türkçü aydınların bu dergi ve dernekleri

desteklemesi sonucunda kadınlar özel teşebbüs alanlarında da baş göstermeye başlamışlardır. (Kurnaz, 2013, s.182) Zihni, bedeni ve üslubu güzelliklerle dolu addedilen kadına ait Pierre Baudin tarafından belirtilen niteliklerin, onun ticarete boy göstermesini, dahası erkekleri eğiterek onlara önderlik ve yol göstericilik yapmasını elzem kılması hususu, *Marifet* dergisinin, kadının toplumdaki her alanda erkeğin tam yanındaki yerine vurgu yapan terakkiperver tutumun açık bir göstergesi niteliğindedir.

3.3.1 Osmanlılarda terakki

Marifet dergisinde, Necip Asım tarafından 19 Ağustos 1898 tarihli 15. Fransızca nüshada kaleme alınan “Osmanlılarda Terakki” başlıklı yazıda, bir toplumun enikonu incelenebilmesi için öncelikle onun eğilimlerinin ve alışkanlıklarının ele alınması gerektiğinden bahs olunmaktadır. Necip Asım’a göre ne yazıktır ki Osmanlılar tarafsız bir şekilde çalışılmamıştır. Türk yazarlar bile bu tür çalışmalarını ihmal etmişlerdir. Birçok gerçeğin gözlem yoluyla meydana çıkarılabileceği doğrudur fakat bundan yararlanmak için sağduyu, zevk ve canlılık dolu bir ruh ile dikkatli bir gözlem yeteneği elzemdir.

Necip Asım, Müslüman kadınların entelektüel terakkisinin ciddi anlamda vâki olduğunu okurlara duyurur. Karşılaştığı birtakım hoş tesadüflerin kendisindeki bu düşünce değişikliğine yol açtığını belirtir. Bunu yaşadığı bir olayla örneklemek isteyen Asım, Müze-i Hümayun’u⁶⁰ ziyaret ettiği bir gün yaşlı bir kadın tarafından refakat edilen bir grup genç kızla tanıştığını belirtir. Müzenin katalogunu tutan yaşlı kadının, arkadaşlarına gerekli açıklamalarda bulunduğunun altını çizer. Asım, yaşlı

⁶⁰ Ahmet Vefik Paşa tarafından 1846 yılında Harbiye Ambarında bir müze kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan beri sahip olunan eski silahlar ve değerli eşyalar bu müzede sergilenmiştir. 1869 yılında müze için ilk defa “Müze-i Hümayun” ismi kullanılmıştır. (Müze-i Hümayun ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Türkseven, (2010, s. 36).

kadının refakatindeki genç kız grubunun sanata duyduğu ilgiden ve öğrenme merakından etkilenmiş görünmektedir. Birçok gerçekliğin gözlem yoluyla ortaya çıkarılabileceği ile ilgili düşünceleri bu noktada anlam kazanmaktadır.

Aynı zamanda, Müze görevlisi Dr. Halil Bey'in, bazı Osmanlı kadınlarının değerli bağışlar yaparak millî koleksiyonlarını zenginleştirmeye ve tamamlamaya katkıda bulduklarına dair kendisine verdiği güvenceden söz açmaktadır. İlgili vakaları, "İşte Osmanlı'nın terakki ve medeniyet yolundaki yetkinliğini kanıtlayan, hepimizin bundan mutluluk ve gurur duyması gereken birtakım gerçekler..." şeklinde okuyucuya sunmakta ve onu söz konusu gerçeklerden haberdar kılmaktadır. Yüzyıl sonuna gelindiğinde genç kızlara kadar uzanan Osmanlı kadınlarının terakkiperverliğine yönelik gözlemlerini kendisi gibi gözleyip, kavrayıp bunu duyurmak konusunda okuyucuyu göreve çağırmaktadır.

Marifet dergisinin Fransızca bölümünde, Osmanlıca bölümün başyazarı Ali Muzaffer dışında, kadınların terakkisine yönelik yazısı yayınlanan bir diğer Müslüman erkek yazar Necip Asım'dır. Ali Muzaffer'in "Kadının Mahiyeti, Ehemmiyeti, Hizmeti" başlıklı yazısında, yüzyıllar boyunca kadınlara toplum tarafından dayatılan verili rollerin okura sorgulatıldığından bahsettim. Ali Muzaffer'e ek olarak, Necip Asım gibi bir erkek yazarın, Osmanlı kadınlarının terakkisine dair somut gözlemini Fransızca bölümde ilk elden okurlara duyurması anlamlıdır. Çünkü, *Marifet* dergisinde yer alan yerel dil politikasına yönelik yazıları ve gerekse Batı klasiklerinin çevirisinin elzemliğine dair yukarıda işlediğim fikirleri göz önünde bulundurulduğunda, dilin ve edebiyatın gelişimine olduğu kadar Osmanlı kültürünü ve medeniyetini de Avrupalı örneklerinin seviyesine yükseltme misyonunu Ali Muzaffer kadar Necip Asım da dile getirir. Müslüman Osmanlı kadınların

terakkisine yönelik gözlemlerini okurlara duyurması, aynı modernist misyon çerçevesinde yanıt bulur.

Ali Muzaffer'in ilk çağlardan 19. yüzyılın sonuna kadar tüm kadınlara yönelik geliştirdiği, Sophroniades'in ise gayrimüslim kadınlar üzerinden yürüttüğü söylemin, Necip Asım'da doğrudan Müslüman Osmanlı kadınlarına yöneldiği görülür. Necip Asım'ın nasıl ki Türk dilini kendi öz kaynaklarına dönerek ilerletme ve geliştirme arzusu varsa, Osmanlı kadınlarının moderniteye yönelik halihazırda sahip oldukları potansiyeli, "terakki" ve medeniyet yolundaki yetkinliğini" gün yüzüne çıkarma ideali de aynı minvaldedir. *Marifet*'te kaleme aldığı yazılarla önemli bir figür haline gelen bir yazar-özne olarak Necip Asım'ın kaleminden okura sunulması, Müslüman Osmanlı kadınlarının da terakkisine yönelik meşruiyetin benimsetilme arzusuna işaret etmektedir. Osmanlıların tarafsız bir şekilde çalışılmadığından ve potansiyellerinin bilinmediğinden yakınan Necip Asım, "Osmanlılarda Terakki" başlıklı yazısıyla, görüşlerini okur kitlelerine duyurmak konusunda misyon üstlenmektedir.

3.3.2 Balzac'ın George Sand'e dair mektubu

Marifet dergisinde, kadın konusuna değinen bir diğer etraflı yazı Balzac'ın George Sand'e dair mektubudur. Bu mektuba *Marifet* dergisinde neden yer verildiği aşikârdır. Yazılarıyla, geleceğin örf ve adetlerine karşı bir devrim hazırladığını dile getiren ve yoluna çıkan engellerin kendisini caydıramayacağını duyuran George Sand, *Marifet* dergisinin Fransızca bölümünde bilhassa Théodossia Sophroniades'in yukarıdaki hikâyelerinin hedeflediği ideale referans eder: Örf ve adetlere karşı bir devrim yapmak. Bütünüyle kadının özgürlüğünden yana olan ve onun evdeki anlamsız hapis hayatına karşı duran veyahut bir kadının her zaman kendinden üstün

bir erkeği sevdiğini ya da erkeğinin kendinden üstün olduğuna inandırılacak denli kandırılmış olduğunu düşünerek kadını ve kadın yazınına yücelten Balzac'ın sözlerine yer verilmesi de mektubun yayınlanış sebeplerinden bir diğeri telakki edilebilir.

Marifet dergisinin sekizinci Fransızca sayısının (12 Mayıs 1898) ‘‘Hatıralar ve İzlenimler’’ başlığı altında, ‘‘her zamanki gayemiz’’ olarak nitelendirildiği şekilde okuyucuların ilgisini çekmek maksadıyla, ünlü romancı Balzac'ın Nohant'a yaptığı ziyaretin ayrıntılarını Kontes Hańska'ya⁶¹ anlattığı, George Sand'e dair mektubunun bir parçası, *Revue de Paris*'ten alınmak suretiyle yer almaktadır.

Balzac'ın, arkadaşı George Sand'in evine yaptığı ziyaretler ve evinde geçirdiği günler sonrasında kendisine yönelik edindiği izlenimleri konu alan bu mektupta, dikkati çeken noktalar şöyle sıralanabilir: Balzac, Jules Sandeau'ya karşı ortak sırlarını birbirlerine açtıklarından bahsederek söze başlar. Sandeau'yu terk ediş sebebiyle Sand'i en çok suçlayanlardanken, artık ona karşı sadece en içten bir şefkat duygusu hissettiğini belirtir. Sand'in hem evliliği hem de aşkı yasaklayan derin bir tecrit içinde olduğunu çünkü her iki durumda da onun için sadece hayal kırıklıklarının mevcut bulunduğunu açık eder.

Balzac, Sand'in bir erkeğin özelliklerine sahip olduğuna, dolayısıyla bir kadın gibi olmadığına vurgu yapar. ‘‘Adeta bir erkek arkadaşla konuşuyor gibiydim.’’ diyen Balzac, George Sand'i ‘‘ahlaken yirmili yaşlarında bir erkek gibi; iffetli, namuslu ve sadece dışa dönük bir sanatçı’’ şeklinde nitelendirir. Onun toplumun karşı çıktığı yüksek erdemlere sahip olduğundan söz açar. Onunla büyük bir ciddiyet, iyi niyet, samimiyet ve erkek sürülerini yöneten büyük çobanlara yaraşır bir bilinçle, evlilik ve

⁶¹ Ewelina Hańska, Polonyalı asil bir aileye mensup kültürlü ve iyi eğitilmiş bir kadındır. ‘‘Yabancı bir kadın’’ anlamındaki ‘‘L'Étrangère’’ unvanıyla 1832 yılında Balzac'a bir mektup göndermiştir. Bu mektup yıllarca süren bir mektup arkadaşlığını başlatmış ve 1850 yılında Balzac ile evlenmiştir. Ewelina Hańska ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Prymak, (2016, s. 3-4).

özgürlüğün büyük sorunları üzerine tartışıklarından dem vurur. Ardından, Sand'ın muazzam bir iftiharla dile getirdiği “Yazılarımızla, geleceğin örf ve adetlerine karşı bir devrim hazırladığımız için, yoluma çıkan engeller beni bir diğerininkinden daha az caydırabilir.” sözlerini kendi kendine düşünmeye bile cesaret edemeyeceğini belirtmekte ve bir kadın olarak onun bu cesur üslubunu takdirle karşılamaktadır.

Bütün gecelerini bu büyük mesele üzerine konuşarak geçirdiklerini söyleyen Balzac, bütünüyle kadının özgürlüğünden yana olduğunu ve onun anlamsız hapis hayatına karşı durduğunu dile getirir. Kadının her şeyi okumasını ve sonra evliliğe dair o imzayı attığı vakit tüm olasılıkları bilip ona sadık kalmasını ister. Sand'ın çocukları tarafından çok sevilen mükemmel bir anne olduğunu düşünür ama küçük kızını Solange'a bir erkek çocuğu gibi davranmasını doğru bulmaz.

Sand'le ilgili bir sırrı paylaşacağından söz açan Balzac,

Bu sırrı saklayın. Demek istediğim, o bir erkek; öyle ki olmak istediği gibi, kadınlık rollerinden arınmış, artık kadın olmayan bir erkek. (...) Şimdi kendinden daha aşağı olan bir erkeği seviyor ve bu sözleşmede, güzel ruhlu bir kadın için sadece hayal kırıklıkları var. Bir kadın her zaman kendinden üstün bir erkeği sever; ya da erkeğinin kendinden üstün olduğuna inandırılacak denli kandırılmış olmalıdır.

ifadelerine yer vermektedir. Balzac'ın *Marifet*'te yer verilen bu mektubunda Sand'ın kadınlık rollerinden arınmış, öyle ki adeta artık “kadın” olmayan bir kadın, bu hususta adeta bir erkek olduğundan bahsedilmesi dikkate değerdir. Toril Moi'nın, “Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture”da, kadınlık tanımının toplumsal olarak dayatıldığından ve sosyal bir büyü olduğundan söz açması, kadın olmayı bir özde saklı olmayan rastlantısal olarak dayatılan toplumsal etkilerin bir sonucu addetmesi gibi, tüm verili kadınlık rollerinin altını oymaya meyyal bir yazın politikası izleyen *Marifet* dergisi, George Sand'i bu anlamda önemli bir model olarak telakki edip okurlara sunmaktadır.

Marifet dergisinin bilhassa Fransızca bölümünde cereyan eden kadın konusu ve kadının yükselen gücüne yapılan vurgu, kadının toplumdaki yerini sağlamlaştırmak ve gücünü Fransızca bilen okur kitlesine duyurmak dürtüsüyle yazılan yazılara yer vermektedir. Théodossia Sophroniades'in yukarıda işlediğim kadın konulu radikal edebî hikâyelerindeki karakterlerin hiçbiri, stratejik bir şekilde, Müslüman kadın ve/veya erkekler arasından seçilmemiştir. Mekân yalnızca Uzakdoğu, Pera ve Adalar'dır. Bu yolla, hikâyelerin, Sünnî İslam anlayışına göre muhtemel bir zina propagandası olarak telakki edilebilmesinin veyahut 19. yüzyıl sonu Müslüman okur kitlesinin bu konudaki muhtemel tepkisinin büyük oranda önüne geçilmektedir.

Théodossia Sophroniades'in hikâyelerinde, Uzakdoğu'nun mekânı olarak özellikle Çin'i tercih etmesi, üzerinde durulması gereken bir noktaya işaret etmektedir. Bu bilinçli seçimin sebebini, *Ottomans Imagining Japan: East, Middle East, and Non-Western Modernity at the Turn of the Twentieth Century* başlıklı çalışmasında Renée Worringer'in aktardıkları anlamlandırmaktadır. Buna göre; Asya'nın eski uygarlık ve siyaset merkezi, antik çağların gelişmiş emperyal krallığı olarak anılan Çin'in (Worringer, 2014, s. 8) dış politikadaki gelenekçi tutumu, diğer Asyalılara karşı nispeten Batı'ya ilgisiz ve oldukça paternalisttir. Bu çerçevede, Osmanlı ve Çin medeniyetlerinin her ikisi de geniş bir coğrafi araziye ve karmaşık bir bürokratik devlet aygıtı aracılığıyla yönetilen halkların çeşitliliğini içermektedir. Erken modern dönem ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, Avrupa'ya karşı kültürel ve teknolojik olarak ileri düzeyde olan Osmanlı ve Çin milletlerinin binlerce yıl süren varlığı, dünya kültürüne katkıları, yoğun başarıları, tarihsel mirasları kendilerine güvenen emin bir kimlik, kültürel bir kibir, yükselen Batılı kuvvete karşı bir ilgisizlik veya küçümseme duygusu yaratmıştır. (43) Rebecca Karl'ın gösterdiği

gibi, Çinli milliyetçiler, 19. yüzyılın sonlarında, Çin'in dünyadaki önceliği konusundaki fikirlerinin istikrarsızlaştırıldığını keşfettikten sonra, siyasî ve ekonomik merkezin Avrupa'ya kayması nedeniyle, odaklarını mekânsal olarak Çin'in "periferi"sine kaydırmışlardır. (aktaran Worringer, 2014, s. 40) Çinli milliyetçiler, eskiden Çin'in sınır çevrelerinde yaşayan ve "Batılı olmayan"larla birlikte yeni ve modern bir dünya anlayışını benimsemiş ve onlarla ortak bir geçmiş adı altında kayıp ve nostaljik bir kültür birliği kurmuştur. (40-41) Bu "kayıp kültür", "nostalji" ve "üstün öz" imgeleri, on dokuzuncu yüzyılın sonunda, Hristiyan Avrupa'yı, askerî, ekonomik ve politik anlamda eski Müslüman rakibinin üzerinde yükselen bir güç olarak kabul etmek zorunda kalan Osmanlı'nın durumunu anımsatmaktadır. (44) Korkulan ve saygı duyulan iki imparatorluğun geçmişine ait görkemli değerlerinin meşruiyetine yaptıkları vurgu, yerli ve değerli "Doğu" kültürünün korunması, zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi fikri, 19. yüzyıl sonunda Çin'in ve Osmanlı'nın dış politikaya dönük ortak siyasî duruşunu belirlemiştir. Fırsat verilirse, modern bir dünya için uygun olan form ve karaktere doğası gereği, potansiyel olarak sahibiyet vurgusu, her iki devletin de ortak söylemini oluşturmuştur.

Bu arka plan bilgileri göz önünde bulundurulduğunda, asır sonunda Osmanlı ve Çin medeniyetlerine atfedilen özelliklerin, çalışmam boyunca *Marifet* dergisinin yayın politikası olarak gösterdiğim değerlere işaret ettiği görülebilmektedir.

Osmanlıca bölümünün baş yazarı Ali Muzaffer'in yarattığı "Şark" ve "Garp" ikili karşıtlığı arasında yaptığı keskin ayırım, "Garp"a karşı Osmanlı kültürünün değerli özüne yaptığı direkt vurgu; söz konusu "kayıp kültür", "nostalji" ve "üstün öz" tasavvurları ile birleşmektedir. Çinli aydınların "periferi"deki "Batılı olmayan" ile ortak bir geçmiş tahayyülü üretilen yüzyıl sonundaki moderniteyi, Çin kültürüne içkin

olan potansiyel üzerinden yeniden üretme fikri; *Marifet* dergisinin Anadolu, Rumeli, Rusya, yukarı Asya’da bulunan Türklere ait “müşterek”, “saf”, “arı” ve “latif” Türk dilinin Batı dillerine karşı meşruiyetine yaptığı vurguyu hatırlatmaktadır. Asır sonunda “Batı”yı dünya milletlerine göre çok daha mutedil ve tutucu bir çizgiden takip eden Osmanlı ve Çin medeniyetleri bağlamında, asır sonunda stratejik bir modernleşme projesi haline gelen *Marifet* dergisinde, Sophroniades’in modern ve güçlü kadın karakterlerini Çin’den seçmesi anlamlı hale gelmektedir.

Sophroniades’in gayrimüslim kadın ve erkeklerden oluşan tüm karakterleri “Doğu”nun coğrafyasına mensuptur. Fakat Müslüman Osmanlıların yaşadığı bölgelerle aralarındaki ayırım net bir şekilde çizilmektedir. Çünkü İslam ahlâkına ters düşecek veyahut doğrudan bir zina propagandasına mahal verebilecek ilişkiler konu edilmektedir. Sophroniades’in hikâyelerindeki olaylar, ya en uzak “Doğu”ya atılmakta ya da İstanbul’un gayrimüslim nüfusunun en yoğun olduğu Pera ve Adalar gibi mekânlarda cereyan etmektedir. Théodossia Sophroniades’in söz konusu hikâyelerinin tamamının, bilinçli bir şekilde belirlenen isimlendirmeler ve mekân seçimlerine rağmen, muhatabı genel Osmanlı kamusuna yönelik olan Osmanlıca bölümde değil, Batılı okurları hedef alan Fransızca bölümde yayınlamasının bir sebebi budur. İkinci sebebi ise şu şekilde izah edilebilir: Bu hikâyeler, Théodossia Sophroniades özelinde, Osmanlı-Rumu bir kadının, içine doğduğu kültürün ötesine hitap eden edebî kadın karakterler aracılığıyla ne denli moderniteye içkin metinler üretebildiğini Batılı muhataba ilk elden gösterir. Dahası, bu söylemi, çağının ötesinde bir modernite anlayışına hitap eden kurmaca ve gerçek hayattan alınmış edebî kadın karakter çizimleriyle sağlamaktadır. Sophroniades’in Uzakdoğu, Pera ve İstanbul’un adalarından seçtiği “modern” kadın karakterlere yer veren hikâyeleri, bu yolla, “Doğu”nun coğrafyasında hüküm süren medeniyetlerin “modernliğinin” Batılı

muhabata bir “temsilini” sunar. Bu, halihazırda var olandan ziyade olması tasavvur edilenin; sunulmak, gösterilmek istenenin “temsilidir.” Sophroniades’in Uzakdoğulu, Perali ve Büyükadalı kadın tipi üzerinden geliştirdiği bu modern kadın tasavvuru, 19. yüzyılın sonunda görece “üstün” bir konumda olduğu varsayılan “Batılı” kadın karşısında “Doğulu” olarak tanımladığı kadının daha “aşağı” bir konumda olduğu varsayılan sömürgeci söylemini değillemek üzerine bilinçli olarak inşa edilmiştir. Hikâyelerin salt Fransızca bölümde yer alması, Osmanlı basınını olduğu kadar Avrupa basınını da bir Osmanlı kadınının moderniteyi içkinleştirme biçimlerinden haberdar kılmaktadır. Çağdaşı Avrupa medeniyetlerini siyasî, kültürel, sosyal ve edebî anlamda yakalayabilmek adına gerekli olan güce doğası gereği sahip Osmanlı medeniyeti tasavvurunun, modern kadın imgesi söz konusu olduğunda da iç politikada olduğu kadar dış politikada da *Marifet* dergisinin en temel yayın politikasını oluşturduğuna örnek teşkil etmektedir.

BÖLÜM 4

SONUÇ

Bu çalışmada, 9 Ocak 1898 ile 8 Eylül 1898 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nde neşrolunan haftalık edebiyat dergisi *Marifet*'i inceledim. *Marifet*'in literatürde üzerine çalışılmamış 18'i Osmanlıca ve 18'i Fransızca tüm sayılarını Türkçeye tercüme edip metinlerin Türk kültür ortamındaki önemini ortaya çıkaracak edebî analizlerini sundum. Çalışmamın, modern Türk Edebiyatı çalışmalarında halihazırda var olduğunu saptadığım bir boşluğu doldurmasını amaçlıyorum.

Marifet dergisi ve Türkçeye aktardığım birincil kaynakları neden önemlidir ve modern Türk edebiyatı çalışmalarına katkısı nedir? *Marifet* dergisi; imtiyaz sahibi, müdiresi ve yazı işleri müdürü Osmanlı Rumu bir kadın yazar olan tek dergi olması yönüyle önemli bir tarihsel belge niteliğindedir. II. Abdülhamid devri Duyûn-ı Umumiye katiplerinden ve Harem- i Hümayûn tercümanlarından Théodossia Dieudonnée Sophroniades adındaki bu kadın yazar, Osmanlı basınında neşredeceği *Marifet* dergisi için imtiyaz hakkına sahip olmayı talep eden ve bu hakkı elde edebilen ilk kadındır.

İktidar ve bürokrasi tarafından desteklenen *Marifet* dergisinde yer alan dil tartışmalarında, kullanılan dilin “Türkçe” olarak nitelendirilmesi ve Necip Asım gibi erken dönem Türkçü bir yazarın öncülüğünde “millî” ve “arî” bir Türk dili politikasına 1898 tarihli bir dergide yer verilmesi önemlidir. Tüm siyasî imgeleriyle “saf”, “arî” ve bu sebeple “latif” olan Türk diline vurgu yapılan bu yerel dil politikasında, Türk toplumlarına hitap edecek ve zamanla umumî ve müşterek hale gelebilecek yerel ve olgunlaşmış bir edebiyat dili yaratma ideali önem arz etmektedir. Bu yolla, Türk dilinin tertip ve tedvinini dikkat çekici bir şekilde

sorunsallaştırmakta; edebiyatın ve Türkçenin kendi gelenekleri içinde meydana gelecek iyileştirmeler yoluyla dönüştürülüp geliştirilmesi, düzeltilip büyütülmesi yoluyla terakkisi fikrini benimsemişlerdir.

Marifet dergisi, aralarında ikameci bir çeviri ilişkisi olmayan Fransızca ve Osmanlıca nüshalarıyla çağdaşı tüm gazete ve dergilerden ayrılmaktadır. Nüshalar arasındaki bağlantının temeli, karşılıklı “Concours de Traduction”-“Tercüme Müsabakası” ve “Modèle de Traduction”-“Tercüme Numunesi” başlıklarıyla kurulur. *Marifet*'i ayrıcalıklı kılan bir diğer husus, “Tercüme Müsabakası” bölümlerinde, okur çevirilerinin yayınlanmasına fırsat veren interaktif bir dergi olmasıdır. *Marifet* dergisi yazarları, kamuoyuna duyurdukları “Türkçe'nin esaslarına ‘en sadık’ çeviri” usulüne en uygun tercümeyi gönderen okuru, derginin altı aylık aboneliği ile ödüllendirmektedir. Bu yazın politikaları, Batı klasiklerinden yapılacak tercüme için okurlara interaktif bir gözlem ve uygulama sahası sunmaktadır. *Marifet* dergisi yazarları, geç 19. yüzyıl Osmanlı edebiyatına önemli yeniliklerde bulunmuştur.

Marifet'in Fransızca dilinin öğrenimine ve Türkçe'nin sentaks ve gramer kurallarına en uygun çeviri faaliyetlerine yaptığı vurgu, önemini şu noktada belli eder: *Marifet* dergisinin çift dilli yapısı, modernitenin geleneksel kültürü dejenere etme potansiyeline karşı, Batı'nın mutedil çizgiden nasıl temellük edileceğini Osmanlılara sistematik şekilde gösterir bir “temsil” metni oluşunun yolunu açmaktadır. Ali Muzaffer'in ancak ve ancak içlerinde Osmanlı edebiyatı için örnek teşkil edebilecek eserler varsa, o metinlerin tercüme yoluyla aktarılmasının uygun olacağını belirtmesi gibi, tercüme pratiklerinde de amaç Batılı örneklerine benzemek değil, onları “taklit” etmek değil, Türkçenin söyleyiş ve kurallarına sadık çevirilerini sunarak Osmanlı edebiyatının gelişimine, Osmanlılara ait yerel ve modern bir edebiyatın kurulmasına hizmet etmektedir.

1898 tarihinde yayınlanan *Marifet* dergisinin, döneminin baskın Servet-i Fünun edebî ekolü çerçevesinde yayın politikasını oluşturması beklenirken, Tanzimat dönemindeki pragmatik anlayışla okuma yazma bilmeyen okurların da anlayabileceği müşterek, yerel ve olgunlaşmış bir dil ve edebiyat tasavvuru, asır sonunda, derginin Servet-i Fünuncuların dil ve edebiyat anlayışına doğrudan bir tepki olarak biçimlendirildiğini göstermektedir.

Marifet dergisi, Türk edebiyatı tarihinde “dekadanlar” tartışması olarak bilinen edebî tartışmanın seyrini değiştirecek bir mahiyete sahiptir. Bu tartışmanın seyrini değiştiren nokta, *Marifet* dergisinde, Batı klasiklerinin tercüme usulleri konusunda, Ahmet Midhat Efendi tarafından vurgulanan ve uygulanan “ayniyle” çeviri kıstasıdır. “Ayniyle” çevirinin gerekliliğine dair bu vurgu, yine Ahmet Midhat Efendi tarafından üretilen ve tüm “dekadanlar” tartışması üzerine yapılan çalışmalarda yeniden ve yeniden üretilen söylemi ilk elden değillemektedir. *Marifet* dergisindeki “dekadanlık” tartışmaları etrafında yazılan yazılarda, Ahmet Mithat yanlısı bir duruş sergilenir. Derginin en önemli karakteristiği ise Ahmet Mithat’ın söylemini, Fransızca ve Osmanlıca olarak yayınlanan farklı nüshalar halinde yeniden ve yeniden üretmesidir.

Marifet dergisinin Osmanlıca Fransızca çift dilli yapısı, dilin ve edebiyatın geliştirilmesi amacıyla Batı klasiklerinden tercüme faaliyetlerine ortam hazırladığı gibi birtakım taktik ve stratejilerin uygulanmasına da hizmet eder. Osmanlıca bilen okur kitlesine duyurulmak istenen hususlar ile Fransızca bilen okur kitlesine duyurulmak istenen noktalar farklılık arz eder. Fransızca nüshalarda yer alan birtakım imaj ve temsil üretimleri aracılığıyla, Avrupa medeniyetlerinin seviyesine yükselme amacı doğrultusunda ihtiyaç duyduğu potansiyele doğası gereği sahip bir Osmanlı kültürü ve edebiyatı tasavvuru oluşturulur. Bu tahayyül, *Marifet* dergisinin

Fransızca bölümü aracılığıyla, iç politikaya olduğu kadar dış politikaya da duyurulur. Nitekim Théodossia Sophroniades, Fransızca bölümün, doğrudan Müslüman Osmanlı okur kitlesine değil, Fransızca bilen Batılı okur kitlesine hitap ettiğini açıklar. Batılı okur kitlesinin hedef alındığı Fransızca bölümde, Osmanlı dil, kültür ve edebiyatının meşruiyetine özellikle vurgu yapılmaktadır. *Marifet* dergisinin modern kadın imgesi ve Osmanlı kadınlarının modernite odaklı metinleri, yine Batılı okur kitlesini hedef alan Fransızca bölümde yer almaktadır. Tüm bu özellikleriyle *Marifet* dergisi, çağdaşı gazete ve dergilerden ayrılmakta; statükonun ve bürokrasinin kontrolü altında, asır sonunda, stratejik bir modernleşme projesi haline gelmektedir.

Marifet dergisi, asır sonunun sosyal ve kültürel anlamdaki heterojenliğinin edebiyattaki tezahürünü nasıl temsil etmektedir? *Marifet* dergisi; bir yandan “Osmanlılıkla müftehir” bir söylemi yeniden ve yeniden üreten, bir yandan “millî” ve “arı” bir Türkçe tasavvur ederek tüm Türk halklarını bütünleştirici dil politikaları üreten, öte yandan da “sadık” ve yerel bir dil kullanarak tercüme edilecek “Batılı” klasikleri kadar özgün ve başarılı Osmanlı klasikleri üretmeyi tasavvur eden söylemleriyle asır sonunda Osmanlı aydınlarının deneyimlediği medeniyet krizinin göstergesidir. Aynı zamanda, derginin Osmanlıca bölümü yerellik, millîlik ve Türkçülük meselelerini işlerken, Fransızca bölümü oldukça kozmopolit bir duruş sergilemektedir. *Marifet* dergisinin Ali Muzaffer tarafından idare edilen Osmanlıca ile Théodossia Sophroniades tarafından idare edilen Fransızca nüshaları arasında kadar sızan bu gerilimler ve söylemsel karmaşıklıklar, *Marifet* dergisinin asır sonundaki paradigma değişiminin kaçınılmaz bir tezahürü oluşunu pekiştirmektedir.

Bu araştırmada, edebiyat ve edebiyat tarihine yönelik kapsamlı çalışmalar ile Müslüman ve/veya gayrimüslim Osmanlı kadınlarının modernleşme faaliyetleri üzerine hacimli araştırmalar içerisinde ismi duyulmamış Osmanlı-Rumu bir kadın

yazar olarak Théodossia Sophroniades'i ve onun modern biçimini edebî çevrelere tanıttım. Théodossia Sophroniades'in edebî hikâyeleri, 19. yüzyıl sonunda, kadın haklarının bugünkü anlamda savunulmadığı, gerek devletin idaresinin gerekse sosyal zeminin böyle bir tartışma için henüz hazır olmadığı, yönetime ters düşmeden özellikle kadının eğitimini sağlamaya yönelik yazıların yayınlanabildiği (Kurnaz, 2011, s. 92) türünden genelleyici telakkileri değillemekte ve Osmanlı kadınlarının özgürleşme hareketinin seyrini değiştirmektedir. Bu çalışmada Théodossia Sophroniades'in örf ve adetleri, evlilik kurumunu, çok eşliliği, bekarete atfedilen önemi, kadının aile içindeki verili konumunu, metalaştırılan kadın bedenini, cinsiyet eşitsizliğini okura sorgulatan radikal söyleminin, 19. yüzyıl sonu Osmanlı Devleti'nin sansür politikalarıyla da anılan II. Abdülhamid devri sosyo-kültürel zemininin çok ötesinde bir özgürlük anlayışını içkinleştirdiğini gösterdim. Araştırmamın ortaya koyduğu verilerin, Osmanlı basın tarihinde gayrimüslim kadınların yayın faaliyetleri, moderniteyi temellük etme biçimleri ve bu minvalde geliştirdikleri söylem üretim mekanizmaları üzerine yapılacak yeni çalışmaların yolunu açmasını hedefliyorum.

Marifet dergisinin Osmanlıca bölümünün 7 Nisan 1898 tarihli dördüncü sayısındaki "Tercüme Numunesi" başlığı altında, Théodossia Sophroniades'e ait *Perotizm-Beyoğlu Alemi* isimli bir kitabın bulunduğu belirtilmektedir. Araştırmamın ikinci bölümünde yer alan ve *Malumat Gazetesi*'nin Fransızca ekinden alınan bölümde belirtildiği üzere, Sophroniades'in *Revue Illustrée* ve *Le Stamboul*'da da yazılarının yayınlandığı bilinmektedir. Yüksek lisans tez çalışmamın kapsamını aşacak ve *Marifet* dergisi üzerine temellenen bir çalışma için konu dışı kalacak olan söz konusu edebî eser ve yayınların incelenmesi ve gün yüzüne çıkarılması, 19. yüzyıl sonu Osmanlı edebiyatında aktif rol oynayan gayrimüslim bir kadın yazar-

özne olarak Théodossia Sophroniades'e ait çalışmaların genişletilmesine hizmette bulunacak niteliktedir.

UZUN ÖZET (EXTENDED ABSTRACT)

In this thesis, I make a comprehensive study of the weekly literary journal *Marifet*, published in Ottoman-Turkish and French between January 9, 1898 and September 6, 1898 and directed by Théodossia Sophroniades. I introduce Théodossia Sophroniades, an Ottoman-Greek woman writer who is virtually unknown in comprehensive studies on literature and the history of literature and voluminous studies on the modernization activities of Muslim and non-Muslim Ottoman women. *Marifet* is the only periodical whose licensee, directress, and editor in chief was an Ottoman-Greek intellectual woman of Istanbul, Théodossia Sophroniades.

I translated all Ottoman-Turkish and French parts into modern Turkish, interpreted the primary sources of the texts in a literary and cultural sense, and created the research method of evaluating the socio-cultural background of the period when the Journal was written. I did this through textual and discursive analyses of primary sources as important materials that have so far been overlooked. I aim to fill a gap in the literature and make a contribution to the studies of modern Turkish literature.

Why are *Marifet* and all the primary sources that I translated into Turkish important and what are their contributions to modern Turkish literature? First of all, the materials I obtained from *Marifet* provided me with the knowledge on how many modernity-driven texts a non-Muslim woman was able to produce using female characters that transcend the culture into which she was born. I disclosed that Théodossia Sophroniades had appropriated an understanding of women's freedom that was far beyond the socio-cultural background during the reign of Abdulhamid II,

which is also referred to in the censorship policies of the Ottoman Empire. In the Ottoman women's movement at the end of the nineteenth century, it is argued that women's rights were not defended in today's sense, that both the state administration and the social ground were not convenient for such a debate, and that writings aimed at ensuring the education of women could be published without contradicting those in power. (Kurnaz, 2011, p. 92) Théodossia Sophroniades' literary stories straightforwardly undermined such generalist considerations and changed the course of the Ottoman women's emancipation movement. I have exposed Théodossia Sophroniades' surprisingly radical female characters, who easily cheat on their husbands, who can frankly express their sexual desires for another man, who turn their charm into a lethal weapon, and who choose to be monstrous instead of behaving like a passivized "angel." Théodossia Sophroniades asks the reader to justly question the importance attributed to virginity, the commodified female body, the customs, polygamy, and gender inequality, etc.

Second, it is important to describe the public language as "Turkish" and to manifest a "national" and "pure" Turkish language policy under the leadership of Necip Asim, in a journal dated 1898 which was supported by the government and bureaucracy. In this early local language policy, which emphasizes the Turkish language, which is "pure", and therefore "pleasant" with all its political references, the idea of creating a "local" and "mature" literary language that would appeal to the people from all strata and become widespread over time is important. They adopted the idea of progress through improvements that would occur within their own traditions of the Turkish language.

Third, the Ottoman-Turkish and French issues have no substitutional translation relationship between them, which distinguished *Marifet* from all other

newspapers and journals of its period. The basis of the connection between these issues was established by the mutual titles “Concours de Traduction”-“Translation Competition” (*Tercüme Müsabakası*) and “Modèle de Traduction”-“Translation Sample” (*Tercüme Numunesi*). Another quality that made *Marifet* privileged is that it was an interactive journal that allowed readers to publish their translations under the title of the “Translation Competition.” The authors of *Marifet* awarded a six-month subscription of the Journal to the reader who sent “the most ‘faithful’ translation to Ottoman-Turkish,” and they announced the winner to the public. These publication policies provide readers with a particular field of observation and practice for translations from Western classics. The authors who published in *Marifet* brought innovations to the Ottoman literature at the end of the nineteenth century.

The emphasis on learning French and on translation activities that are best suited to the syntactic and grammatical rules of Turkish language is meaningful at this point: The bilingual structure of the Journal opens the way for systematically showing the Ottomans how “the West” should be appropriated at the fin de siècle, against the potential of modernity to degenerate traditional culture.

Marifet had a fourth quality that would change the course of the famous literary debate known as “the Decadents” (*Dekadanlar*) debate in the history of Turkish literature. The point that changed the course of this debate was the “literal” (*ayniyle*) translation criterion, emphasized and practiced by Ahmet Midhat Efendi on the translation methods of Western classics. The emphasis on the necessity of “literal” translation negated the discourse that was produced again and again by Ahmet Midhat Efendi in his works related to “the Decadents” debate.

Fifth, the Ottoman-Turkish and the French issues were written differently, which set the basis for various tactics and strategies. The points that were directed to

Ottoman readers and the French-speaking Western addressee were different. Through the production of some “images” and “representations” in the French part, a particular vision of “Eastern” culture and “Eastern” literature that had the potential to rise to the level of European civilizations was generated. This vision was announced to both domestic and foreign policy through the French part of the Journal. Indeed, Théodossia Sophroniades made it perfectly clear that the Journal, in the French part, does not directly appeal to the Ottoman addressee but to the French-speaking Western readership. A special emphasis was placed on the legitimacy of the Ottoman language, culture, and literature in the French part, where Western readers are targeted. The modern image of women is also included in the French part.

With all these qualities, *Marifet* separated from the newspapers and journals of its period and became a strategic “modernization project” at the end of the century, under the control of the sultanate.

Finally, the authors of *Marifet* prided themselves on being “Ottoman” and produced a “national” Turkish language policy. They also proposed to produce successful Ottoman classics by translating Western classics in the most faithful manner into Ottoman-Turkish. Furthermore, the Ottoman-Turkish part of the Journal discussed issues of locality, nationality, and Turkism, while the French part had a rather cosmopolitan discourse. The dilemmas and discursive complexities of *Marifet* reinforced the fact that the Journal was an inevitable manifestation of a paradigm shift at the fin de siècle.

EK B

ARŞİV BELGELERİ

BOA. ŞD. 2673/33 Lef: 01

Huzūr-ı Sāmî-i Cenāb-ı Sadāret-penāhî'ye

Marūz-ı çāker-i kemîneleridir ki

Sāye-i ma'ārif-vāye-i hazret-i pādīşāhîde tāb' ve neşrine muvaffak olduğum āsār-ı

kemterānem mazhar-ı takdîr-i ālî olmasına bināen sîne-i sadākat ... 'ācizānemin

ikinci rütbeden Şevkat Nişān-ı Zîşānı'nıyla tezyîn buyurulmuş olması bāis-i ezdiyād-

şevk ü gayretim olarak bu def'ada haftada bir kere neşr olunmak üzere Türkçe ve

Fransızca "Ma'rifet" unvānıyla bir risāle-i mevkûte ihdāsını tasīm eyledim. Risāle-i

mezkûre bi'l-hassa devr-i celîl-i cenāb-ı tācdārînin terakkiyâtına ve sāye-i me'ālî-

vāye-i şehr-i yār-i 'āzimîde ... edebiyelerimizin āsârına cilve-gāh olub her nev'

makālāt-ı fenniyye ve edebiyeyi ve ara sıra tesāvir-i münāsebeyi mevādāya

müte'allik havādisi ve zükûr tarafından mesleğimize muvāfık gönderilecek āsārı

muhtevî bulunacaktır. Bināen-'aleyh emsālî hakkında ... usûl ve nizāmāta tābî' olmak

üzere ruhsatnāme-i lāzımenin 'itāsına müsā'ade-i celîle-i cenāb-ı sadāret-penāhîleri

sezāvār buyurulmak bābında emr ü fermān hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Teşrîn-i sâni [1]312

Teb'ā-i Devlet-i Aliyye'den ve Rûm Milleti'nden

Teodosya.

BOA. ŞD. 2673/33 Lef: 02

Bāb-ı Âlî

Nezāret-i Celîle-i Dāhiliye

İdāre-i Matbu'āt

293

Türkçe ve Fransızca olarak "Mā'rifet" namıyla haftalık bir risāle-i muvakkatenin tāb' ve neşrine ruhsat i'tāsı teb'ā-i Devlet-i Âliyye'den ve Rüm Milleti'nden Teodosya imzāsıyla takdīm kılınıp idāre-i ācizîye havāle buyurulmuş olan melfūf 'arzu hālde istid'ā kılınmıştır. Ancak matbu'āt nizāmnāmesinde nisvānın gazete sāhib-i imtiyāz olmak hakkını hāiz olabileceğine dāir sarāhat olmadığı ve eğerçi mukaddemā "Vizantis Gazetesi" sāhib-i imtiyāzının vefātı hasebiyle imtiyāzına bā-vasiyyetnāme vārise olduğuna dāir Eleni tarafından vākî' olan istid'ā ve ol-bābda istizān-ı mu'amaleyi hāvî takdīm kılınan müzekkire-i 'ācizānen üzerine Şūrā-yı Devlet Tanzīmat Dāiresi'nin 8 Receb [1]311 ve 3 Kānūn-ı sānî [1]309 tārihli buyuruldı-ı sāmî ile teblîğ buyurulan mazbatasında bir gazete sāhib-i imtiyāzının vefātıyla imtiyāzının ināsdan olan veresesine devrinde mahzūr olmadığından matbu'āt nizāmnāmesinde mu'ayyen olan evsāfî hāiz bir müdür-i mes'ulü tarafından tevkîl eylemek şartıyla mezkûr gazetenin mumâ-ileyhümā 'uhdesine devri lāzım geleceğini münderic ise de karār vākî'ānın yeniden gazete ve risāle imtiyāzı istid'āsında bulunan

BOA. ŞD. 2673/33 Lef: 03

Bāb-ı Âlî

Dāire-i Umūr-ı Dāhiliye

Mektübî Kalemî

Huzūr-ı Âlî-i Hazret-i Sadāret-penāhî'ye

Mā'rūz-ı çāker-i kemîneleridir ki

Türkçe ve Fransızca olarak Mā'rifet nāmıyla haftalık bir risāle-i muvakkatanın tāb' ve neşrine ruhsāt i'tāsını müsted'î teb'ā-yı devlet-i Aliyye'den ve Rum Milleti'nden

Teodosya imzasıyla huzūr-ı ālî-i cenāb-ı sadāret-penāhîlerine bi't-takdîm havāle buyurulan arzuhāl lede'l-tevdî ol-bābda Dāhiliye Müdiriyeti'nden 'itā kılınan müzekkire ile berāber i'āde ve takdîm olundu. Matbu'āt Nizāmnāmesi'nde nisvānın gazete sāhib-i imtiyāzı olmak hakkını hā'iz olabileceklerine dāir sarāhet olmayub ancak "Vizantis Gazetesi " sāhib-i imtiyāzının vefātı hasebiyle imtiyāzına bāvasiyyetnāme vārise olduğu hakkında mukaddemā Eleni tarafından vukū' bulan istid'ā üzerine Şūrā-yı Devlet Tanzîmat Dāiresi'nden kaleme alınıp makām-ı sāmî-i fehîmānelerinden 3 Kānūn-ı sānî [1]309 tārîhli buyuruldu-i ālî ile teblîğ olunan mazbatada mezkûr nizāmnāmede mu'ayyen olan evsāfî hāiz bir müdîr-i mes'ûl tevkîl eylemek şartıyla mezkûr gazetenin mumâ-ileyhüma 'uhdesine devri lāzım geleceği gösterilmiş ise de karār-ı vākı'nın yeniden gazete ve risāle imtiyāzı istid'āsında bulunan nisvāna şümûlu olub olmayacağı kesdirilemediğine bināen gerek bu bābda ve gerek emsāli hakkında bir karar ittihāzı lüzümü zikr olunan müzekkirede beyān ve ifāde olunmağla iktizāsının ifāsı re'y-i ālî-i sadāret-penāhîden men'ütdur. Ol bābda emr ü fermān hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 9 Receb [1]314 ve Fî 2 Kānūn-ı evvel [1]312

Nāzır-ı 'Umūr-ı Dāhiliye

Bende.

İmzā

BOA.DH.MKT. 781/33_01_01

Dāhiliye Nezāret-i Celîlesi Huzūr-ı 'Āliyyesi'ne

13 Eylül 1319

Mā'ruz-i cāriyeleridir ki

Bundan mukaddem Türkî-Fransızca olmak ve haftada bir def'â neşr ü tâb' edilmek üzere istihsâl itduğüm ruhsat üzerine her nasılsa uğradığım hastalık sebebiyle şimdiye kadar muvaffak olamadığımdan ve bu kere sâye-i 'âlî-i nezâret-penâhîlerinde tâb'ına edeceğimden ve bu sûretde emr ü iş'arımı te'mîn etmiş olacağımdan lütfen ve ihtiyâc-ı nâcizâneme terahhumen ruhsât ihsân buyurulmasını 'arz u istirhâm ederim. Fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

13 Eylöl [1]319

Ma'rîfet Gazetesi Sâhib-i İmtiyâzı

Teodosi Cârîyeleri.

İmzâ: Theodossia.

BOA.DH.MKT. 781/33_02_01

Bâb-ı 'Âlî

Nezâret-i Celîle-i Dâhiliyye

İdâre-i Matbu'ât

Aded 632

Haftalık siyâsetden ârî ve sırf fennî ve edebî Türkçe ve Fransızca Mâ'rîfet risâlesi sâhibe-i imtiyâzı Teodosya tarafından takdîm kılınub idâre-i 'âcizîye havâle buyurulan 'arzu hâlde düçâr olduğu hastalığa binâen bir müddetden beri neşr idememekde olduğu risâlenin yeniden neşrine müsa'ade i'tâsı istid'â kılınmıştır. Ancak üç aydan ziyâde bir müddet neşr edilemeyen gazete ve risâil imtiyâzının ke'en-lem-yekün [yok hükmünde] 'ad edilmesi usül ve emsâli iktizâsından olub mezkûr risâlenin müddet-i tâ'tili ise birkaç seneye bâlîğ olduğundan tervic-i istid'â muvafık-ı re'y-i 'âlî-i nezâret-penâhîleri buyurulduğu sûretde keyfiyetin 'arz u isti'zân buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 22 Receb [1]321 ve 1 Teşrîn-i evvel sene [1]319

Matbu'ât-ı Dâhiliye Müdiriyeti

Bende.

İmzâ: Mustafa.

BOA.İ.DH. 1344/13_01_01

Şûrâ-yı Devlet

Tanzîmat Dâiresi

Aded 3040

Türkçe ve Fransızca olarak Mâ'rifet nâmıyla haftalık bir risâle-i muvakkatenin tâb' u neşrine ruhsat i'tâsı istid'âsına dâir teb'â-i Devlet-i 'Âliyye'den ve Rûm Milleti'nden Teodosya imzâsıyla bi't-takdîm tevdi' buyurulan arzuhâl üzerine Matbu'ât-ı Dâhiliye Müdiriyeti'nden verilen müzekkirenin takdîmini mutazammın Dâhiliye Nezâreti'nin Şûrâ-yı Devlet'e havâle buyurulan 9 Receb [1]309 târih ve 3817 numrolu tezkiresi melfûfâtıyla berâber Tanzîmat Dâiresi'nde kira'at olundu.

Tezkire-i mezbûre me'âlinde Matbu'ât Nizâmnâmesi'nde nisvânın gazete sâhib-i imtiyâzı olmak hakkını hâ'iz olabileceklerine dâir sarâhet olmayub ancak "Vizantis Gazetesi " sâhib-i imtiyâzının vefâtı hasebiyle imtiyâzına bâ-vasiyyetnâme vârise olduğu hakkında mukaddemâ Eleni tarafından vukû' bulan istid'â üzerine Şûrâ-yı Devlet Tanzîmat Dâiresi'nden kaleme alınıp 8 Receb [1]311 târihli buyuruldu-ı 'âlî ile teblîğ buyurulan mazbatada bir gazete sâhib-i imtiyâzının vefâtıyla imtiyâzının inâsdan olan veresesine devrinde mahzûr olmadığından Matbu'ât Nizâmnâmesi'nde mu'ayyen olan evsâfi hâiz tarafından bir müdür-i mes'ûl tevkîl eylemek şartıyla mezkûr gazetenin mumâ-ileyhüma 'uhdesine devri lâzım geleceği gösterilmiş ise de karar-i mezkûrun yeniden gazete ve risâle imtiyâzı istid'âsında bulunan nisvâna

şümülü olub olmayacağı kestirilemediğinden gerek bu bābda ve gerek emsāli hakkında bir karar ittihāzı lüzümü der-miyān kılınmıştır.

Muktezā-i maslahat lede'l-müzākere Matbu'āt Nizāmnāmesi'nde mu'ayyen olub o evsāfi hāiz bir müdür-i mes'ül tevkîl eylemek ve sâir lâzım gelen takayyüdāt-ı nizāmiye icrā kılınmak üzere zikr olunan risāle-i muavvakatenin tab' u neşri için mumâ-ileyhüma Teodosya'ya ruhsat i'tāsında mahzūr görülemediğinden iktizāsının îfāsı ve emsāli hakkında bu vechîle mu'āmele olunması hususunun Dāhiliye Nezāreti'ne havālesi tezekkür kılındı. Ol bābda emr ü fermān hazret-i menlehül-emrindir.

Fî 8 Şā'ban [1]314 ve Fî 31 Kānūn-ı evvel [1]312.

Mühürler:

Tanzîmāt Dāiresi Re'isi: Ahmed 'İzzeddîn

Şūrā-yı Devlet 'Āzāları

BOA.İ.DH. 1344/13_02_01

Atufetlü Efendim Hazretleri

Türkçe ve Fransızca olarak Mā'rifet nāmıyla haftalık bir risālenin neşrine ruhsat i'tāsı teb'ā-i Devlet-i 'Āliyye'den ve Rūm Milleti'nden Teodosya Hātun tarafından istid'ā olunub Matbu'āt Nizāmnāmesi'nde nisvānın gazete sāhib-i imtiyāzı olmak hakkını hā'iz olduklarına dāir sarahet yoğsa-da mezkūr nizānmāmede mu'ayyen olan evsāfi hāiz bir müdür-i mes'ül tevkîl eylemek ve sâir lâzım gelen takayyüdāt-ı nizāmiye icrā kılınmak üzere zikr olunan risāle-i muvakkatenin tab' u neşri için mumâ-ileyhüma Teodosya'ya ruhsat i'tāsı ve emsāli hakkında bu vechîle mu'āmele olunması hususunun Dāhiliye Nezāreti'ne havālesi tezekkür olunduğuna dāir Şūrā-yı Devlet Tanzîmāt Dāiresi'nin mazbatası 'arz u takdîm kılınmış olmağla ol-bābda her-ne

vechîle irāde-i seniyye-i hazret-i hilāfet-penāhi şeref-müte'allik buyurulur ise
mantūk-ı 'ālîsi infāz edileceği beyānıyla tezkire-i senāverî terkîm olundu efendî.

Fî 6 Ramazān [1]314 ve Fî 27 Kānūn-ı sâni [1]312.

Sadrāzam.

İmzā.

Mā'rūz-ı çāker-i kemîneleridir ki

Resîde-i dest-i ta'zîm olub melfūfuyla manzūr-ı 'ālî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i
sadâret-penâhîleri üzerine mûcibince irāde-i seniyye-i cenāb-ı hilāfet-penâhî şeref-
müte'allik buyurulmul olmağla ol bābda emr ü fermān hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Ramazan [1]314 ve Fî 6 Şubāt [1]312

Ser-kātib-i Hazret-i Şehriyārî.

İmzā: Tahsîn.

MARİFET DERGİSİNDEN ÖRNEK METİNLER

Bir Mukaddimeden

Kadının Mahiyeti, Ehemmiyeti, Hizmeti

(Kadınlık, ruh-ı mana-yı fazilet)

(Kadınlardan gelir efkara vüsat)

(Nezaketler içinde bir metanet)

(Nümayandır kadınlarda hakikiyet)

Makbule Leman

Kadın!.. Bazılarına göre semalardan zemine inmiş, insan şeklini temsil etmiş bir melek-i masum, sevimli bir vücut-ı nermin!

Bir takımına göre dest-i kudretin bedayi-i hıret-ferasa ile tezyin eylediği bir heykel-i nurani, bir nazende-yi cazibe-agin.

Bir fikre nazaran beşerin tezayüd-i adedine mahsus ve niam-ı dünyanın teminine mahsur bir semere-yi rengin!

Bir telakkiye kalır ise erkek denilen kısım-ı beşere mahsus güya bir sâi-yi hazer-engiz!

Bir vücut-ı letafet-nümun ki, heyet-i mecmuasıyla mataf-ı sihr-i aşınayan!

Bir peri-yi melahat, bir şukufe-yi zi-yi taravet ki, kamet-i diltûsu nazar-rüba-yı kıymet-şinas-an, buy-ı latifi gıpta-bahş verd-i cenan!

Bir baziçe-yi mihnet ki, fikr-i hayalperveranda raksan!

Evet! (Kadın) dediğimiz nısf-ı diğer-i beşer hakkındaki efkâr-ı umumiye, ebülbeşerin kudret-i sübhaniyye ile riyaz-ı cihan içinde silkinerek tesis-i mebna-yı insaniyet eylediği zamandan beri hep bu daireler içinde dolaşmış ve bu muhtelif

fikirleri toplayıp cümlesinden bir netice-yi salime istihracı hiçbir zaman mümkün olamamıştır.

İnsaniyete şeref-bahş olan birçok eazımın verdikleri hükümler dahi her birde bir suretle mazhar-ı telakki olarak umumiyetle kabul veya reddedilmemiştir.

Binaenaleyh birçok zamanlar (Kadınlar) meselesi bir muamma-yı muallak gibi fark-ı beşerdepervez etmiş, ancak medeniyetin şu son devirlerinde nısf-ı diğeri beşerin ehemmiyet ve mevkiisi bir dereceye kadar tayin edilebilmiştir.

Beyan ettiğimiz ahval başlıca iki sebebe matuf olabiliş bunların biri kadınların güya tahsil-i maarifte erkekle seyyan tutulmaması ve diğeri birçok hükema ve erbab-ı telifin neşriyat-ı muhtelifisidir. Başlıca iki sebep kadınların ehemmiyetini idraka mâni olmuştur denilebilir.

Acaba kadın hakikaten böyle fikr-i istihkar ile mi telakki edilmelidir? Yoksa kemal-i ehemmiyetle nazar-ı dikkatte mi tutulmalıdır?

Biz her şeyden evvel bu babda olan bazı zehab ve tasviri tetkik etmek, cihet-i hata ve sevabını düşünmek arzusunda bulunuyoruz:

Silsile-yi hatırat neşr-i tamik olununca, mukaddemat-ı hilkat düşünülünce en evvel fikir ve nazarı işgal edecek şey kadının erkeğe yar ve refik olmak üzere hulk buyurulmuş olmasıdır.

Filhakika layetegayyer olan kuvanın ilahiye muktazasınca ebülbeşerin bir refik-i gayr-ı mufarik olmak üzere kadın zîr-i cenb-i âdemden saha-yı vücuda isal buyurularak onunla beraber insanîyetin muhtaç-ileyh bulunan tenasül ve tekmil husule gelmiş ve neşriyet-i daire-i itizamda hatve-zen terakki olarak kesb-i vüsat eylemiştir.

Sath-ı gabra üzerinde birleşen kadın ile erkeğin avn-i ilahiye istinad ile sarf eyledikleri himemat ve hidemat sayesinde değil midir ki beşeriyet tedricen şu gördüğümüz hale gelmiştir?

Binaenaleyh daha böyle ilk hatvede kadının mevkii-yi fikir ve nazarı ehemmiyetle işgal etmeğe başlar, erkeğin bu (refika-yı) müşfikası yine erkeğin kendisi kadar mühim bir şekil alır, tarik-i hayatta, yani hidemat-ı terakkide erkeğin daima o refika-yı şefikasının kavlına dayanarak meşy eylediği, her an onun hizmet ve muavenetinden istifade ettiği görülür.

Bu takdirce dahi bugün neşriyatın erkanı kadar kadının dahi saye-i mesaisinde şu hali bulduğu, heyet-i içtimaiyenin her an ve zaman kadının vücuduna müftekir olduğu sarâhaten anlaşılır.

Ali Muzaffer

İran Mitolojisi

Feridun'un Tahta Çıkışı

Feridun, dünyanın efendisi iken, dünyada başka bir kral olmadığını gördü. Kralların geleneklerine göre, imparatorluk sarayında tahtı ve tacı hazırladı.

Mutlu bir günde, Mihr ayının ilk gününde, başına kraliyet tacını taktı. Dünya korkudan arınmıştı. Hep iyi olanı yaptı ve kötü düşünceleri defetti.

Feridun, tüm evrenin birden katıldığı muhteşem bir şölen düzenledi. Dünyanın büyük güçleri bu ziyafete yakuttan, muhteşem bir kadehle katıldı.

Şarabın ve genç kralın yüzü göz kamaştırıcı bir ışıkla parlıyordu. Feridun büyük bir ateş yakılmasını emretti. Oradaki herkes birden amber ve safran yaktılar. Ziyafet sırasında dinlenme geleneği Feridun'dan geliyordu. Bu dönemde yine Mihr ayı boyunca tüm evren Feridun'u düşünüyor! Endişeli bir yüz gösterme, neden

kıskanıyorsun? Dünya beş yüz yıldır Feridun'un hükmündeydi, ancak dünya her zaman onun değildi, çünkü dünya sonsuza dek kimseye ait değildi.

Franek ne olduğunu bilmiyordu, oğlunun dünyanın kralı olduğunu bilmiyordu, ona bu mutlu haberi duyuran mesaj geldiğinde Zorak'ın dünyadan sürüldüğünü bilmiyordu. Dua etti, başını ve vücudunu yıkadı, güzel kokulara bürüdü ve dünyanın efendisine ibadet etti. Franek, Feridun'un önünde dizlerinin üstüne çöktü ve Zara'ya karşı beddualar savurdu ve yaratıcıyı yüceltti.

Sonra acı çeken herkesin yardımına koştu; bir hafta boyunca o kadar çok nimet ekdi ki, artık dünyada fakir insan kalmadı. Sonra bir şölen hazırlığı yaptı. Evini bir saray gibi süsledi ve tüm soyluları davet etti.

Topladığı tüm zenginliği tüm dünyaya ekte. Oğlu dünyanın kralı olduğundan beri, altının Franek için bir değeri kalmadı. Bir krala layık kıyafetler ve mücevherler, Arap atlarından altın dizginlere, zırhlardan miğferlere, mızraklardan kılıçlara, taçlardan kemerlere hiçbir şeyden kaçınmadı. Tüm hazinelerini Feridun'a sundu ve ruhunu sonsuza dek ona bağışladı. Dünyanın efendisi bu hediyeleri aldığı anda, dünyanın tüm soylularını davet etti. Onu şu ifadelerle neşelendirdiler: "Ey yaratıcı bilen muzaffer kral, Tanrı'nın yüceliği ve lütfu üzerinizde olsun. Hayatın bugünkü kadar mesut olsun. Düşmanlarınız yok olsun, Tanrı size her zaman zaferler bahşetsin! Ey Kral, her zaman şanlı ve merhametli ol!"

Türkçe'ye tercüme eden

Théodossia

İhtar-1 Mahsus

Risalemizin meslek-i esasiyesi nefais-i âsâr-ı Osmaniyeyi tercümeleriyle derç etmek olup şimdiye kadar bu yolda sarf eylediğimiz mesainin mazhar-ı nazar-ı kabul

olduğunu görmekteyiz. Malum olduğu üzere Türkçemizin en esaslı ve en kıymetli mahsusatından biri de durub-ı emsal-i Osmaniye'dir.

“Marifet”imizce bu cihet dahi nazar-ı dikkate alınarak bu nüshamızdan itibaren Türkçe bazı durub-ı emsal derciyle bunların Fransızca muadilleri Fransızca kısmımıza konulmaya başlanmıştır. Bu teşebbüsümüzün ehemmiyetini tasvir bize düşmez, erbabı bittabi takdir eder.

Fransızca kısmımızda muadilleri görülecek olan durub-ı emsal-i Osmaniye'nin bu nüshamıza mahsus bulunanları şöyledir:

- 1: Ha anası ha kızı (Kenarına bak bezini al anasına bak kızını al)
- 2: El-umūru merhūneten bievķātihā (Arapça'sı tercih olunmuştur)
- 3: Her şeyin bir zamanı var (Zaman sana uymazsa sen zamana uy)
- 4: Bir taşla iki kuş urmak.
- 5: Tiz-i reftar olanın payine damen dolaşır.
- 6: Selamet ül-insan fi hıfz il-lisan (Arapça'sı tercih olunmuştur)
- 7: Susuz değirmen dönmez.

Bu yolda bazı durub-ı emsal-i Osmaniye'nin Fransızca muadillerini lütfen matbaamıza tebliğ edenler olursa “Marifet”e değil, maarif-i Osmaniye'ye mühim bir hizmet etmiş olurlar.

Ara sıra risalemize derç olunmak üzere tebliğ olunan bazı âsâra vaz' edilen bazı imzalar üzerinde makal-i ikamet veya memuriyet gösterilmeyip yalnız isimle iktifa edilmekte ve bazıları da birer harf işaretiyle verilip mühim ve müşkil bir halde bulunmakta olması ittihaz ettiğimiz usule mugayir olduğu cihetle ba'd-ezin gönderilecek varakalarda adreslerin sarahaten beyan olunmasını ashab-ı âsârdan rica ederiz.

Istılahat-ı Resmiye ve Fenniye ve Ticariye
Cami ve Muharriri: Ali Muzaffer
Rimeur – Kafiye-senc
Inhumation – Defn-i emvat
Etat de siege – İdare-i örfiye
Couflid d'attribution – Tayin-i merci emrindeki ihtilaf
Acte de propriété – Sened-i hakanî, tapu
Les eaux dormantes – Miyah-ı rakide
Façon d'agir – Suret-i tesviye
Aidant Dieu – Bi-avn-i Teala
Les biens meubles – Emval-i menkule
Les biens immeubles – Emval-i gayr-ı menkule
Sceau officiel – Mühr-i resmi
Dignité – Haysiyet ve itibar
Citoyens – Ahali
Droit de visite – Hakk-ı teftiş
Visite domiciliaire – Teftiş-i mesakin
Treve – Mütareke
Traite des esclaves – Üsera ticareti
Droit de sejour – Hakk-ı temekkün
Rétortion – Ceza-yı bi'l-misil
Rétroactivité – Maziye şümul kaidesi
Rupture – Kat-ı muhabere
Regle générale – Kaide-i külliye
Puissance – Saltanat, devlet, hükûmet

Les puissances européennes – Avrupa düvel-i muazzaması

Méthode expérimentale – Kaide-i tecrübiye

Systeme mercantile – Muvazene-i ithalat ve ihracat usulü

Magistrat – Hâkim

Magistrature – Heyet-i hükkam

Manifeste – Hamule varakası

Jury – Heyet-i udûl

Türkiye'nin Zenginlikleri

Türkiye esasen herkesin bildiği gibi bir tarım ülkesidir, ancak toprak zenginliğinin herkes için, hükümet ve çiftçiler için değerli olması için büyük ölçüde geliştirilmesi gerekmektedir. Birkaç yıl önce, tarımın kuşatılması gereken tüm itibarını anlayan sultan, köylünün artık gaspçılar tarafından sömürülmemesi ve herkesin mülküne saygı gösterilmesini emrettiği bir tarım fonu kurmuştur. Yolların da pratik olması gerekir ki böylece yiyecek bir noktadan diğerine taşınabilir ve tüm ülkede demiryolu ile ulaşım gerçekleştirilebilir. Evet! Bütün bunlar zaten uzun zamandır yapılıyordu ve hükümdarımızın ihtimamı sayesinde Türkiye'de hem Asya hem de Avrupa kıtalarına uzanan kilometrelerce demiryolu ağı kuruldu.

Tüm noktaların birleştirildiği vakit, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendi kendine yeteceği açıktır. Ancak, söylendiği gibi, çoğu zaman Avrupa'nın tahıl ambarı olacaktır.

Toprak tüm ürünler için uygundur: Buğday, yağ, şarap, her türlü yiyecek maddeleri, çeşitli esanslar... Sözün kısası, Tanrı'nın, ilahi merhametiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun mülklerine, diğer bölgelerde bulunması zor olan bereketi verdiği söylenebilir.

Madencilik zenginliği, daha az ayrıcalıklı parçaları tedarik eden ülkeler kadar zengindir. Beklediğimiz sonuçlara ulaşmak için hükümet, Tarım ve Orman Bakanlığı'na, onlara gelir vakfeden ülkelerin sahip olduğu tüm ayrıcalıkları, millî zenginliğimizin bu bereketli kısmının gelişimini sağlamak için en liberal ve en uygun yasaları vermiştir.

Türkiye'de bir miktar maden suyu, sülfatlı, bikarbonatlı, demirli, çakıllı sular ve saymakla bitmeyecek birçok kaynak mevcuttur. Bir noktadan diğerine geçiş kolaylığı sağlandığında, bu denli güzel bir doğası olan Türkiye, bu güzel yer ikliminin sunduğu hayatta yeniden güç kazanmak için gelecek olan tüm ülke yolcularını ağırlayacaktır.

Aslında, gökyüzünün güzelliği, toprağın bereketi, genel olarak sıcaklığın merhameti ve Kuran tarafından dikte edilen cömert Müslüman misafirperverliği, eskiden Asya ülkelerinde, güçlü imparatorluğunun büyüklüğüne, ihtişamına ve şöhretine sahip olan hükümdar egemenlikleri gibi, ülkemizi, soylu hükümdarımızın ataerkil koruyuculuğu altında evrensel anavatan yapacaktır.

Türkiye'den Bir Dost

Osmanlılarda Terakki

Birçok gerçekliğin gözlem yoluyla meydana çıkarılabileceği doğrudur. Fakat bundan yararlanmak için sağduyu, zevk, canlılık dolu bir ruh ile dikkatli ve özenli gözler gibi iyi niteliklere sahip olunması icap eder. Eğer bir toplumu incelemek istiyorsak, onun eğilimlerini ve alışkanlıklarını ele almalıyız. Ne yazık ki Osmanlılar tarafsız bir şekilde çalışılmamıştır. Türk yazarlarımız bile bu tür çalışmaları ihmal etmişlerdir.

Ben de sevgili okuyucu, Müslüman kadınlarımızın entelektüel terakkisini (uzun zamandır olmasa da) bilmiyordum. Bir gün Müze-i Hümâyun’u ziyarete gelmiş ve yaşlı bir kadın tarafından refakat edilen bir grup genç kızla tanışmıştım. Müzenin kataloğunu tutan yaşlı kadın, gruba gerekli açıklamalarda bulundu. Ekselansları Dr. Halil Bey, bazı kadınlarımızın değerli bağışlar yaparak millî koleksiyonlarımızı zenginleştirmeye ve tamamlamaya katkıda bulduklarına dair bana güvence verdi.

Bir başka sefer de Müze-i Hümâyun’da arkadaşım Bay Bareille ile birlikte, en büyüğü on dört yaşlarında görünen bir grup gence rastladım. Arkadaşım bu karşılaşmamızdan pek memnun oldu ve bana şöyle dedi: “Canım, şu gençlere de bir bak... Onların bilim için bu büyük çabasına hayranım. Tanrı onların bu değerli gayretinde yanlarında olsun.”

İşte Osmanlı’nın terakki ve medeniyet yolundaki yetkinliğini kanıtlayan, hepimizin bundan mutluluk ve gurur duyması gereken birtakım gerçekler...

Necip Asım

Bir Musahabe-yi Lisaniye

Efendim!

Hazret-i muallimin (Rahmetullahi aleyhi rahmeten vasiaten) eyadi-i istifaya da ziynet-bahş olan (Mecmua-yı Muallim)ini ara sıra dest-i tazime alır, dekâyık-ı lisaniyemizi talim eyler. Geçen akşam yine böyle bir müracaat-ı mütalaada bulunmuştum. Yirmi beşinci nüshada “En – lık – dan – zar – sitan – i – yet” edevatının mana-yı muhtelifesinden bahsolan bentte:

“Yararlık – yaramazlık – bilmezlik” tabirlerindeki muzariler sıfat hükmündedir. (Bilmezlik)in (bilmemezlik) suretinde istimali – Nefyin bila-mucib

tekerrürü cihetiyle – doğru değildir. Cennetmekan Fatih hazretlerinin devr-i aliyesi şuarasından meşhur Ahmed Paşa'nın:

(Ahmet acem mi cennet-i kuyundan olsa dūr

Bilmezlik ile ademin elinden neler çıkar)

beyti bu babda irad edilecek şevahittendir.

ifâdesi nazar-ı dikkatimi celbetti. Tarz-ı istimalimizi düşündüm: (Bilmemezlik – görmemezlik – işitmemezlik) demekte sühulet, (bilmezlik – görmezlik – işitmezlik) demekte ise usret hissettim. Cebr-i nefis etmedikçe suret-i saniyede istimale muktedir olamayacağıma hükmetmek istedim. Bu hükme kanaat etmek mi, yoksa etmemek mi lazım geleceğini tetkik ile meşgul olduğum sırada yanıma gelen, fakat geldiğini hissedemediğim küçük biraderim: “Ağabey! Bununla üçtür yanınıza geliyorum. Haberiniz olmadı. Ne kadar dalmışsınız! Yoksa aldırılmazlıktan mı geliyorsunuz?” dedi. Şu sözlerin hatmesi bir intibah-ı fikrîyi mucip oldu. Düşündüm: Şu masum henüz Kuran-ı Kerim ile bir kıraat-ı ibtidaiye risalesinden başka kitap okumadı. Zihni sarf ve nahv-ı mualiflerimizin kavaid-i indiyesiyle karışmadı. Ancak ailelerimiz arasında konuşulan sade ve latif lisanı bilir. O lisan (beşâset – şirret) gibi adem-i takayüd eseri olarak birleşmiş olan galatat-ı istisna edildiği halde miyar-ı istimaldir. Bu halde (bilmemezlik) doğru, (bilmezlik) yanlıştır. Fakat bununla da Hazret-i Muallim'i tahtie etmekte olduğum hatırıma gelince cesaretim kırıldı. Zat-ı ali-yi edibanelerinden istizaha mecbur oldum. Baki.

Muallim Naci merhumun ifadesiyle bazı eazım-ı üdebamızın asarında manzurumuz olan ve bilhassa binaenaleyh istimal olunanların tarz-ı arasındaki şu tezada mübahis-i mühimmeden olmak itibariyle bir cevap-ı savab itası için bu zamana kadar tedvin edilen kavaid-i kitaplarımızdan birçoğunu devir ve tetebbu ettim. Teessüf olunur ki hiçbirinde şu müteallik küçük bir işarete bile müsadif

olamadım. Bu babda cevap itası icra edilecek tedkikata mütavakkıf olduğunu anladım. Amal-i fikir ve nazara başlamıştım. Geçen günü gavamız-ı lisanıyemize bihakkın aşına bir zat ile teşrif ettik. Merasim terhibi ifadan sonra ilk işimiz şu bahsi açmak oldu. Varakayı kendinlerine arz ettik. Bade'lkurraya mutalaat-ı atıyyeyi dermeyan ettiler: “Evet, sahib-i varakanın bu hükümde hakkı vardır. İnkisar-ı cesareti ise teeddübe, merhum müşarünileyh hakkında mecbur olduğumuz fart-ı hürmete atf etmeliyiz. Hazret-i Muallim bu meselede gaflet etmiştir. Fakat bu gaflet edebiyatımızı bir esas-ı sahih ve metin üzerine koymaya çalışan bina eden merhum müşarünileyhin meziyet-i edibanesine, asar-ı muhallede-yi malumanesinin kıymet-i edibanesine hanel vermez. İnsanlar için mümkün olmayan tekmili, hatadan katıyen selameti hazreti Muallim’de aramak abes olmaz mı?”

Merhumu tağlît eden sebep ikidir: Biri “Tabirlerinde muzâriiler sıfat hükmündedir.” kaydır ki bununla “Sıfatlara isim mastar edatı olan (lik – lif) ilhak edilir, bunlar da sıfat hükmündedir, bu halde bunlara da o edat-ı ilhak edilmiştir.” demek istenildiğini zannederim. Vakıa isim mastar edatı olan (lik – lık)ı gerek semâî gerek kıyasi sıfatlara ilhak ederek (Acılık – tatlılık – katiplik – şehirlik – avarelik – nadanlık – azürdelik) gibi hasil-ı mastar manasını mütezammin kelimat teşkil ederiz. Muzâri sayfalarını da bizzat “Çıkamaz zुकak” gibi yalnız tebeyyün ve tarifi, bazen “Onu söz anlar bir adam zannederdim.” gibi şiddet ve kuvvet-i manayı, bazen de “Ele alınır şey değil ki...” gibi mana-yı liyakati mütezammin olmak üzere sıfat olarak istimal eyleriz. İstikbal sîgaları da böyledir. Fakat bu edat muzâri sîgalarına ilhak edilerek hasil-ı mastar manasını mütezammin kelime-yi teşkili yararlık – yaramazlıktan maadada vaki ve şayi değildir. (Giderlik – görürlük – alırlık – bulurluk) der miyiz? Bu cihetle merhumun “Tabirlerindeki muzâriiler sıfat hükmündedir.” cümlesinden istihraç ettiğimiz “Sıfatlara ihak edilen isim mastar edatı

sıfat hükmünde olan muzârilere deilhak olunabilir.” sözünü kaide olmak üzere kabul edemeyiz.

İkinci sebep de “nefyin bila-mucip tekerrürü” kaydıdır. Vakıa (me – miz)in içtimaı sebebiyle defaten tekerrür nefiy varid hatır olur, fakat tetkik edersek böyle olmadığını görürüz.

Fiillerimizde edat-ı nefiy mim-i meftuhadır, made-yi asliyye ile sîga edatı arasına ilave edilir. Muzâri sîgasının menfisi ise müstesna olarak made-yi asliyye (mez) ilhakıyla teşlik olunur, yani (mez) yalnız muzâri sîgasınamahsus edat-ı nefiydir. Efal-ı menfiyeye made-yi asliyye olan (bilme)ye (mez) ilhakı kaideten kabil olamaz ki hatta bundan tekerrür-ü nefiy zannının husulüne imkân olsun. (Bilmemezlik) tabirinde edat-ı nefiy yalnız mim-i meftuhadır. (mez) edat-ı nefiy değildir. Tabiren mevki-yi istimaline dikkat edelim: (Görmemezlik ediyorsun) demek – adem-i istinas sebebiyle hissedilecek garabetten kat’-i nazar-ı mana itibariyle – (Görmemeklik ediyorsun) demekten başka bir şey midir? (Görmemezlik) tabiri (Görmemeklik) hasıl-ı mastar menfisindeki (mek) edatının (mez) ile, daha doğrusu (kef)ın (ze) ile ibdalinden husule gelmiştir. Bu ibdal ise lisanımızda vuku ve şayidir. Elli sene evveline kadar söylenilen (İsterik – giderik)ler bugün kullandığımız (İsteriz – gideriz)den başka mıydı? Elyevm bazı kere ihalden işitmekte olduğumuz (Bilmezlik) tarz-ı telaffuzu payitaht ahalisinin ikinci bir ibdal ile kullandığı (Bilmez)den başka manayı mı mütezammindir? İşte görülüyor ki (mez)i de mim-i meftuha gibi edat-ı nefiy addedip tekerrür-i nefiye hükmetmek eser-i gafletlidir.

Şu izahattan müsteban olduğuna göre (Bilmezlik) doğru, (Bilmemezlik) yanlış değil, (Bilmezlik) kaideye muhalif, (Bilmemezlik) kıyasa muvafıktır.

Muhatabımız şu izahatı müteakib çehrelerinde pek ayan görünür tesirle:
“İnsan böyle şeyleri sırası düştükçe, hatta münasebep aldıkça bile yazmak istemiyor.

Merhumun zaman-ı hayatında edebiyatımıza dair bir zevk-i selim mahsulü olarak ita eylediği hükm-ü katiyyeden cid ve hakikati bir marifet ile ihtiyar ettiği edebiyat-ı metinden ihtirazen sükût-u muztaribane ve mülzimaneye mecbur olanlar ruh-ı pâki a'lâ-yı illiyyîn pervaz ettikten sonra asar-ı muallime tarizi en münasip bir vesile-yi iştihar addeylediler, ağızlarına geleni söylemeye başladılar. Merhumu darb-ı kalem ile, feyz-i marifet ile ihraz ettiği mevki-i bülend-i edebiyeden tenzile çalıştılar, çalışıyorlar da. Hakikaten, vukuftan ari olan bu tarzler bizzarure cevapsız kalıyor, çünkü bunlara yine o yolda mukabele lazım. Halbuki merhumun:

Zindegi-bahş ehl-i gaflettir

Nefesin nefha-yı kıyamettir

Eyitti senden işindiğim ayat

Bi-allame-yi kitab-ı hayat

Kainata bu zevki talim et

Rahmet-i Hakkı halka talim et

Halik-i levh iken kısım-ı hanın

Seniy-i takdisi çok mu insanın

beyitleriyle mediha-han olduğu kalemi öyle beyhude-gûyâne idareye gönül kail olamıyor. Bizim asar-ı muallimden müstefiz olanların bu yolda – velev ki haklı olsan – bir tedkikimizi gören muterizlerin “Bak Naci’ye, ‘Asarından Allah için istifade ediyoruz’ diyenlerde hata aramaya başladılar. Artık istediğimiz gibi tarz deriz.” demelerinden korkarım. Bunlara teşdit-i tarize bir vesile tehyie etmiş olmayalım. Bu

varakayı ve bu mübahaseyi meskut bıraksanız daha iyi olur zannederim, sözlerini ilave ettim.

Muhatabımızın şu mülâhazalarına kemal-i teessüfle iştirak etmekle beraber şimdiye kadar bu derece etraflı tetkik edilmemiş olan bir mühimme-yi lisaniyeyi meskut bırakmaya razı olamadığımdan sevk-i tavsiyelerini kabul edemedim.

Uzuvlarını rica ederim.

Muhatabımızın kendileri de kemal-i iftihar ile itiraf ettikleri veçhile merhum müşarünileyhin telamiz-i maneviyesinden ve dekayık-ı lisaniye ve edebiyeyi izah hususunda ihtiyar ettiği beyan-ı metini taklide en ziyade muvaffak olanlardandır. Hatta diyebilirim ki bâlâya aynen ve iltizam edilen usul-u imlayı takliden zabt ve nakleylediğim tedkikat-ı lisaniye muallim-i merhuma isnad edilecek olursa ifadesiyle ülfet peyda etmeyenlerin tefrik edemeyeceklerine şüphe olunamaz. Bu tedkikatı neşrden asıl maksadım ise hürmet, hulûs-ı niyet ve nezahat-ı edep dairesinde yürütülen intikadata güzel bir numune daha göstermektir.

F. Reşad

Kadınların Savunusu

Tüm varlıklar arasında, ticarete kadından daha iyi eğitilmiş bir adam düşünemiyorum. Kadın; karakterinin tatlılığı, sağduyu, akıl, örf ve adetlerinin temizliği, duyguların inceliği, ruhunun iyiliği, konuşmalarının hafifliği, ruhunun ve nezaketinin büyüklüğü gibi, zihninin ve bedeninin güzelliklerini de toplumun imkânları için gerekli olan erdemlerle birleştirir.

Gerçekten de kadınların hangi hayalleri öylesine coşkundur? Fikirlerini ne kadar güçlü bir şekilde iletirler? Bizi ne kadar kolay çözümleyebilirler? Bir kelime bir bakış, bir jest bize nüfuz etmeleri için yeterlidir. İhanet etmeyeceklerinden

emindirler, bizim kaçtığımız şeyin onlar sezinlenmesine izin verirler ve bizleri tanımak için kendimizi açıklamamızı beklemezler.

İkna mı etmek isterler? Sadelikle ve mantıkla hareket ederler; saf görünürler.

Göz kamaştırmak mı isterler? Sadece nüktedan ve kinayeli konuşur; çok sevilirler.

Fırsatlar, hangi ruha sahip olmaları gerektiğine karar verir ve fırsatlar onları enerjik kılar; sağduyulu ve yanıltıcı, hayat dolu bir kadına dönüştürürler. Gerekirse onlar gibi olabilmek için neye, ne kadar ihtiyacımız olduğu konusunda kafa yormamız gerekir.

Kendilerini bize hangi biçimde sunarlarsa sunsunlar ister memnun etmek ister ikna etmek niyetinde olsunlar, konuşmalarının özünde incelik vardır. Ruh halimizi yumuşatan, hırçın kalplerimizin aceleci tavırlarını sakinleştiren, bizi kayıtsız bırakan, nazik ve mütevazı bir incelik... Bu yüzden, sadece onların okulunda eğitildikten sonra nasıl iyi yaşayabildiğimizin farkındayız. Bakımda doğruluk, konuşmada edep, davranışta hoşluk, ifadelerde seçicilik nasıl olur onlardan öğreniriz. Bizi düzeltmeyebilirler ama bizi her zaman onların yaptığının doğru olduğuna ikna ederler. Eğer örnekleri bizi daha iyi hale getirmezse, en azından kendimizi olması gerektiği gibi göstermemize zorlarlar.

Bilgiçliğin çok uzaklara haykırdığını duyuyorum. Görgü kurallarının bu önemsiz çalışması, cehalet ve tembelliği paylaşıyor. Misanthrope ne diyor, yakınmak ve tatminkâr görünmek için bir sebebim olacak mı? Onlara şöyle cevap veriyorum, korkutucu bir bilginin veya katı bir içtenliğin avam zevkleri, hoş görünme sanatı tarafından yatıştırılmak istiyor. Kendimizden ziyade başkaları için dünyaya geliyoruz. Kaba veya amirine bir ton, onur kırıcı bir laubalilik kadar kınanabilir.

Dünya, kişinin zevklerini ve eğilimlerini iyileştirmeyi ve kitaplarda gördüklerini kullanmayı öğrendiği bir okuldur. Bu kadınları mükemmelleştirmemek demek, her şeyi görmezden gelmek demektir. Onların ticareti bize sosyal olmayı öğretir ve ilk görevler topluma ait olan görevlerdir. Bir adam, kendisini eğitmek ve kalbini en güzel erdemlerle doldurmak için daha iyi bir akıl hocası bulamaz. Onların yolu gerçek liyakata giden yoldur. Erkeği hoş göstermek için sahip oldukları yeteneğe, erkeğin kalbinde kurdukları imparatorluğu da ekleyin, bu da erkeğin ticarete kat ettiği mesafeye oldukça katkıda bulunacaktır.

Her birinin ağzı, erdemin döküldüğü bir kanal gibidir. Kadın, dersini öyle bir zarafetle verir ki, erkek bunları zevkle temellük eder. Kadınlar, erkeğin değişiminin bir parçasıdır; onları böyle değişmiş gördüğümüz müddetçe geri kalan her şey mümkündür.

P.B.

Gerçekler ve Özdeyişler

Sabırlı olmak cesur olmaktır.

Aşktan, evlilik kadar soğutan bir şey daha yoktur.

Bir kez doğar, bir kez ölürüz ve ne zaman sevildiğimizi düşünsek, severiz.

Boşanmanın en emin yolu aşk için evlenmektir.

İlk aşkından mutsuz olan kadın tutkusunu iyileştirmek için bir tutkucuk arar.

Asla bir kadını küçük düşürmeyin, sizi yüz kat fazlasıyla rencide edecektir.

Kadın asla sevildiği için sevmesi gerektiğini düşünmez. Hayır, bu tuhaf yaratık, isterse heveslerle ve içgüdüyle her şeyi yapabilir, ama görev için asla.

Kadın, affetmek ve daha iyi intikam almak için bazen unutmış gibi yapar.

Genç ve çekici bir kadın asla umutsuzluğa kapılmaz ve hiçbir şeyden şüphe etmez...

Zaten tüm evren onun için çalışmıyor mudur?

Véritas

Arabesk Kaligrafi

Hemen hemen tüm halklar, alfabelerinin karakterlerini hayvanlar ve bitkiler aleminden alınan görüntülerle süslemeye veya canlı figürlerinin alışlagelmiş harfleriyle çizmeye çalışmışlardır. Orta çağın el yazmaları; insan, dört ayaklı hayvan, balık, kuş, yılan, çiçek figürleriyle süslenmiş bu temsiller ve harflerle doludur. Bu farklı alfabelere, doğadan ödünç aldıkları formlara göre, insan biçiminde, hayvan biçiminde, kuş biçiminde, balık biçiminde gibi isimler vermişlerdir.

Araplar bu zor sanatta parlamıştır. Kamuya ait eserlerin çoğu, arabeskler adını alan bu fantastik süslerden ve farklı şekillerdeki bu harflerden oluşturulmuştur.

Araplar en dini çağlarda, harflerle ve bir Kuran ayetinin metniyle, insan figürlerini, hayvanları, çiçekleri, ibadet etmeye adanmış binaları temsil eden belirli gruplar düzenlemişlerdir. Ayrıca bazı el yazmalarını, küçük mobilyaları ve çeşitli takımları, Orta çağ figürleriyle bezenmiş harflerden oluşan efsanelerle süslemişlerdir. Kaligrafi her zaman Doğu'da ilk ortaya çıkan mesleklerden biri olarak kabul edilmiştir ve Kalife Ali'nin bu özlü sözü hep alıntılanmıştır: "Nasıl iyi yazılır öğrenin, güzel yazı zenginliğin anahtarlarından biridir."

Araplar, aynı zamanda tılsımlarında veya anıtlarını süsleyen yazıtlarda da çiçek ve yaprak formlarından oluşan karakterler kullanmaktadır. Bu nedenle "çiçekliler" olarak adlandırılmışlardır. Bazen mühürler sadece yapraksız ve nazenin çiçeklerle dolu bir ağaç dalını temsil eder gibi görünür. Fakat baş harflerinin anahtar olduğu az bilinen bir alfabeyi içermektedirler. Bu tür süslemelerin açıklamaları

çerçevemizin sınırlarının ötesine geçecek ve Oryantalistler dışında çok az ilgi uyandıracaktır.

Mısır, Cezayir ve güzel ülkemiz Türkiye'nin tüm camilerinde göz kamaştırıcı aydınlatmalarla zenginleştirilmiş bu türden temsiller bulunabilmektedir. Dindar hacılar, evlerini süslemek ve kendilerini tüm kötü büyülerden korumak için, kutsal topraklardan toprak getirmek konusunda nadiren başarısız olmuşlardır.

Arap sanatı, günümüzde modern beğenideki değişmeler bahanesiyle ne yazık ki bozulmuş olan biçimlerin en güzel tecessümlerinden biridir ve olmaya devam edecektir.

Her defasında işlerim gereği köprü'nün öte yanına geçmem gerektiğinde, İstanbul mahallerinin hemen her yerine yayılmış mimari güzelliklere az vakıf çağımız gençliği tarafından küçümsenen; atalarımız tarafından dikilen bu anıtlara hayran olmaktan kendimi alamam.

Dieudonné

Sosyete Eğlencesi

Büyükada'da

Yumuşak bir hava, sakin bir deniz, güneş parlıyor. Ormanda, tazelik ve gizem dolu, "j'y convetts"ler zarif yürüyüşlülere okşayıcı bakışlarla bakarak bu hoş ve serbest kadınlarla çiçek açar ve tüm önyargılarından sıyrılırlar.

Tanrım, hayat ne kadar da hafif!

Gece yarısından iki saat sonra. Boğucu bir sıcaklık, kapalı bir gökyüzü, dalgalı bir deniz... Acayip bir arabesk mimari ile süslenmiş kapı ve pencereleri; yapraklarla kaplı duvarları olan harika bir köşkte, bir kadın, başını elleri arasına almış, ağlıyor, ağlıyor, ağlıyor... Peki ama neden? Güzel, çekici ve sevilen bir

kadın... Ne yazık ki, kocası onu dünyada en çok sevdiği ve uğruna her şeyi feda ettiği adamın kollarında yakaladı.

Tanrım, hayat ne kadar da ağır!

Şafak söküyor, gökyüzü gülümsüyor, deniz ağır ağır uyanıyor, kuşlar tutkuyla öpüşüyor. İnce, ufak bir tekne içinde; harika bir fiziğe sahip, ay kadar güzel bir bakire; genç, güçlü, sevimli bir gence doğru eğiliyor. Onunla konuşmaktan ziyade sesinin ahenkli tınılarıyla okşuyor onu. Genç ise onu hayranlıkla seyrediyor; mutlu, onunla olmaktan, onu kendine, yalnızca kendine sakladığından ötürü mutlu... Çünkü bu varlığa gönlünün her zerresiyle tapıyor. Ailesini, arkadaşlarını, ülkesini terk eden halsiz bir bakış ve baştan çıkarıcı bir dudakla dünyanın sonuna dek onun peşinden gitmek için...

Tanrım, bunu anlayanlar ve başkaları için değil, kendileri için yaşayanlar için hayat ne kadar mesut!

Bir Egzantrik

MAARIFET

LA SEULE REVUE HEBDOMADAIRE TURCO-FRANÇAISE

Paraissant à Constantinople.

Directrice-Propriétaire

Theodosia.

FONDÉE EN 1898.

Gérant-Responsable

Aristovoulos D. Christidis.

DIRECTION-RÉDACTION : Galata, Kavaflan Han, N° 14.

Abonnements : 1 an, Demi-Livre Turque. — Pour l'étranger, 3 Médjidiés. — Le Numéro 2 Piastres.

SOMMAIRE :

1. Le "Maarifet".—2. L'Anniversaire de la Naissance de notre Auguste Souverain Abdul-Hamid Han II.—3. Nouvelles : Fatal Mirage!—4. Grelots d'or : La larme ; Albeca.—5. Un coup d'œil à Péra.—6. Poésie : Chant Oriental.—7. Vérités.—8. Élégances.—9. Bibliographie.—10. Petite correspondance.

LE "MAARIFET"

Le Maarifet vient de naître. Avec l'aide de Dieu et l'appui de notre Auguste Souverain, le Sultan Abdul-Hamid Han II, il vivra. Son programme est dans son nom. Le Maarifet suivra la voie de la science et des arts.

Grâce à l'impulsion donnée à l'instruction en Turquie, sous le règne paternel d'un Souverain éclairé, infatigable, magnanime et par excellence protecteur de tout ce qui contribue au développement de Son vaste Empire, le peuple Ottoman a déjà réalisé des progrès rapides.

Nous n'entreprendrons pas, après tant d'autres, de faire l'historique de l'œuvre grandiose accomplie par S. M. I. le Sultan, pendant les années passées de Son glorieux règne; cette œuvre parle assez haut par elle même. Aussi, et bien universellement, a-t-on donné au puissant Souverain, le titre de Grand Bienfaiteur et de Rénovateur de l'Empire Ottoman.

Et Son peuple, qui le vénère et l'aime, pense que ce puissant Monarque est, pour lui, un don de la Providence.

Oui, ils sont heureux, les peuples que la Providence a dotés d'un Monarque aussi souverainement bon, juste, puissant et glorieux; c'est pourquoi, partout retentit ce cri de reconnaissance et d'amour : *Vive S. M. I. le Sultan Abdul-Hamid Han II.*

Theodosia.

Şekil D1: 9 Ocak 1898 tarihli ilk Fransızca nüshanın görselidir.

ترکجه و فرانسزجه هفته لوق رساله در

مشول وطابی آریستوتولوس خریستیدیس

مدیره وصاحبه سی تئودوسیا

اداره خانه سی : در سعادتده غلطه ده قوافیان خائنده ۱۴ نومرولی محل مخصوصدر

آبونه فیثاتی در سعادت ایچون سنه لکی یارم عثمانلی التونیدر - ممالک اجنبیه ایچون بر سنه لکی اوچ بخیدیه در - نسخه سی ۲ غروشددر

معرفت

کهنه بنیاد جهانک منفرد معماریدر
نوبنو عمر انفزادر انتشار معرفت
تشنکن خاصنه مخصوصدر لیل و نهار
رحمت عین عطادر چشمه سار معرفت
مکتب شوق وغرام ارتقا و رفعته
خواجه قیض انتحادر دستیار معرفت
روز فیروز جلوس «خان حمیده» هر زمان
دنیه حقا کیم سزادر نوبهار معرفت
سایه شاهانه سنده نوبهالان زمان
جمله صبح و مسادر کامکار معرفت
پادشاهم عمر و شان وشوکتک مزداد اوله
تا جهانده روشادر نورکار معرفت

نعمت مخص خدادار اقتدار معرفت
مظهر قیض بقادر یادکار معرفت
شمس لطفی برق اورر ارباب فکر ودانشه
هرجهندن لمعه زادر شعله بار معرفت
روضه حس محاش پروره هر این و آن
ابریسان صفادر جویبار معرفت
اولماز اهلی بروقت دوچار نار احتیاج
حائر کنج غنادر وایه دار معرفت
وارینی ایثار ایدر مفتون قیض شانسه
خسرو و حاتم ادادر جمشعار معرفت

Şekil D2: 21 Ocak 1898 tarihli ilk Osmanlıca nüshanın görselidir.

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

- Balzac & George Sand. (12 Mayıs 1898). *Marifet*, 8, 4-5.
- Bir ifâde ve tercüme müsâbakası. (2 Mayıs 1898). *Marifet*, 7, 58.
- Durûb-ı emsâl. (9 Haziran 1898). *Marifet*, 11, 95.
- İhtâr-ı mahsûs. (17 Mart 1898). *Marifet*, 1, 2.
- İhtâr- ı mahsûs. (19 Mayıs 1898). *Marifet*, 9, 76-77.
- La dame aux camélias. (24 Mart 1898). *Marifet*, 2, 4.
- Matmazel Dieudonnée Sophroniades. (3 Temmuz 1311). *Malumat*, 6, 139-140.
- Tercüme müsâbakası. (31 Mart 1898). *Marifet*, 3, 20.
- Tercüme müsâbakası. (2 Haziran 1898). *Marifet*, 10, 86.
- Abbâs Hâver. (2 Mayıs 1898). Ferdâ-yı ebâbda bir tevakkuf. *Marifet*, 7, 64-65.
- Abdulhalim Memdûh. (8 Eylül 1898). Kara kurbağa. *Marifet*, 16, 152-154.
- Ahmed Midhat Efendi. (24 Mart 1898). La dame aux camélias. *Marifet*, 2, 19.
- Ahmed Midhat. (1 Nisan 1898). Tezkire. *Marifet*, 3, 24.
- Ahmed Midhat. (16 Haziran 1898). Bir mesele-i tercüme. *Marifet*, 12, 106.
- Ali Muzaffer. (25 Mart 1898). Kadının mâhiyeti, ehemmiyeti, hizmeti. *Marifet*, 2, 14-15.
- Ali Muzaffer. (31 Mart 1898). Büyüksün Rabbim büyük! *Marifet*, 3, 25.
- Ali Muzaffer. (7 Nisan 1898). Tercüme numûnesi. *Marifet*, 4, 37.
- Ali Muzaffer. (14 Nisan 1898). Bir musâhabe. *Marifet*, 5, 38-39.
- Ali Muzaffer. (14 Nisan 1898). Kadının mâhiyyeti, ehemmiyyeti, hizmeti. *Marifet*, 5, 43.
- Ali Muzaffer. (2 Haziran 1898). Durûb-ı emsâl. *Marifet*, 10, 86-87.
- Ali Muzaffer. (2 Haziran 1898). Tercüme numûnesi. *Marifet*, 10, 93-94.
- Ali Muzaffer. (23 Temmuz 1898). Mebadî-i fenn-i menâfi'ül azâ yahûd sen seni bil. *Marifet*, 14, 129-130

- Ali Muzaffer-Théodossia. Cülûs-ı humâyûn mes'adet-i makrûn cenâb-ı padişahî.
Marifet, 15, 137-141.
- Dieudonnée. (9 Ocak 1898). Fatal mirage. *Marifet*, 1, 2-3.
- Dieudonnée. (20 Şubat 1898). Le mariage de Lhao – En Extrême Orient. *Marifet*, 2, 4-5.
- Dieudonnée. (17 Mart 1898). Ilba – En Extrême Orient. *Marifet*, 1, 1-3.
- Dieudonnée. (24 Mart 1898). Ilba – En Extrême Orient. *Marifet*, 2, 2-3.
- Dieudonnée. (31 Mart 1898). Ilba – En Extrême Orient. *Marifet*, 3, 2-3.
- Dieudonnée. (7 Nisan 1898). Ilba – En Extrême Orient. *Marifet*, 4, 2.
- Dieudonnée. (14 Nisan 1898). L'orpheline! – Histoire vraie. *Marifet*, 5, 1-3.
- Dieudonnée. (21 Nisan 1898). L'orpheline! – Histoire vraie. *Marifet*, 6, 2.
- Dieudonnée. (2 Mayıs 1898). L'orpheline! – Histoire vraie. *Marifet*, 7, 2-3.
- Dieudonnée. (12 Mayıs 1898). Sarah – En Extrême Orient. *Marifet*, 8, 2-3.
- Dieudonnée. (9 Haziran 1898). La puissance de la femme – En Extrême Orient.
Marifet, 11, 7-8.
- Dieudonnée. (16 Haziran 1898). Lina d'Erenville – Histoire vraie. *Marifet*, 12, 14-15.
- Dieudonnée. (16 Temmuz 1898). Une page de la vie réelle – Histoire vraie. *Marifet*, 13, 21-22.
- Dieudonnée. (23 Temmuz 1898). Une page de la vie réelle – Histoire vraie. *Marifet*, 14, 27-28.
- Dieudonnée. (19 Ağustos 1898). Arabesques calligraphiques. *Marifet*, 15, 36-37.
- Dieudonnée. (6 Eylül 1898). Ariane. *Marifet*, 16, 41.
- F. Reşâd. (31 Mart 1898). Bir musâhabe-i lisâniyye. *Marifet*, 3, 20-23.
- Hayri. (19 Mayıs 1898). Hayırlı peder. *Marifet*, 9, 77-78.
- L'Echo Bible. (9 Ocak 1898). Bibliographie: Librairie Française. *Marifet*, 1, 5-6.
- M. Hayri. (17 Mart 1898). Muharrirlik nedir? *Marifet*, 1, 3.
- Mlle Tige-Brisée. (2 Haziran 1898). Terpendre et Dorothée par Kimon Bellas.
Marifet, 10, 3.
- Mehmed Remzî. (16 Haziran 1898). Bekçi kız. *Marifet*, 12, 112-113.

- Mehmed Remzî. (16 Temmuz 1898). Neşr olunmayan vesâife nazaran Guy De Maupassant. *Marifet*, 13, 122-124.
- Mehmed Remzî. (23 Temmuz 1898). Neşr olunmayan vesâike nazaran Guy De Maupassant. *Marifet*, 14, 133-134.
- Mahmud Esad. (17 Mart 1898). Ali Muzaffer Bey'e. *Marifet*, 1, 6-7.
- Mustafa Celâl. (1 Nisan 1898). Muharrir beyefendi. *Marifet*, 3, 28.
- Necib Asım. (19 Ağustos 1898). Türkçemiz. *Marifet*, 15, 141-144.
- Nedjib Accem. (19 Ağustos 1898). Progrès chez les Osmanlis. *Marifet*, 15, 32.
- Nigârzâde Sâlih Feridûn. (17 Mart 1898). Vâlideme! *Marifet*, 1, 10.
- P.B. (19 Ağustos 1898). Apologie des femmes. *Marifet*, 15, 34-35.
- P.B. (6 Eylül 1898). Apologie des femmes. *Marifet*, 16, 39-40.
- Rodoslu Ahmed Kemal. (19 Ağustos 1898). Düşünmeyi severim. *Marifet*, 15, 146-147.
- T. (21 Nisan 1898). L'Hypothèse du heurone. *Marifet*, 6, 4.
- T. (2 Mayıs 1898). L'Hypothèse du heurone. *Marifet*, 7, 4.
- T. (19 Mayıs 1898). L'Hypothèse du heurone. *Marifet*, 9, 4-5.
- Théodossia. (16 Haziran 1898). Ahmed Midhat Effendi. *Marifet*, 12, 13.
- Théodossia. (9 Ocak 1898). Fatal mirage. *Marifet*, 1, 2-3.
- Théodossia. (9 Ocak 1898). Le "Maarifet." *Marifet*, 1, 1.
- Théodossia. (20 Şubat 1898). Le bazar de secours aux invalides & Familles des victimes de la guerre Turco-Hellene. *Marifet*, 2, 1.
- Théodossia. (17 Mart 1898). Hüsn-i ibtidâ. *Marifet*, 1, 1-2.
- Théodossia. (24 Mart 1898). La langue Turque en Orient. *Marifet*, 2, 1.
- Théodossia. (16 Temmuz 1898). Les périodiques. *Marifet*, 13, 19-20.
- Théodossia. (19 Ağustos 1898). Le XXe anniversaire de l'avènement au trône. *Marifet*, 15, 31-32.

İKİNCİL KAYNAKLAR

- Aksoy, E. (2008). La littérature d'expression française en Turquie. *Revue d'histoire littéraire de la France*, 108(3), 633-644.
- Beauvoir, S. D. (1972). *The second sex* (H.M. Parshley, Trans.). Harmondsworth: Penguin. (Original work published 1949)
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı kadın hareketi*. İstanbul: Metis.
- Çilliler, Y. (2015). Modern milliyetçilik kuramları açısından 19. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu fikir akımları. *Akademik incelemeler dergisi*, 10(2), 45-65.
- Demir, H. (2010). Muallim Naci: Eski mi, yeni mi? *Türkbilig türkoloji araştırmaları dergisi*, 19, 176-185.
- Demircioğlu, C. (2009). Translating Europe: The case of Ahmed Midhat as an Ottoman agent of translation. In J. Milton & P. Bandia (Eds.), *Agents of translation* (pp. 131-159). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Demirel, F. (2007). Abdülhamid döneminde sansür. İstanbul: Bağlam.
- Deringil, S., & Güven, G. Ç. (2014). İktidarın sembolleri ve ideoloji: II. Abdülhamid dönemi (1876-1909). İstanbul: Doğan Kitap.
- Gluck, C. (1985). *Japan's modern myths: Ideology in the late Meiji period*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Gökçek, F. (2009). *Bir tartışmanın hikâyesi: Dekadanlar*. İstanbul: Dergâh.
- Göçek, F. M. (1999). *Burjuvazinin yükselişi imparatorluğun çöküşü: Osmanlı batılılaşması ve toplumsal değişme*. Ankara: Ayraç.
- Konca, İ. (2018). II. Abdülhamid dönemi sansürünün (1876-1908) yayınlanan tercüme eserler üzerindeki etkileri. *Journal of Turkish studies, Saliha Paker armağanı*. 47, 351-369.
- Kaplan, R. (1998). *Klâsikler tartışması: Başlangıç dönemi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kul, N. (1998). Ali Muzaffer: Hayatı, şahsiyeti ve eserleri. (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme sürecinde Türk kadını 1839-1923*. Ankara: Ötüken.
- Kurnaz, Ş. (2013). *Osmanlı kadınının yükselişi 1908-1918*. Ankara: Ötüken.
- Lettre de Turquie. (1906), *L'Abou naddara*, 7, 33.
- Moi, T. (1991). Appropriating Bourdieu: Feminist theory and Pierre Bourdieu's sociology of culture. *New literary history*, 22(4), 1017-1049.

- Özdalga, E. (2013). *Late Ottoman society: The intellectual legacy*. London: Routledge.
- Özön, M. N. (ed.). (1942). Hikâyeleri-romanları. *Ahmed Midhat's novel: Yeniçeriler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Paker, S. (1987). Tanzimat döneminde Avrupa edebiyatından çeviriler: Çoğul-dizge kuramı açısından bir değerlendirme. *Metis çeviri*, 1, 31-43.
- Parla, J. (2004). Kadın eleştirisi neyi gerçekleştirdi. Irzık, S., & Parla, J. (Eds.). *Kadınlar dile düşünce: Edebiyat ve toplumsal cinsiyet içinde* (ss. 15-33). İstanbul: İletişim.
- Pasparaki, V. (2016). Η Theodossia και το λογοτεχνικό περιοδικό 'Maarifet': Κοσμοθεάσεις και γυναικείες αναπαραστάσεις [Théodossia ve edebiyat dergisi *Marifet*: Dünya görüşleri ve kadın temsilleri)]. (Yayınlanmamış çalışma). Girit Üniversitesi, Girit.
- Sinanlar, S. (2009). Lecomte Prétextat: Un homme de l'art au XIXème siècle à Péra. *Synergies Turquie*, 2, 59-67.
- Soydaş, H. Mutavassıtın devrinde Türkçe Fransızca bir edebiyat dergisi *Ma'rifet* ve edebiyatımıza kazandırdıkları. *Türklük bilimi araştırmaları*, 43, 193-223.
- Sözalan, Ö. (2004). Anayurt Oteli'nde geceleyen kadın. Irzık, S., & Parla, J. (Eds.). *Kadınlar dile düşünce: Edebiyat ve toplumsal cinsiyet içinde* (ss. 251-274). İstanbul: İletişim.
- Türkseven, H. (2010). Osmanlı Devleti'nde eski eser politikası ve Müze-i Hümayun'un kuruluşu. (Yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Tziovas, D. (2017). *Greece and the Balkans: Identities, perceptions and cultural encounters since the enlightenment*. London: Routledge.
- Uysal, Z. (2014). *Metruk ev: Halit Ziya romanında modern Osmanlı bireyi*. İstanbul: İletişim.
- Worringer, R. (2014). Ottomans imagining Japan: East, Middle East, and Non-Western modernity at the turn of the twentieth century. Berlin: Springer.